

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

SOYDAŞ VE AKRABA TOPLULUKLAR BAĞLAMINDA
TÜRKİYE’NİN SINIR ANTLAŞMALARI VE GÜNÜMÜZ
UYGULAMALARI (1918 – 1926)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Veysel GÜNDÜZ

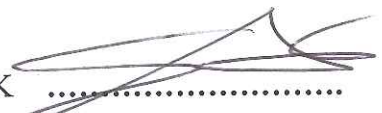
Danışman
Prof. Dr. Ali YAMAN

BOLU 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Veysel GÜNDÜZ'e ait "Soydaş ve Akraba Topluluklar Bağlamında Türkiye'nin Sınır Antlaşmaları ve Günümüz Uygulamaları (1918-1926)" adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle/ oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

16.09.2019

Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Ali YAMAN	
Üye : Doç. Dr. Cavid ABDULLAHZADE	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ALTUNOK	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “Soydaş ve Akraba Topluluklar Bağlamında Türkiye’nin Sınır Antlaşmaları ve Günümüz Uygulamaları (1918–1926)” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvurulan kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Veysel GÜNDÜZ

16.09.2019

ÖN SÖZ

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan bu çalışma ile Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu uluslararası antlaşmalar ile daha önceden Osmanlı İmparatorluğu topraklarında olup antlaşmalarla başka devletlerin topraklarında yaşamak durumunda/mecburiyetinde kalan soydaş ve akraba topluluklarla ilgili antlaşma hükümleri tespit edilerek bugüne kadar ki süreçte Türkiye'nin ve antlaşma tarafı ülkelerin ilgili hükümler bağlamında mevcut durumlarının ortaya konması hedeflenmiştir.

Kalitatif ve kantitatif yöntemlerle analizi, zaman ve çıktılarının somutluğu açısından çok mümkün olmayan bu çalışmada, evren olarak Türkiye'nin uluslararası antlaşmaları seçilmiştir.

Çalışmada örneklem olarak 1918 – 1926 yılları arası belirlenmiştir. Söz konusu zaman aralığı seçilirken soydaş ve akraba toplulukların hukuki durumunu ortaya koyacak ana hukuk metinleri baz alınmış olup bahse konu metinlerin temel olarak Türkiye'nin 1918 – 26 yılları arasında imzalamış olduğu sınır antlaşmalarına tekabül ettiği görülmüştür.

Çalışmada resmi ve süreli yayınlar ve yayınlanmış materyaller ile tarih yapan ya da tarihe tanık olan kişilerin hatıraları, anıları, günlükleri vb. ile birinci, ikinci ve üçüncü kaynaklardan yararlanılmıştır.

İlgili çalışma, belli başlı, kurucu bütün antlaşmaları kapsamı ve yapılacak analiz itibarıyla uluslararası hukuk nosyonunu gerektirmesi sebebiyle, incelenecek antlaşmaların, hukuki analizlerinden ziyade mevcut durumları tespit edilmiş, uzman görüşleri aktarılmış ve antlaşmaların ilgili hükümlerinin uluslararası ilişkilere ve siyasi tarihe yansımaları değerlendirilmiştir.

Çalışmamda büyük yardımlarını ve katkılarını gördüğüm danışman hocam Prof. Dr. Ali YAMAN'a ve kıymetli görüşlerinden faydalandığım hocam Doç. Dr. Cavid ABDULLAHZADE'ye teşekkür ederim.

Veysel GÜNDÜZ

16.09.2019

ÖZET

SOYDAŞ VE AKRABA TOPLULUKLAR BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN SINIR ANTLAŞMALARI VE GÜNÜMÜZ UYGULAMALARI (1918 – 1926)

Veysel GÜNDÜZ

Yüksek Lisans Tezi

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ali YAMAN

Eylül 2019, 166 + XI Sayfa

Devlet sınırları ve sınırların böldüğü halklar, özellikle son yüzyılda kurulan yeni devletler, devletlerarası savaş ve çatışmalarla sürekli olarak gündeme gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu içerisinde geçmişte aynı çatı altında asırlarca birlikte yaşamış, halklar ve topluluklar, yeni sınırlarla, antlaşmalarla, başka ülkelerin, milletlerin egemen sınırları içerisinde kalmış veya kendi devletlerini kurup sınırlarını çizmişlerdir.

Bu çalışma, 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi’nden 1926 Ankara Antlaşması’na kadarki süreçte, Türkiye’nin, doğu, batı ve güney sınırlarını belirleyen temel uluslararası antlaşmalarla daha önceden Osmanlı İmparatorluğu topraklarında olup, belirlenen yeni sınır hatları ile başka devletlerin topraklarında yaşamak durumunda -mecburiyetinde- kalan soydaş ve akraba topluluklarla ilgili antlaşma hükümlerinin tespit edilmesini ve Türkiye’nin ilgili hükümler bağlamında bugünkü durumunu araştırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Soydaş ve akraba, Sınır antlaşması, Mondros, Ankara

ABSTRACT

TURKEY'S BORDER TREATIES AND THEIR PRESENT PRACTICES IN THE CONTEXT OF KIN AND RELATED COMMUNITIES (1918 – 1926)

Veysel GÜNDÜZ

Master's Thesis

Department of International Relations

Supervisor: Prof. Dr. Ali YAMAN

September 2019, 166 + XI Pages

The borders of the countries and the communities divided by these borders, especially in the last century, constantly, is a point of order through newly established states, wars and clashes. Peoples and communities, coexisted under the same roof within the Ottoman Empire for centuries, have remained within the sovereignty of other countries, through new treaties, borders or established their own states and drew the borders.

This thesis, tries to examine the articles directly related to communities with kin and related communities who had lived in territories of Ottoman Empire then entered into the sovereignty of other countries within the historical period from the armistice of Moudros, October 30, 1918 to treaty of Ankara, 1926 in the basis of treaties determining east, west and south borders of Turkey. The thesis also tries to evaluate the present situation of Turkey in the context of relevant articles.

Key words: Kin and Related Communities, Border Treaty, Mondros, Ankara

*Tarihin çizdiği çizgilerle sınırlarımız dışında kalmış ve gönül
bağıyla bağlı olduğumuz tüm kardeş topluluklara....*

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
1. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN SINIRLARINI BELİRLEYEN TEMEL ANTLAŞMALAR	8
1.1. Genel Olarak	8
1.2. Balkan Sınırlarının Belirlenmesi	9
1.2.1. Bulgaristan Sınırı.....	9
1.2.2. Yunanistan Sınırı	13
1.2.2.1. 1830 Londra Protokolü	14
1.2.2.2. 1881 İstanbul Sözleşmesi	15
1.2.2.3. 1913 Atina Antlaşması 3 Nolu Protokol.....	17
1.2.2.4. Yunan Sevri - 10 Ağustos 1920.....	21
1.2.2.5. Lozan Barış Antlaşması - 24 Temmuz 1923	24
1.3. Doğu Sınırlarının Belirlenmesi	34
1.3.1. 3 Aralık 1920 Gümrü Antlaşması.....	34
1.3.2. 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması	37
1.3.3. 13 Ekim 1921 Kars Antlaşması	38
1.4. Güney Sınırlarının Belirlenmesi ve 1926 Ankara Antlaşması.....	40

II. BÖLÜM

2. ANTLAŞMALARDAKİ SOYDAŞ VE AKRABA TOPLULUKLARLA İLGİLİ HÜKÜMLER VE TÜRKİYE'YE TANINAN HAKLAR.....	49
2.1. Lozan Antlaşması İle Tanınan Haklar	49
2.1.1. Yunanistan'da Müslüman Topluluklara Tanınan Haklar	49
2.1.1.1. Müslüman Toplulukların Sorunları	51
2.1.1.1.1. Din ve Vicdan Özgürlüğü Sorunu	51
2.1.1.1.2. Vakıflar Sorunu.....	55
2.1.1.1.3. Eğitim ve Öğretimde Yaşanan Sorunlar	58
2.1.1.1.4. Selanik Özel Pedagoji Akademisi (SÖPA):.....	62
2.1.1.1.5. Yunanistan Uyraklı Batı Trakya Türklerinin Kamu Hizmetlerinde İstihdamı Sorunu	63
2.1.1.1.6. Yunanistan Uyraklından Çıkarılan ve Uyraklı Olmayanlar / Haymatlos Sorunu.....	64
2.1.1.1.7. Mülkiyet Sorunu	64
2.1.1.1.8. Siyasi Katılım ve Temsil Sorunu	66
2.1.1.1.9. Örgütlenme Sorunu	66
2.1.2. Bulgaristan'da Kalan Topluluklara Tanınan Haklar	69
2.1.2.1. Antlaşmalarla Elde Edilen Haklar	69
2.1.2.2. Türkiye ile Bulgaristan Arasında Antlaşmalardan Kaynaklanan Sosyal ve Kültürel Meseleler	76
2.2. Gümrü, Moskova Ve Kars Antlaşmaları İle Tanınan Haklar	84
2.2.1. Batum'un Hukuki Statüsü ve Batum Limanı	86
2.2.2. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti.....	96
2.3. Ankara Antlaşması İle Tanınan Haklar	100

III. BÖLÜM

3. SONUÇ	108
-----------------------	------------

KAYNAKLAR	121
------------------------	------------

EKLER

EK 1: Lozan Konferansı Görüşmeleri Fotoğrafi	136
--	-----

EK 2: Lozan Antlaşması Fasıll III – Akalliyetler Himayesi	143
EK 3: Lozan Antlaşması Türkiye Haritası.....	144
EK 4: 14 Kasım 1913 Atina Antlaşması'nın Yunanca Orijinal Metni	146
EK 5: 1913 Atina Antlaşması 3 Nolu Protokolü	148
EK 6: “Yunan Sevri” Yunanca Orijinal Metni	149
EK 7: Batı Trakya Eğitimle İlgili Mevzuat Örnekleri	150
EK 8: Yıllara Göre Azınlık Eğitimi	151
EK 9: 11 Ocak 2012 Bulgaristan Parlamentosu Asimilasyon Bildirisi	153
EK 10: 2 -3 Aralık 1920 Gümrü Antlaşması Metni.....	154
EK 11: Rusya ve Türkiye arasında Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması	156
EK 12: İngilizlerin Tasavvur Ettiği Kafkasya Bölgesi	157
EK 13: Moskova Antlaşması'na göre Batum'un yeni sınırları.....	158
EK 14: 1900'lü Yıllarda Batum Limanı'ndan Bir Görünüş	159
EK 15: 05.06.2003 Tarihli Irak Petrolleri İle İlgili Yazılı Soru Önergesi.....	160
EK 16: 27 Haziran 2005 Tarihli Yazılı Soru Önergesi.....	163
ÖZ GEÇMİŞ	166

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABTTF	: Avrupa Batı Trakya Türk Federasyonu
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMOD	: Başlıca Müttefik ve Ortak Devletler
BTC	: Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı
EYB	: Ermenistan Yazarlar Birliği
HÖH	: Hak ve Özgürlükler Hareketi
HRWF	: Uluslararası Sınır Tanımayan İnsan Hakları
HŞHP	: Hürriyet ve Şeref Halk Partisi
IKDP	: Irak Kürdistan Demokrat Partisi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MC	: Milletler Cemiyeti
SÖPA	: Selanik Özel Pedagoji Akademisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UGÖ	: Uluslararası Göç Örgüt

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana, "Yurtdışı Türkler" ile ilgili meselelerde bir hiyerarşi izlenmiş, Türk soyluluk ön plana çıkarılsa dahi her noktaya eşit yakınlık kurulamamıştır. Fakat İmparatorluğun son zamanlarında başlayan ve kendince de zayıflık içeren görecelilik, Türkiye'nin değişen dış politika söylemi ile yeniden biçimlendirmeye tabi tutulmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ulus devlet kimliği oluşturma çabası ve özellikle soğuk savaş döneminde komşuların iç siyasetine karışmama politikası nedeniyle 1980'lerden sonra Bulgaristan'dan ve Irak'tan Türkiye'ye kabul edilen göçmenler dışında 'Türk soylu' gruplara mesafeli durulmuştur. Ancak soğuk savaş döneminden sonra bahse konu gruplarla ilişkiler gelişmeye başlamıştır. (Oran 2001: 127)

Sovyetler Birliği'nin dağılması akabinde temas kurulan Türk soylu ve/veya Müslüman gruplarla birlikte Türk kimliği ve Türk Dünyası yeniden tanımlanır hale gelmiştir. (Danış ve Parla 2009: 136)

Bununla birlikte, Türk dış politikasında ifade edilen ve ulaşılması hedeflenen 'muasır medeniyet' kavramı çoğu zaman dini ve tarihsel bütünlükten kopuk batı medeniyeti ile eş anlamlı olan ve yüzü batıya dönük bir kimliği ifade etmiştir. (Aydınlı 2009: 139)

Türkiye, 2000'li yıllarda değişen konjonktürle birlikte, içe dönük politikadan sıyrılarak, dış politika vizyonu anlamında bir değişim, dönüşüm yaşamış ve bölgesinde kaybetmiş görüldüğü hinterlandını tekrar yakalama ve eksenini oturtma çabasına girişmiştir.

Önceki dönemlerde, bölgeden bölgeye önem sırası güdülen, konjonktüre göre ivme kazanan soydaş akraba politikası, “Tarihin herhangi bir aşamasında kısa süre dahi münasebet kurduğumuz her topluluk her millet bizim akrabamızdır” düsturu ile yerini proaktif, olaylara seyirci kalmayan, uluslararası kuruluşların süreçlerine müdahil/aktif katılımcı, çevresinde ve Osmanlı’nın hinterlandındaki halkların sorunlarına eşit mesafede yakın bir dış siyasete bırakmıştır.

Bu kapsamda son on yıllık değişen periyotta Türkiye, Osmanlı’nın bakiyesi olan, hinterlandında bulunan Türk ve/veya Müslüman topluluklarla ve özellikle diasporasıyla tarihi ve kültürel özelliklerine daha yakın ve uygun gördüğü bir medeniyet anlayışı ve arayışı ile yakınlık kurmaya başlamıştır.

Anavatanlarından uzakta yaşayan toplulukları ifade etmek için son yıllarda sıklıkla kullanılmaya başlanan “diaspora” kavramı kendi içerisinde hızlı bir eklemlenme süreci geçirmektedir. Uzun yıllar boyunca sadece Yahudi toplumunun tüm dünyaya dağılımlığını ifade etmek için kullanılan Diaspora terimi, Simon Dubnov’un ifadesiyle artık ne Yahudiler tarihi ne de dinler tarihiyle sınırlandırılacak bir kavramdır.

Günümüzde anlamı hala tartışmalı olan Diaspora kelimesi, geçişliliğin hızlı bir şekilde arttığı ve global bir köy haline dönüşmekte olan dünyada ciddi bir kavramsal bunalımla iç içedir. (Yaldız 2013: 289-318)

Dufoix’e göre “Diaspora kendi devletinden ya da yurdundan ayrılmış ve başka uluslararası da dağılmış, ancak kendi ulusal kültürünü koruyan bir ulus ya da ulusun bir parçası için kullanılan bir terimdir.” (Dufoix 2011: 27)

Günümüzde, bu haliyle, diaspora kavramı birçok ülkenin bir dış politika enstrümanı olarak kabul ettiği, uluslararası ilişkilerde gittikçe daha fazla öneme sahip bir konuma yükselmiştir. Özellikle 1990 sonrası dönemde, ülkeler kendi sınırları dışında yaşayan tüm yurtdışı topluluklarını ve onlar tarafından kurulmuş tüm yapılanmaları diaspora olarak kabul etme ve buna yönelik bir strateji oluşturma

eğilimine yönelmişlerdir. Bu konuda çalışan bakanlıkların, ya da ulusal ofislerin birçok ülkede aynı dönemde faaliyete geçmiş olması ise tesadüf değildir.

Ülkeler, bu kurumlar aracılığıyla yurtdışındaki topluluklarının yaşadıkları yerlerde sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda yer edinmesi, siyasal katılımı, dernekleşmesi, ana dilde eğitimi, çifte vatandaşlık ve ticaret ağlarının geliştirilmesi gibi hususlarda politikalar üretmeye yönelmişlerdir. (YTB 2012: 37)

Bu sürecin bir diğer etkisi ise yurtdışında yaşayan toplulukların bir diaspora üyesi olarak anavatanlarıyla daha fazla diyalog içerisine girebileceklerini fark etmiş olmalarıdır. Bu topluluklar hem yaşadıkları ülkelerde hem de anavatanlarında etkin olabilme ve uluslararası kamuoyunda dikkat çekebilme ve kendini dinletebilme gibi imkanları kullanabilmek adına kendilerini diaspora toplumu olarak tanımlamaya yönelmişlerdir. Bu kapsamda ülkelerin diaspora kurumları ve diaspora stratejileri oluşturmaları aynı zamanda yurtdışında yaşayan toplulukları da tetiklemiş ‘diasporik bilinç’ ivme kazanmıştır.

20. yüzyıl öncesinde diaspora toplumlarını bir grup olarak var eden unsurlar; diaspora üyelerinin travmatik geçmişleri veya başlarına gelen sürgün ya da zorunlu dağılma gibi ortak bir felaket ve anavataana geri dönüş miti etrafında şekillenmekteydi. Ancak günümüzde diaspora kavramı; hikayeleri ne olursa olsun herhangi bir sebepten dolayı anavatanlarından uzakta yaşayan tüm yurtdışı toplulukların ve onlara ait yapılanmaların etrafında şekillenmektedir. Eski mecrasında manevi bir rol üstlenen diaspora kavramı bugün daha işlevsel bir boyut kazanmıştır. (YTB 2012: 37)

Türkiye'nin diasporaya bakış açısı Uluslararası Göç Örgütü'nün (UGÖ) ortaya koyduğu yaklaşım ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. UGÖ diasporayı şu şekilde tanımlamaktadır: “Doğdukları ya da soylarının geldiği ülkelerin dışında geçici ya da kalıcı yaşayan ancak köken ülkeleri ile hala etkili ve esaslı bağları olan göçmen ve alt soylar.”

Türkiye'nin yurtdışında altı milyondan fazla Türk kökenli vatandaşı yaşamakta ve bununla birlikte aralarında derin tarihsel ve kültürel bağların olduğu iki yüz milyon civarında soydaş ve akraba topluluk bulunmaktadır. Türkiye bu bağlamda, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımız ve soydaş ve akraba topluluklarla ilişkilerini güçlendirmekte, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak daha yoğun irtibat kurmaktadır. (YTB 2012: 39)

Türkiye'de diaspora kavramının işlenmesine, devletin resmi kurumları ve temsilcileri tarafından kullanılmasına yönelik bir beklenti olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda, Türkiye'nin yurtdışındaki potansiyeline yönelik faaliyet gösteren ondan fazla kamu kurum ve kuruluşunun ortak bir diaspora söylemi ve buna yönelik bir diaspora stratejisi üretmesi 21. yüzyılın gerekleriyle ve Türkiye'nin dış politika perspektifiyle de örtüşecektir. (YTB 2012: 39)

Yurtdışındaki vatandaşlarımızın, soydaş ve akrabalarımızın varlığı ülkemizin dış politikasının belirlenmesinde önemli bir unsurdur. Türkiye'nin 80 milyonluk nüfusuna karşın yurtdışında yaşayan vatandaşlarının sayısının 6 milyonu aştığı hesaplanmaktadır. Bu rakamlar Türkiye nüfusunun yüzde 7.5'ine tekabül etmektedir. 150'den fazla ülkede yaşamakta olan vatandaşlarımız birçok sektörde önemli konumlara yükselmiş, birçok ülkede giriştikleri sivil organizasyonlarla Türk diasporasının temellerini atmışlardır.

Türkiye aynı zamanda yukarıda da belirttiğimiz üzere tarihi-kültürel diasporaya sahiptir. Bu bağlamda, Türkiye özellikle son yıllarda soydaş ve akraba topluluklarla olan ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemekte ve buna yönelik faaliyetlerini arttırmaktadır. Kurulan yakın ilişkiler sınırların yalnızca toprak parçalarından ibaret olmadığını, toprağın ötesine geçen tarihi ve kültürel coğrafyanın çizgilerini de ifade ettiğini göstermektedir.

Devlet sınırları ve sınırların böldüğü halklar, her dönemde güncelliğini koruyan bir meseledir. Son dönemde Ukrayna/Kırım'da ve özellikle Ortadoğu'da meydana gelen hadiselerle birlikte sınır kavramı, güvenliği, ihlalleri, antlaşmaları ve soydaş-akraba topluluklar meseleleri özellikle ülkemiz için de gündem haline gelmiştir.

Devlet ve egemenliğin neşet etmesi ile birlikte neredeyse tarihin bütün evrelerinde var olan sınır ve antlaşma kavramı günümüzde önemini korumaktadır. Sınır ve antlaşmalar, sadece politik değil, uluslararası hukuk, uluslararası ilişkiler vb. birçok disiplinin de ilgi alanındadır.¹

Sınır, Yunanca “sinoron”dan gelmektedir ve sözlüklerde “devletlerin topraklarını ayıran çizgi, bir şeyin genişleyebileceği nihai çizgi,” gibi ifadelerle tanımlanmıştır. “Hudut” ise arapçadan gelmektedir ve ‘sınır, uç, son’ anlamındadır. (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5356b17b1978d7.43133089, 14 Ekim 2014’te erişildi)

Sınır anlamını karşılayan diğer bir terim de sözlüklerde sınır boyu olarak ifade edilenserhattir. (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5356b17b1978d7.43133089, 14 Ekim 2014’te erişildi) “Serhat”, Osmanlı devletinin komşu ülkelerle arasındaki sınır bölgesine verilen addır. Başka bir ifade ile hudut başı, iki devlet toprağının birleştiği sınır yerinde kullanılan bir tabirdir. Farsça olan bu tabirin Arapçası olan sugur da bu manada kullanılmaktadır. Sınır, hududun uzandığı geçiş bölgesidir. Doğası gereği belirlenmesi güç bir bölgedir. Sınır boyunun nerede başlayıp nerede bittiğine ilişkin açık kurallar yoktur. Militarize bir sınırda sınırın uç noktaları, komşu devletlerin askerleriyle güçlendirilmiş istihkâmların varlığıyla belirlenmektedir.’(Gümüüşü 2010: 79)

Günümüzde bir ülke için optimum sınır, coğrafi şartlara bağlı olarak belirlenmekle birlikte bu sınırların oluşması kimi zaman medeniyetlerin yer değiştirmesi ile yumuşak kimi zaman ise egemenliklerin savaşlarla el değiştirmesi sonucu sert geçişlerle gerçekleşmiştir. İster düşük düzeyli ister konvansiyonel güç çekişmeleri ile olsun sınırlar uluslararası alanda iki yöntemle belirlenmektedir. Bunlardan birisi uluslararası yargı ya da hakemlik, diğeri ise çalışmamızın temel konusu olan ikili antlaşmalardır. (Pazarcı 1990: 250)

¹Ancak yetkin bir uluslararası hukuk nosyonumuz olmaması hasebiyle bu çalışma uluslararası ilişkiler ve jeopolitik sınırlandırmasında durum tespiti olarak gerçekleşmiştir.

Vestfalya Antlaşması ile uluslararası sistemin yeniden şekillenmesi, devlet egemenliği, self-determinasyon kavramları ve yine Fransız İhtilaliyle uluslararası literatüre giren milliyetçilik ruhu 19. ve 20. yüzyılda imparatorluklar üzerine adeta kara bir bulut gibi çökmüş, uluslararası sistemde büyük savaşlar ve yeni paylaşımlar meydana gelmiştir. Bu gelişmelerden payını alan Osmanlı İmparatorluğu dağılma sürecini yaşamış ve bugün itibariyle bünyesinden kırk üç farklı devlet ya da özerklik ortaya çıkmıştır.

Bu büyük coğrafya içerisinde geçmişte aynı çatıda asırlarca yaşadığımız soydaş ve akraba topluluklar yeni sınırlarla, başka ülkelerin, milletlerin egemen sınırları içerisinde kalmışlar veyahut kendi devletlerini kurup, sınırlarını çizmişlerdir.

Yeni Türkiye Devleti'nin uluslararası sınırları da bu süreçte çizilmiş ve bu sınırları belirleyen birçok antlaşma imzalanmıştır. Türkiye, 1920 yılından beri, diplomasi tarihimizin en önemli kaynakları olan, iki bin dolayında antlaşma yapmıştır. (Soysal 1983: 1)

“Soydaş ve Akraba Topluluklar Bağlamında Türkiye'nin Sınır Antlaşmaları ve Günümüz Uygulamaları” adlı bu çalışmada ise, Osmanlı Devleti'nin Birleşik Krallık ile 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros'ta “Silah Bırakışması Sözleşmesi”ni imzalamasıyla başlayan ve 1926 Ankara Antlaşmasına kadar devam eden süreçte, bir bakıma Türkiye'nin sınırlarının tespit edildiği temel uluslararası antlaşmalar ele alınmıştır.

Mevcut çalışma ile 1926 Ankara Antlaşması'na kadarki süreçte, Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu uluslararası antlaşmalar ile daha önceden Osmanlı İmparatorluğu topraklarında olup belirlenen yeni sınır hatları ile başka devletlerin topraklarında yaşamak durumunda/mecburiyetinde kalan soydaş ve akraba topluluklarla ilgili antlaşma hükümleri tespit edilmiştir. Geçen bir asrı aşkın süre göz önünde bulundurularak Türkiye'nin ve antlaşma tarafı ülkelerin ilgili hükümler bağlamında bugünkü durumlarının ortaya konması hedeflenmiştir.

İlgili çalışma, belli başlı, kurucu bütün antlaşmaları kapsamı ve yapılacak analiz itibarıyla uluslararası hukuk nosyonunu gerektirmesi sebebiyle, incelenen antlaşmaların, hukuki analizlerinden ziyade mevcut durumları tespit edilmiş, uzman görüşleri aktarılmış ve antlaşmaların ilgili hükümlerinin uluslararası ilişkilere ve siyasi tarihe yansımaları değerlendirilmiştir.

Kalitatif ve kantitatif yöntemlerle analizi, zaman ve çıktılarının somutluğu açısından çok mümkün olmayan bu çalışmada, evren olarak Türkiye'nin uluslararası antlaşmaları seçilmiş olup örneklem olarak 1918 – 1926 yılları arasındaki temel sınır antlaşmaları ele alınmıştır. Çalışmada resmi ve süreli yayınlar ve yayınlanmış materyaller ile tarih yapan ya da tarihe tanık olan kişilerin hatıraları, anıları, günlükleri vb. ile birinci, ikinci ve üçüncü kaynaklardan yararlanılmıştır.

Çalışma üç bölümden ibarettir. İlk bölümde, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişi şekillendiren uluslararası antlaşmalara giden tarihsel süreç incelenmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın kurgusu üzerine oturtulan değerlendirme; Doğu, Batı ve Güney Cepheleleri başlıkları ile çerçevelendirilip sınırları şekillendiren konvansiyonel müdahaleler resmedilmiştir. Aynı bölüm içerisinde, Kurtuluş Savaşı ertesinde başlayan ülkelerarası masabaşı süreçler ele alınmış ve Balkan, doğu ve güney sınırlarımızı belirleyen temel antlaşmalar ilgili maddeler ile ortaya konulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye'nin sınırlarını belirleyen antlaşmaların soydaş-akraba topluluklar ile ilgili olan hükümleri ve bu hükümlerin günümüz uygulamaları incelenmiştir. Bu bağlamda, Yunanistan ve Bulgaristan sınırlarımızı şekillendiren; Lozan Antlaşması ve öncülleri, doğu ve Kafkas sınırlarımızı biçimlendiren; Gümrü, Kars ve Moskova Antlaşması ile güney sınırlarımızı şekillendiren Ankara Antlaşması'nın ilgili hükümlerinin günümüz değerlendirmesi bu bölümde yapılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, çalışmanın kapsamı genel olarak ifade edilmiş, elde edilen çıktılar ortaya konulmuş ve Türkiye'nin soydaş-akraba stratejisi bağlamında, sınırları belirleyen temel antlaşmaların ilgili hükümleri ile Türkiye ve taraf ülkeye düşen sorumluluklar üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır.

I. BÖLÜM

1. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN SINIRLARINI BELİRLEYEN TEMEL ANTLAŞMALAR

1.1. Genel Olarak

Yeni Türkiye Devleti'nin uluslararası sınırlarını belirleyen antlaşmaların, onun diplomasi tarihinin en önemli kaynaklarından biri olduğu kuşkusuzdur.

Türkiye, 1920 yılından beri iki bin dolayında antlaşma yapmıştır. (Soysal 1983: 1) Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin Birleşik Krallık ile 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros'ta "Silah Bırakışması Sözleşmesi"ni imzalamasıyla başlayan ve 1926 Ankara Antlaşmasına kadar devam eden süreçte, bir bakıma Türkiye'nin sınırlarının tespit edildiği temel uluslararası antlaşmalar ele alınacaktır.

30 Ekim 1918 tarihinde Türkiye ile Müttefik Devletler adına Birleşik Krallık arasında "Mondros Silah Bırakışması Sözleşmesi" imzalanmıştır. (Jaschke 1973: 25) Sözleşme 1920'den sonra yapılan yeni antlaşmalarla geçerliliğini yitirmiş ve 1922 yılında Mudanya'da yeni bir silah bırakışımı sözleşmesi imzalanmıştır. (Soysal 1983: 1)

Bununla birlikte, son meclis tarafından İstanbul'da 28 Ocak 1920'de "Misak-ı Milli" kabul edilmiştir. Barış antlaşmaları ile de karşılaştıracağımız "misak" Türkiye'nin gerçekleştireceği sınırları ve izleyeceği dış politikayı belirlemiştir.²

² "Misak-ı Milli ilkeleri hazırlanırken Mustafa Kemal ve arkadaşlarının göz önünde tuttuğu bir olgu da, ABD Başkanı Woodrow Wilson'un I. Dünya Savaşı sonlarına doğru, savaştan sonra kurulacak barışa temel olmak üzere, Kongreye sunduğu 14 ilkesinin Türkiye ile ilgili şu 12.ncisi olmuştur: "Osmanlı İmparatorluğunun Türk olan bölümlerinin sağlanan egemenliği sürdürülmeli; buna karşılık, bugün Türk yönetimindeki öbür ulusal toplulukların, kuşku götürmeyen biçimde yaşam güvenliği ve özerklik içinde

“Misak-ı Milli”de öngörülüp de 1921 Türk – Sovyet, 1921 Türk – Fransız, 1923 Lozan ve 1926 Musul Barış Antlaşmaları ile milli sınırlara dahil edilemeyen topraklar: Türk-Sovyet sınırı, Eski Batum Livası; Lozan’da ertelenip 1926 Türk - İngiliz Antlaşmasıyla Irak’a dahil olan Musul Bölgesi. İskenderun/Antakya Bölgesi ise, önce Lozan Antlaşmasıyla Suriye topraklarında Fransız “manda”sının özel yönetiminde bulunmuş, 1937 tarihinde Hatay Devleti’ne dönüşmüş ve 1939 Türk – Fransız Antlaşması ile Türkiye’ye bağlanmıştır. Batı Trakya’da ise “Misak-ı Milli”de öngörüle bulunulan plebisit yapılamamış ve bölge Lozan’la Yunanistan’a terkedilmiştir. (Soysal 1983: 1).

1.2. Balkan Sınırlarının Belirlenmesi

1.2.1. Bulgaristan Sınırı

Türkiye-Bulgaristan sınırını bugünkü haline getiren ve temel denilebilecek iki antlaşma bulunmaktadır. Bunlar; 16-29 Eylül 1913’te imzalanan Barış Antlaşması ve Lozan’dır. (Pazarcı 1990: 250) 16-29 Eylül 1913 tarihli antlaşmada Bulgaristan sınırı geniş şekilde ifade edilmiştir. (Erim 1952: 458 – 461) Lozan Barış Antlaşması’nın 2’nci maddesinin 1’nci fıkrası ise sınırı şöyle ifade etmiştir:

“Rezvenin denize döküldüğü yerden Türkiye’ye, Bulgaristan’a ve Yunanistan’a ait üç sınırın Meriç üzerindeki birleşme noktası Bulgaristan’ın bugünkü haliyle güney sınırır.” (Parla 1987: 1-2)

Birinci Balkan Savaşı neticesinde 30 Mayıs 1913 tarihinde Balkan devletleri ile Osmanlı arasında Londra Barış Antlaşması imza edilmiştir. Antlaşma ile Osmanlı Midye-Enez sınırının batısındaki neredeyse tüm topraklarını Balkan devletlerine terketmiştir. En büyük hisseyi Bulgaristan almıştır. en büyük hisse verilmiştir. Girit Yunanistan'a bırakılırken Ege Adaları’nın kaderinin büyük devletlerce belirlenmesi kararlaştırılmıştır. (ATASE 2007: 82)

Londra Antlaşması'nın belirlediği paylaşım Balkan Devletleri'ni memnun etmeyince Osmanlı devletinin balkan toprakları meselesi büyük bir krize dönüşerek İkinci Balkan Savaşı'nın önünü açmıştır.

1913 yılı Haziran ayı ortalarında Sırlar ve Yunanlılar, Haziran 1913'te Bulgaristan'a karşı ittifaka girişince Bulgaristan aynı tarihlerde Makedonya'da Yunan, Romen ve Sırp ordularına saldırarak II. Balkan Savaşını başlatmıştır. Kılış'ta Bulgar ordusunun yenildiğini gören Osmanlı hiç zaman kaybetmeden Edirne'ye harekete geçerek Çatalca ordusu ve Bolayır kolordusuyla Edirne'yi ele geçirmiştir. Bulgaristan çaresizce bu durumu kabullenmiştir. (Kabasakal 1981: 42)

İkinci Balkan Savaşıyla Edirne tekrar Osmanlı'nın olmuştur. Savaşı bitiren antlaşma Ağustos 1913 tarihinde Bulgaristan ve Balkan devletleri arasında Bükreş'te imza edilmiştir. (ATASE 2007: 82)

Bükreş Antlaşması akabinde, Osmanlı Devleti, Bulgaristan'la 29 Eylül 1913 tarihinde İstanbul Antlaşması imzalamıştır. (ATASE 2007: 82)

Balkan savaşlarının Osmanlı devleti ve balkan toplumları üzerinde ciddi etkileri olmuştur. Osmanlı Meriç nehrinin batısındaki bütün topraklarını kaybetmiştir. Bununla birlikte beşyüz binden fazla insan Rymeliden ayrılmak zorunda kalmış, balkanlarda yaşayan bu hızlı nüfus değişimi ciddi istikrarsızlıkları da peşinden getirmiştir.

1913 Ağustos'una kadar devam eden Balkan savaşları tüm Avrupa'yı etkilemiştir. Birçok ülke kaos durumunun etkisiyle silahlanma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu haliyle Balkan savaşları ve sonrası oluşan ortam I. Dünya savaşına ciddi zemin hazırlamıştır. (ATASE 2007: 82)

Neuilly Antlaşması ile Bulgaristan'ın sınırı tekrardan belirlenmiş ve sınır Osmanlı devleti aleyhine doğuya çekilmiştir. Tunca Irmağı batısında bulunan ve bugün sınırimıza on km uzaklıkta bulunan Lefke ve Sivilingrad Bulgaristan'ın sınırları içerisinde kalmıştır. (Korkut 1970: 180)

Lozan'da, Neuilly ve Sevr antlaşmaları ile tespit edilen sınıra dokunulmamıştır. (Korkut 1970: 180) Böylelikle Balkanlar tamamıyla Türkiye dışında kalmıştır. (İnal 2007: 1)

İstanbul Antlaşması'nın sınır düzenlemesi dışındaki maddeleri, Bulgaristan'daki soydaşlarımız ve Osmanlı devleti içerisinde mukim Bulgarlarla ilgilidir.

Özgür'e göre söz konusu hükümler gereğince; "Türk malları, kısıtlamadan uzak şekilde saygınlık görecektir, Bulgar topraklarından göç etmiş Türkler, bırakmış oldukları mallarını kiraya verebilirken, bu malların yönetimini de üçüncü şahıslar eliyle gerçekleştirilebilecektir." (Özgür 2008: 80)

Antlaşma ile Müslüman Türklerin vakıflarına dokunulmayacağı, Osmanlı nizamındaki durumları ne ise aynı şekilde muamele görecektir garanti altına alınmıştır. 14. Madde ile kabirlere saygı gösterilmesi açıkça ifade edilmiştir. (Özgür 2008: 80)

Antlaşma ile ayrıca;

Bulgaristan vatandaşı Müslümanların diğer Bulgar asıllılarla aynı siyasal haklara ve mülki haklarına sahip oldukları, inanç ve vicdani özgürlük ile ibadet serbestisine uyulacağı net bir şekilde karara bağlanmıştır. (Önder 1990: 26-27)

Nihayet, İstanbul Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti toprak kaybetmiş ancak Türk azınlığın örf, adet, dil, din, eğitim, cemaat ve vakıf hakları güvence altına alınmıştır. (Eroğlu 1992: 29)

Bununla birlikte, 18 Ekim 1925'te Ankara'da Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması imzalanmış olup ilgili anlaşma ve Ekli Protokolde de Bulgaristan Türkleri ile ilgili hükümler mevcuttur. Ek Protokol'de A paragrafı aşağıdaki gibidir: (Soysal 1983: 264)

"İki Hükümet, azınlıkların korunmasına ilişkin olarak, Neuilly Antlaşması'nda yazılı hükümlerin tümünden Bulgaristan'da oturan Müslüman azınlıklarını ve Lozan Antlaşması'nın tümünden Türkiye'de oturan Bulgar azınlıklarını yararlandırmayı karşılıklı olarak yükümlenirler. Neuilly ve Lozan

Antlaşmalarından herhangi birini imzalayan Devletlerin azınlıklar konusunda sahip oldukları tüm hakları Bulgaristan Türkiye'ye, Türkiye de Bulgaristan'a karşılıklı olarak tanır.”

İfadelerden de anlaşıldığı haliyle, iki devlet tarafından karşılıklılık ilkesi gereği Bulgaristan'daki Türkler ile Türkiye'deki Bulgar azınlık için Neuilly ve Lozan antlaşmalarında geçen azınlıklarla ilgili hükümler kabul edilmiş ve yükümlenilmiştir. 1925 Dostluk Antlaşması ekli protokolde ifade edilen bu yükümlülük Lozan antlaşmasına uymakla mükellef Bulgaristan bağlayıcı olmakla birlikte dostluk antlaşması hiyerarşi bakımından anayasanın üzerinde yer almaktadır.

Antlaşmada “Bulgaristan'da oturan Müslüman azınlık” ifadesi kullanılmaktadır. “Müslüman azınlıklar” ifadesinin kullanılmasının sebebi Türkiye'nin kendi içindeki azınlıkları Lozan Antlaşması'nda “gayrimüslim” olarak ifade etmesidir. 1925 tarihli Ankara Antlaşması'nda geçen azınlıklardan bahsedilirken, ‘Bulgaristan'da Mukim Müslüman azınlık’ kavramının kullanıldığı anlaşılmaktadır. ‘Müslüman azınlık’ ifadesinin kullanılmasında en önemli neden, Lozan Antlaşmasıyla Türkiye'de mukim azınlıkların ‘gayrimüslim’ olarak tanımlanmasıdır. (Eroğlu 1992: 32) Bu nedenle Eroğlu'na göre ekli protokolde “anadili Bulgarca olan Hıristiyan dininden Türk uyrukları Bulgar azınlığından sayılacaktır” (Eroğlu 1992: 32) ifadesi kullanılmış olup özellikle Balkanlarda ‘Türk’ ve ‘Müslüman’ kavramlarının aynı anlamda kullanılışı ifadenin gerçekliğini ve meşruiyetini arttırmaktadır.

Söz konusu durumla birlikte, Bulgaristan'da mukim Müslüman Türkler Lozan Antlaşması'nda geçen azınlıklara dair maddelerden faydalanabildiği gibi dinî grupların da ait oldukları etnisiteyi ifade özgürlüğü saklı kalmıştır. (Eroğlu 1992: 32)

1925 Dostluk antlaşması, 2010 yılında Bulgaristan Dış Bulgarlardan Sorumlu Devlet Bakanı Bojidar Dimitrov'un resmi ifadesiyle, halen yürürlükte olup antlaşmanın uygulanmasını önleyecek herhangi bir olumsuzluk bulunmamaktadır.

Özetlemek gerekirse, Bulgaristan Türklerine ilişkin içinde hükümler bulunan antlaşmalar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- a. 1913 İstanbul Antlaşması ve Müftülüklerle İlgili Sözleşme
- b. 1919 Neuilly Antlaşması
- c. 1925 Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması ve İkamet Sözleşmesi
- d. 10 Şubat 1947 tarihli Bulgar Barış Antlaşması
- e. 1968 Göç Antlaşması
- f. BM Mevzuatı Kapsamında İnsan Haklarıyla İlgili Çeşitli Evrensel Sözleşmeler
- g. İnsan Haklarıyla İlgili Çeşitli Avrupa Antlaşmaları
- h. 1998 tarihli Türkiye ile Bulgaristan Arasında Bulgaristan Emekli Aylıklarının Türkiye'de Ödenmesine İlişkin Antlaşma

1.2.2. Yunanistan Sınırı

Lozan Barış Antlaşması ile Yunanistan'la olan sınır Mudanya Ateşkes Antlaşması'na uygun olarak kabul edilmiştir. Lozan bu haliyle, Batı Trakya'da kalan Türklerin azınlık statüsünü resmiyete döken temel hukuki metin haline gelmiştir. (www.gundemgazetesi.com, 27.05.2019'te eklenmiştir)

Lozan dışında Yunanistan'ın Müslüman azınlığa ilişkin yükümlülüklerinin bulunduğu temel antlaşmalar mevcuttur. Bunlar, 2 Şubat 1830 Londra Protokolü, 24 Mayıs 1881 İstanbul Sözleşmesi, 14 Kasım 1913 Atina Barış Antlaşması – 3 Nolu Protokol ve 10 Ağustos 1920 Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına Dair Sevr'dir. Yunanistan bu antlaşmalar ve nihayet Lozan Barış antlaşmasını Yunan Meclisi'nde kabul ederek kendi iç hukukuna mevcut düzenlemeleri yedirmiştir. (Cin 2009: 150)

Lozan Antlaşması ile öncesinde yapılmış olan antlaşmalar geçerliliğini kaybetmemiş bazı değişikliklerle yürürlükte kalmaya devam etmiştir. (<http://atam.gov.tr/bati-trakya-turkleri>, 31.10.2013'te eklenmiştir)

Yukarıda bahsi geçen, Lozan Antlaşması'ndan önce imzalanan ve Balkan sınırlarımızı belirleyen ve doğrudan Batı Trakya Türklerinin bugünkü statüsünü etkileyen bu antlaşmalara kısaca değinmek süreci anlama ve detaylandırma adına faydalı olacaktır.

1.2.2.1. 1830 Londra Protokolü

Yunanistan bağımsızlık savaşı devam ederken İngiltere, Fransa ve Rusya 22 Mart 1830'da Londra'da bir Protokole imza atmışlardır. Bahse konu protokole göre kurulacak Yunanistan Krallığı 500. 000 kuruşluk bir vergiyle Osmanlı Devleti'ne bağlı olacaktır. Kral, Rusya, İngiltere veya Fransa ailelerinden olmayacaktır. (Pazarcı 1986: 1)

Söz konusu protokol Yunanistan'ın kuruluşunun hukuk belgesidir denebilir. Protokole ilişkin hususlar üç devlet tarafından 8 Nisan 1830 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'na iletilmiştir. (Pazarcı 1986: 1)

Yeni Yunanistan devleti, bu protokol sonrasında, 1832 Mayıs'ında bir antlaşma ile Babıâli'ye kabul ettirilmiştir. 1830 Protokolü Yunanistan'da mukim Müslüman azınlık çeşitli haklara sahip olmuştur.

Protokolün 5. maddesine göre:

“Yunan hükümeti, aynen Osmanlı hükümeti gibi, derhal genel bir af ilan edecek ve kendisine karşı çarpışmış olanların mal-mülklerinden yoksun bırakılmamasını ve bu kişilere hiçbir nedenle ilişilmemesini sağlayacaktır. Yunanistan'a bırakılmış olan toprak ve adalarla yaşayan Müslümanlardan yerlerinde kalmak isteyenler mülkiyetlerini koruyacaklar ve aileleriyle birlikte tam bir güvenlikten yararlanarak yaşayacaklardır.” (<https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=50&arsiv=1&typ=1>, 23.05.2019'te eklenmiştir.)

Bu maddeyle, Yunanistan topraklarında mukim Müslüman ahalinin canı ve malı güvenceye alınarak, söz konusu uluslararası bir metine dahil edilmek suretiyle Yunanistan yükümlülük altına sokulmuştur.

1.2.2.2. 1881 İstanbul Sözleşmesi

1830 Protokolünün akabinde, topraklarını Teselya ile genişleten Yunanistan'la yeni yükümlülükleri içeren bir sözleşme imza edilmiştir. 24 Mayıs 1881 tarihli İstanbul Milletlerarası Sözleşmesi'nin tarafları; Almanya, İngiltere, Avusturya, Macaristan, Fransa, Rusya, İtalya ile Osmanlı İmparatorluğundan müteşekkildir.

Bu sözleşme, 1878 Berlin Antlaşması Madde 24'te belirtilen arabuluculuk görevini üstlenerek, Yunanistan ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki sınırlar belirlenmekte ve Yunanistan'a verilen topraklarda mukim Müslümanlara ilişkin hakları düzenlemektedir. Antlaşma hükümleri müslümanlar için önemli haklar getirmektedir. (<http://www.mfa.gr/to-ypourgeo/diethneis-symvaseis/semantikes-diethneis-suntheke-pou-aphoroun-ten-ellada.html> - Yunan Dışişleri Bakanlığındaki resmi Fransızca metin, 21.04.2019'da eklenmiştir)

Sözleşme'nin 3. maddesinde “Müslümanların hayat, mal, onur, din ve geleneklerine saygı gösterileceği, bu kişilerin Yunan kökenli yurttaşlarla aynı medeni ve siyasi haklara sahip olacakları” belirtilmiştir. (<http://www.mfa.gr/to-ypourgeo/diethneis-symvaseis/semantikes-diethneis-suntheke-pou-aphoroun-ten-ellada.html> - Yunan Dışişleri Bakanlığındaki resmi Fransızca metin, 21.04.2019'da eklenmiştir) belirtilerek 1830 Protokolünün devamı niteliğinde düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.

Aynı şekilde, Sözleşmenin 4. maddesine bakıldığında mülkiyet hakları ve medeni hukuka yönelik düzenlemeler de yapıldığı görülmektedir. “4. Maddeye göre: “Müslümanların çiftlikleri, otlakları, meraları, kışlakları, ormanları, her türlü toprak ve diğer taşınmaz malları üzerindeki mülkiyet hakları, ister özel kişilere ister cemaatlara ait olsun, Osmanlı hukukuna dayanan ferman, tapu vb. belgeler geçerli sayılmak suretiyle korunacaktır. Gelirleri cami, okul vb. gibi kuruluşlara giden vakıf mallarının mülkiyeti güvence altındadır.” (<http://www.mfa.gr/to-ypourgeo/diethneis-symvaseis/semantikes->

diethneis-suntheke-pou-aphoroun-ten-ellada.html - Yunan Dışışleri Bakanlığındaki resmi Fransızca metin, 21.04.2019'da eklenmiştir)

Toprak ve mülkiyetle ilgili düzenlemeler bunlarla da kalmamış, Sözleşmenin 6. maddesi ile: “hiç kimse yasayla kararlaştırılmış kamu yararı nedeni dışında ve tazminatsız mülkiyetinden yoksun bırakılmayacaktır. Hiçbir mal sahibinin toprağını köylülere satmaya zorlanamayacak ve bütün Krallığa uygulanacak bir yasa çıkarılmadıkça toprak sahibi - toprağı işleyen ilişkilerine bir değişiklik getirilemeyecek, ayrıca Krallık dışında mukim toprak sahipleri taşınmaz mallarını üçüncü kişilere yönettirebilecektir. (<http://www.mfa.gr/to-ypourgeio/diethneis-symvaseis/semantikes-diethneis-suntheke-pou-aphoroun-ten-ellada.html> - Yunan Dışışleri Bakanlığındaki resmi Fransızca metin, 21.04.2019'da eklenmiştir)

Sözleşme, dini yaşayış ve örgütlenmeye de vurguyu yapmıştır. 8. madde hükmü ile Müslümanların dinlerini özgürce uygulayabilmeleri, halihazırda veya gelecekte kurulacak Müslüman cemaatlerinin özerk oluşu ve örgütlenme yapısı tanınmış, bu yapılara ait fonlar ile gayrimenkullere dokunulamayacağı belirtilmiştir. Söz konusu örgütlenmelerin dini konularda liderleriyle kurdukları ilişkiye kesinlikle müdahale edilmeyeceği, kurulan şeriat mahkemelerinin sadece dini meselelerde yetkili olacakları de ifade edilmiştir.

Sözleşme'nin 18. Maddesince: “Söz konusu sözleşme, Yunanistan krallığı ve Osmanlı İmparatorluğu arasında İstanbul'da 2 Temmuz 1881'de yapılan ayrı bir Sözleşmeyle her iki ülke tarafından onaylanmış ve yürürlüğe konmuştur.” (<https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=51&arsiv=1&typ=1>, 31.10.2013'te eklenmiştir)

Özetle, bu belgelerin ortak yanı Müslüman halklarla ilgili meseleleri içermeleridir. İlk belge, Mora ve çevre adalarla, ikinci belge ise Teselya ile ilgilidir. (Oran 1998: 313)

Anlaşılabacağı üzere, bu belgeler Batı Trakya ile ilgili olmadığı gibi 1923 nüfus mübadelesi ile belgelerde geçen bölgelerde Müslüman nüfus kalmadığından kadük durumundadır. Oran'a göre 1920 Yunan Sevri'nin önsözünde ifade edildiği üzere: "Başlıca Müttefik ve Ortak Devletler (BMOD) garantisi altındaki bu metinlerin yeri Milletler Cemiyeti garantisi altındaki bu antlaşma - Sevr - tarafından doldurulmuştur." (Oran 1998: 313).

1.2.2.3. 1913 Atina Antlaşması 3 Nolu Protokol

Trablusgarp'a saldıran İtalya'nın ardından Osmanlı Devletine savaş açan balkan ülkeleri Osmanlı ordularına ciddi bir yenilgi yaşatır. Savaş sonrasında anlaşamayan balkan ülkelerinin bu durumundan yararlanan Osmanlı Edirne ve çevresini geri alır. Bunun akabinde, 29 Eylül 1913 tarihinde Bulgaristan ile ve 14 Kasım 1913'de Yunanistan'la iki ayrı antlaşma imza edilir.

Yunanistan ile yapılan antlaşma, Batı Trakya'da Yunanistan'a ait bölge, bu bölgenin Müslüman Türklerinin 1923 mübadelesi ile değişime tabi olması hasebiyle 1913 Antlaşması:

Eren'e göre: "Batı Trakya için geçersiz olduğu gibi, Müslüman halkı mübadeleye dâhil olan başka bölgeler için de geçersiz hale gelmiştir." (Eren 1997: 39)

1913 tarihli Antlaşma, Yunanistan ile Türkiye arasında tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Keza, 1981'de Türkiye'ye verilen notalarda Yunanistan antlaşmanın geçersizliğini ifade etmektedir. Ancak Yunanistan tarafının iddialarına rağmen Yunanistan Yüksek Mahkemesi'nin (Yunanistan Yargıtayı 331/199 sayılı kararı) kararı Antlaşmanın halen uygulanabilir olduğunu kanıtlar niteliktedir.

1913 Antlaşması azınlıklar açısından önemli hükümler (Yunanistan Yargıtayı 331/199 sayılı kararı) kararı Antlaşmanın halen uygulanabilir olduğunu kanıtlar niteliktedir. Antlaşmanın ikinci maddesi ile azınlığın hakları bakımından 1830 ile 1881 belgeleri dahil iki ülke arasındaki bütün antlaşmalar yeniden belirtilmektedir. Yanısıra,

yine ikinci maddede, ekli 3 nolu Protokol'le Yunanistan'ın bütün toprakları belirtilmektedir.” (Oran 1986, <http://mulkiye.org.tr/wp-content/uploads/2015/09/2.pdf>, 03.12.2019'da erişildi)

Antlaşmanın ilgili maddelerinde 1830 ve 1881 metinlerine atıf yapacak şekilde, mülkiyet haklarına önemli vurgular yapılmıştır.

5. Maddeye göre: “Yunanistan'a bırakılan topraklarda işgale kadar edinilen hakların ve Osmanlı belgelerinin geçerli olacağını belirtmektedir.”

6. maddeye göre ise: “Osmanlı tabiiyetini koruyarak Yunanistan'ı terk etmiş olanlar bu topraklardaki gayrimenkullerini korumaya ve onları başkalarına idare ettirmeye devam edeceklerdir. Kırsalda ve kentlerde Osmanlı hukukuna göre özel ve tüzel kişilerce edinilmiş mülkiyet hakları Yunanistan'ca tanınmaktadır. Hiç kimse kanunun tespit edilmiş kamu yararı söz konusu olmaksızın, uygun ve peşin bir tazminat ödenmeden mülkiyetinden yoksun bırakılamayacaktır.” (www.batitrakyaturkcumhuriyeti.net, 04.15.2019'da erişildi)

Antlaşma'nın 11. maddesinde, “bırakılan topraklarda oturanların hayat, mal, şeref, din ve gelenekleri güvence altına alındığı, söz konusu kişilerin Yunan yurttaşlarla aynı medeni ve siyasî haklara sahip olacakları, dinlerini açıkça uygulayabilecekleri belirtilmiştir.” (www.batitrakyaturkcumhuriyeti.net, 04.15.2019'da erişildi)

Madde 12 ise, Müslüman ahalinin yönetimiyle ilgili hükümleri içermektedir: “Müslümanlarla manevi önderleri arasındaki ilişkilere karışılmayacağı, söz konusu dinî önderlerin İstanbul'daki Şeyhülislamlık makamına bağlı olacakları ve Müftülerin Müslüman seçmenlerce seçileceği” (www.batitrakyaturkcumhuriyeti.net, 04.15.2019'da erişildi) ifade edilmiştir.

Eren'e göre: “Baş müftü, Yunanistan'daki bütün müftülerin toplanarak seçecekleri üç aday arasından Yunan Kralı tarafından atanacak, bu atama üzerine

Osmanlı Padişahı kendisine bir "menşur"³ ile onun fonksiyonlarını yerine getirmesini ve diğer müftülere karar ve fetva yetkisi vermesini sağlayacak bir "mürasele"⁴ gönderecektir.” (Erim 1953: 477 – 488) Bu şekilde, Müslüman halkın İstanbul ile bağlantısı devam edecektir.

Müftüler aynı zamanda dünyevi meselelerde de yetkili kılınmış olup evlilikten nafakaya ve mütevellilerin tayinine kadar birçok meselede alacakları kararların Yunanistan tarafından uygulanacağı belirtilmiştir. (Erim 1953: 477 – 488)

Vakıflar ve vakıf malları ile ilgili düzenlemeler 12. maddede belirtilmiştir. İlgili maddede;

“Her türlü vakfın güvence altına alınmış olduğu, bırakılan topraklarda bunların cemaat tarafından yönetileceği, gelirleri Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan kurumlara bırakılmış olsa bile bu vakıfların Evkaf Vekâleti tarafından satılana dek Müslüman cemaatlerince yönetilmeye devam olunacağı” (www.batitrakyaturkcumhuriyeti.net, 04.15.2019’da erişildi) hükme bağlanmıştır.

1913 tarihli Antlaşmanın metni açısından bazı önemli noktalara ayrıca dikkat çekmekte fayda vardır.

1913 tarihli Antlaşmada üç tane protokol bulunmakta olup antlaşmanın ikinci maddesine göre 3 Nolu Protokol Yunanistan’ın sahip olduğu bütün toprakları kapsamaktadır. (Oran 1998: 86)

1978 Viyana Sözleşmesi’nin halefiyet hususunu tanımlayan 15. Maddesi açıkça ifade etmektedir ki; “Bir toprak parçası başka bir ülkeye geçerse eski hukuk hükmünü kaybeder. Ancak, toprağı alan devletin yaptığı ancak toprağı kaybeden ülkeye amaç ve konu bakımından uygun olamayacak antlaşmalar hükümsüzdür. Burda kıstas alınan husus halefiyetin sözleşmenin uygulanmasına dair şartları esas yönünden

³“Osmanlı padişahın yüksek rütbeli memurların atanmasına ilişkin verdiği berattır.”

⁴“Osmanlı İmparatorluğunda Devleti’nde kazaskerlerce kadılar ve onlar üzerinden naiblerine gönderilen tayinlere ve yetkilere ilişkin yazıları ifade eder”

bozmuyor/değiştirmiyor olması gerekmektedir.” (<https://myuniversities.wordpress.com/2014/01/23/514/>, 02.11.2019’da erişildi)

1978 Viyana Sözleşmesi henüz onaylanarak BM Genel Sekreterliğine tescil ettirilmemiştir. Yunanistan bu hususu kullanarak birçok kez antlaşmanın geçersizliğini savunmuş ve yükümlülük altına girmek istememiştir.

Ancak, 1978 yılında Ege Kıta Sahanlığı Davası’nda Uluslararası Adalet Divanı (UAD) tarafında Yunanistan’a verilen cevap Yunanistan’ın meseleyi görmezden gelmesinin fazla bir anlam ifade etmediğini kanıtlar niteliktedir.

Oran’ın ifadesiyle Divanın yanıtına göre; ““ülke topraklarının statüsü” ifadesinin antlaşmanın yapıldığı döneme ait toprakları değil mevcut toprakları ifade eder biçimde hatta potansiyel toprağı sayılmaya başlanacak yerleri dahi içine alabilecek şekilde yorumlanması zorunluluğunu belirtmektedir.” (Oran 1998: 314)

Hal böyleyken, Protokol imzalandığı dönemde Batı Trakya’nın Yunanistan’a dahil olmayışı yukarıda belirtilen ve halefiyet ilkesine vurgu yapan karar doğrultusunda bir anlam ifade etmemekte olup 3 nolu protokol, halefiyet ilkesi ile adı geçen bölgelerdeki Müslümanlar bakımından hukuki bir zorunluluk durumuna gelmiştir. Yunanlıların 1981’deki iddialarının aksine 3 nolu protokol Lozan ile ortadan kalkmamıştır ve Yunanistan’ın bugünkü topraklarında olduğu gibi bundan sonra üzerinde Müslümanların yaşadığı başka bir toprak parçasına hakim olması durumunda da geçerli olacaktır. (Oran 1998: 314)

Lozan görüşmelerinde ki tutanaklar da yukarıdaki durumu destekler niteliktedir. 1922, 19 Aralık’ta gerçekleştirilen görüşmelerde Yunan tarafı Türkiye’deki azınlıklara ilişkin hükümler tartışılırken 1913 antlaşmasınının 11. Maddesini Türkiye’ye örnek olarak göstermiştir. (Oran 1998: 315)

Yanısıra, 29 Aralık’taki oturumda Türk tarafı İstanbul’daki Rum Patrikanesinin yurtdışına çıkarılmasında ısrarcı olmuştur. Yunan tarafı ise Atina antlaşmasında geçen

Başmüftü'nün Müslümanlar tarafından seçilmesini ve Başmüftünün İstanbul'a bağlı bulunmasını içeren hükümlere karşı çıkmıştır. Oran'a göre Fransız delegesi Laroche meseleye ilişkin şu beyanda bulunmuşlardır: "Yapılması söz konusu olan antlaşma (Lozan) Yunanistan'ın ve Türkiye'nin daha önce doğrudan doğruya girişmiş buldukları hukuksal yükümlülüklerden hiçbirini değiştiremez ve konferansın bu çeşit yükümlülükleri kaldırmak ya da doğrulamak yetkisi de yoktur." (Oran 1998: 315)

1.2.2.4. Yunan Sevri - 10 Ağustos 1920

Yunan Sevri (Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına İlişkin Antlaşma) Yunanistan ile Fransa, Japonya, İtalya ve Britanya İmparatorluğu arasında imzalanmış olup anılan ülkelerce topraklarını genişleten ülkelere azınlık hakları ile ilgili hükümlerin kabul ettirildiği metinlerden biridir. (<https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=53&arsiv=1&typ=1,01.02.2019>'da erişildi)

Giriş kısmında, Yunan Krallığı'nın genişleyen topraklarından bahsetmekte olup ülke sınırları içerisinde yaşayan herkese hak ve özgürlükler bağlamında eşit davranılıp bu durumun krallığa sonradan eklenebilecek topraklardaki halklar içinde geçerli olduğu vurgulanmaktadır.

Yunanistan, bu antlaşmayla bazı ülkelere karşı yükümlülüklerinden kurtularak Milletler Cemiyetine karşı sorumlu hale gelmiştir.

Antlaşmada belki de en önemli husus hak eşitliği bağlamındaki hükümlerin ülkenin bütününe ve sonradan eklenebilecek topraklardaki halklara da uygulanabilirliğidir.

Antlaşma iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım azınlık haklarına ilişkin hükümleri ikinci kısım ise büyük devletlere sağlanan ayrıcalıklarla ilgilidir. (<https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=53&arsiv=1&typ=1,01.02.2019>'da erişildi)

Antlaşmanın ikinci maddesinde ülkede yaşayan bütün halklara inanç ve yaşam özgürlüğü hususlarında eşit davranılacağı taahhüt altına alınır. Vatandaşlar yanında ülkede yaşayan bütün halklara din, dil, vatandaşlık, soy ve doğum farketmeden yaşam ve özgürlük garantisi sağlanmıştır.

3 ve 6. Maddeler arasında düzenlenen vatandaşlıkla ilgili hükümlerle antlaşmanın yürürlüğe girdiğinde ülkede mukim olanlar ve ülkede doğan evlatlarının (yerleşik olmasa dahi) vatandaşlığa kabul edileceği ifade edilmiştir. Başka bir uyuşu seçenlerin ise tercih ettikleri ülkeye taşınmaz hakları saklı kalmak üzere gidebilecekleri belirtilmiştir.

Yine, hak ve özgürlükler anlamında çerçeveyi oluşturan en önemli maddelerden biri olarak 7. maddede tüm vatandaşların başta kişisel ve siyasi olmak tamamen eşit olduğu belirtilmiştir. Çalışma ve memuriyette inanç farkı gözetilmeyeceği, özel sektörde ve basın yayında istenilen dilin kullanılabilceği vurgulanmıştır.

Azınlıklarla ilgili olarak Yunanistan'ı yükümlülük altına sokan bir diğcr madde ise (8. madde), azınlıkların, masrafları kendilerinden karşılanmak şartıyla, dini kurumlar ve mektepler kurma, çalıştırma ve denetim ile bu kuruluşlarda kendi dillerini konuşma, yazma hakkına sahip oldukları ifade edilmiştir.

Bununla birlikte, Ocak 1913 itibariyle ülkeye yeni eklenmiş topraklarda uygulanmak üzere, ağırlıklı olarak yunanca konuşulmayan bölgelerdeki topluluklara yerel yönetim ve devlet bütçesinden eğitim ve inanç gibi ihtiyaçlar için belirli bir miktar kaynak ayrılacağı öngörülmüştür.

Antlaşmada azınlıkların medeni hukukla ilgili ihtiyaçlarına da düzenleme getirilmiştir. 10. maddede, Müslümanların temel ve medeni hukuğa ilişkin sorunlarının İslami kurallara uygun olarak çözüleceği ve buna yönelik önlemlerin alınacağı ve düzenlemelerin yapılacağı ifadeleri kullanılmıştır. Ayrıca, dini yerler ve mezarlıkların

korunacağı, Vakıf, dini ve toplumsal kuruluşların tanınacağı, kurulmalarında kolaylıklar sağlanacağı hükmüne yer verilmiştir.

Yunan Sevri'nin ilk bölümü azınlıkların korunması ile ilgilidir. Bu bölümde antlaşmada belirtilen azınlıklara dair hükümlerin milletler cemiyetince güvence altına alındığı konseyde çoğunluk kararı alınmadan maddelerin değiştirilmesinin mümkün olmadığı belirtilir.

Bununla birlikte, antlaşmanın 16/3 maddesinde, ilgili hükümler konusunda antlaşmaya taraf ve milletler cemiyeti üyesi bir ülke ile Yunanistan arasında bir sorun çıkması durumunda Yunanistan'ın Uluslararası adalet divanına zorunlu şekilde götürebileceği ve divan kararın esas olduğu ifade edilmektedir. Türkiye söz konusu ülkeler içinde olmamakla birlikte Yunanistan'ın Müslüman Türk azınlıkların haklarını da gözeteceğini taahhüt ettiği için üye bir ülkeyi ikna ettiğimizde Yunanistan'ın divan önüne çıkması zorunluluk haline gelecektir. (www.trakya.ihh.org.tr/hukuk/sevr.html, 21.09.2013'te erişildi).

Bu bağlamda, 1981 yılında Yunanistan'ca Türkiye'ye verilmiş birkaç notada Sevr antlaşmasıyla bağlı olmadıkları ifade edildiğini hatırlamak gerekir.

Yunanistan'a göre, Lozan antlaşmasının 37 ila 45. maddeleri ile Sevr antlaşmasında azınlıklarla ilgili hükümler aynıdır. Yanı sıra, ne Lozan antlaşmasının 16 nolu protokolünün ne de Sevr antlaşmasındaki hükümlerin Yunanistan'ı Müslüman azınlıkların korunması hususunda tek taraflı bir yükümlülük altına sokamayacağı iddia edilmektedir. (Oran 1986: 315)

Burada Yunanistan, Sevrin Müslüman azınlıklar lehine getirmekte olduğu tek taraflı yükümlülükleri görmezden gelerek kendisine doğrudan Lozan'ı muhatap almaktadır. (Gül 2007: 20)

Milletler Cemiyeti Dernekleri Uluslararası Birliği'nin üçüncü raporunda, özel komisyon başkanı Willoughby Dickinson imzalı bir inceleme mevcuttur. Bu incelemede

Lozan antlaşmasınının 37 ila 45. Maddelerinde geçen hükümlerinin sevr antlaşması ve Trakya konusunda imzalanmış antlaşma ile açıklanmış, izah edilmiş olacağı belirtilmektedir.

Raporda ayrıca Lozan'ın 3 güvence getirdiği, bunların ise Lozan 37 ila 45. Maddeler, Sevr'in azınlıklarla ilgili hükümleri ve Sevr'de Trakya ile ilgili imzalanmış antlaşma olduğu ifade edilmiştir. (<https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=53&arsiv=1&typ=1>, 31.10.2013'te erişildi.

Sevr antlaşması üç özelliği ile ön plana çıkmaktadır. Antlaşmada azınlıklara ilişkin haklar mütekabiliyet gözetilmeden tek taraflı verilmiştir ve Yunanistan'ın bütün azınlıkları içindir. Yanısıra Sevr sonradan katılacaklar da dahil bütün Yunan topraklarındaki azınlıkları kapsamaktadır.

1.2.2.5. Lozan Barış Antlaşması - 24 Temmuz 1923

Osmanlı Hükümeti'nce kabul edilen Sevr Antlaşmasına Anadolu'dan büyük tepki gelmiştir. Bu tepkinin sonucunda oluşan halk hareketi kurtuluş yolunda büyük mücadele vermiştir. Antlaşma TBMM tarafından tartışmaya değer bile sayılmamıştır. Kazanılan zaferler Sevr Antlaşması'nın yumuşatılması sonucunu doğurmuş, bu konuda ilk barış teklifi 12 Mart 1921'de I. İnönü Muharebesi ardından gerçekleştirilen Londra Konferansı'nda yapılmıştır. Barış teklifleri Antlaşmaya çeşitli değişiklikler getiriyorsa da üzerinde durulmamıştır. Ayrıca azınlıklarla ilgili hüküm bu teklifte yer almamıştır. Yapılan teklifler II. İnönü Muharebesi ile birlikte sonuçsuz hale gelmiştir.

Barış teklifinin ikincisi, Fransızlar ile gerçekleştirilen Ankara Antlaşması'ndan sonra yapılmıştır. Londra'da İtilaf Devletleri Dışişleri Bakanları'nca yapılan teklifler Sevr'den uzak bir hal almaya başlamıştır. Mart 1922'de yapılan teklifte Türkiye ile Yunanistan topraklarındaki azınlıklara ilişkin önlemlerin gündeme getirileceği ve Milletler Cemiyeti tarafından tayin edilen komiserlerin bu önlemleri denetleyeceği düşünülmüşse de önlemler duyurulmamıştır (Atatürk 1995: 506-511). Üçüncü teklif ise kurtuluş mücadelesi sonunda gündeme gelen Lozan Barış Antlaşması olmuştur.

Lozan Konferansı, iki tarihte toplanmıştır. Bunlardan ilki 21 Kasım 1922 - 4 Şubat 1923, diğeri ise 23 Nisan 1923 - 24 Temmuz 1923'tür.

Konferansta;

- i. Davet eden dört müttefik Devlet: İngiltere, Fransa, Japonya İtalya;
- ii. Bütün görüşmelere davet edilen beş devlet: Türkiye, Yunanistan, , Sırp-Hırvat-Sloven Devleti, Romanya ve ABD;
- iii. Boğazlara ilişkin görüşmelere davet edilen Sovyet Rusya ile boğazlar ve Trakya sınırı meselesi için davet edilen Bulgaristan;
- iv. Önceden belirlenmiş bazı meseleler için çağrılan Belçika ile Portekiz bulunmuştur.

Türkiye'yi konferansta üç kişi temsil etmiştir. Dışişleri Bakanı İsmet İnönü baş delege olmak üzere Dr. Rıza Nur ile Saka delege olarak konferansa katılmışlardır. Bunun dışında birçok danışman, mütercim ve kâtiplerden oluşan kalabalık bir delegasyon konferansa eşlik etmiştir. (Güler 2000, 38)

Ankara Hükümeti, Konferansa katılan Türk delegasyonuna çeşitli talimatlar vermiştir. 14 maddeden oluşan talimatların 8. ve 9. maddeleri gayrimüslimlerin durumuna ilişkindir. Gülere'e göre: 8. madde "Kapitülasyonlar kabul edilemez, müzakerelerin kesilmesi lazım gelirse kesilir.", 9. madde ise "Azınlıklar esas mübadeledir." biçiminde ifade edilmiştir. Mustafa Kemal, Fener Rum Patrikhanesinin yurt dışına çıkarılmasını istemiştir. (Güler 2000, 45)

12 Aralık 1922'de Konferans'ın "Azınlıkların Korunması" başlıklı oturumunun başkanı ve dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon beklentilerini bir açış konuşmasıyla belirtmiştir. Buna göre müttefik devletlerin savaşa sürüklendiklerinde amaçlarından birisi de Küçük Asya'da bulunan birçok Hristiyan azınlığın korunması ve kurtarılmasıdır. Curzon ayrıca Avrupa'da bulunan Müslüman azınlıkların da korunması gerektiğini belirtmiştir. Ermeniler için bir yurt talebini sürekli dile getiren Curzon, onları özellikle kurtarılması gereken Hristiyan azınlıklar olarak nitelemiştir. (Güler 2000, 38)

İngiliz görüşüne göre soy azınlıkları özellikle tartışılması gereken konulardan biridir. Lozan'da sorunun sadece Ahali Mübadelesi ile tartışılmasının Türkiye'ye zarar vereceğini de belirten Curzon, nüfusla ilgili rakamlar vererek Anadolu Rumları sorununun mübadeleyle ortadan kalkacağını, yaklaşık 350 bin Türk'ün de Türkiye'ye döneceğini belirtmiştir. Ayrıca Kürdistan kelimesini kullanan Curzon, bu bölgede ve Türk-İran sınırı üzerinde yaşayan Nesturi ve Asuri Hristiyan azınlığı korumak için gerekli tedbirlerin alınmasında direneceklerini belirtmiştir. MC'nin azınlıkları koruma sistemini benimsemek üzere Türkiye'nin sürekli olarak cemiyete üye olması gerektiğine Curzon'un konuşmalarında özellikle yer verilmiştir. (Meray 1972: 179 – 185)

Özetle İngiltere MC'nin Müslüman-Hristiyan bütün azınlıkları koruması göz önünde tutularak cemiyete üyeliğin önemini vurgulamıştır. Soy azınlıklarının tanınması gerektiği yönünde eğilimi olan İngiltere'nin en fazla önem verdiği konu Ermenilere Anadolu'da bir yurt verilmesi olmuştur. Sevr'de geçmesine rağmen Kürtlere özerklik verilmesi konusuna değinilmemiş; bölgedeki Hristiyan Nesturi ve Asuri toplulukların korunması üzerinde önemle durulmuştur.

Azınlıklar konusunda Fransa'yı temsil eden Roma Büyükelçisi MM. Barrere Fransa'nın görüşlerini yine 12 Aralık 1922 tarihinde yapılan oturumda belirtmiştir. Osmanlı borçları konusunda, azınlıkların ülkede kalmalarının, böyle bir dönemde Türkiye için çok gerekli olduğunu belirten Fransa'nın beklentisi ekonomik ağırlıklı olmuştur. Azınlıkları din, dil ve soy bakımından değerlendiren Barere, savaş sırasında büyük kayıplara uğramış, derin acılara katlanmış Osmanlı uyruğu Ermenileri çok büyük bir ilgiyle düşündüklerini belirtmiştir. (Meray 1972: 179 – 185) Özetle 1921 Antlaşmasıyla Türkiye ile toprak sorunu kalmayan Fransa, Ermeni sorunu dışında daha çok ekonomik çıkarları üzerine eğilmiştir.

İtalya da Fransa gibi Türkiye üzerinde artık toprak iddiaları olmadığından özellikle ekonomik çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. İtalyan temsilci Marki Garroni Rum, Ermeni ve Müslüman azınlıkların korunması gerektiği üzerinde durmuştur. (Meray 1972: 179 – 185)

Sırp-Hırvat-Sloven Devleti'nin delegesi M.Rakitch Konferansta Patrikliğin devamının gerekliliğini savunmuştur. MC dikkate alınarak Türk Hükümeti'nden azınlıklara uygulanan haklar konusunda genel devletler hukuku rejimini tanıması istenmiştir. (Meray 1972: 179 – 185) 30 Aralık 1922'de yapılan oturumda ise Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, ülkesinde her eyalette farklı göreneklerin olmasının zorlukları yüzünden yasaların birleştirilmesinin önemine değinmiştir. Bir başka anlatımla Türkiye'nin uygulamayı düşündüğü girişimi övgüye değer bulmuştur. (Meray 1972: 234)

Yunanistan'ın görüşleri konferansta Yunanistan'ı temsil eden eski başbakanlardan Venizolos tarafından dile getirilmiştir. İngiltere'nin himayesinde düşüncelerini açıklayan Venizolos mübadeleye çok sıcak bakmamıştır. O'na göre Misak-ı Milli'nin 5. Maddesi azınlıklar sorununun çözümünü kolaylaştırmaktadır. ABD, Konferansa katılmakla birlikte oy kullanmamış, herhangi bir komisyona başkanlık etmemiş ve herhangi bir rapor ya da antlaşmayı imzalamamış, Konferans boyunca yalnızca sözlü konuşmalar yapmak istemiştir. (Güler 2004: 28) Azınlıklar konusunda ise ABD mübadeleden yana olup Ermeniler için Rusya Kafkasya'sının yurt olarak teklif edilmesini tavsiye etmiştir. Kapitülasyonlar konusunda Amerikan ticari girişimlerinin korunması gerektiğini belirten ABD Türkiye'de bulunacak Amerikan eğitim, din ve hayır kurumlarının korunması yönünde düzenlemelerin yapılması gerektiğini belirtmiştir. (Şahin 2006: 91)

Konferans boyunca bütün müttefik ülkeler adeta tek ağızdan Hristiyanların savunuculuğunu yapmış ve birbirlerini desteklemişlerdir. Görüşmelerde Türkiye'nin tezi ise azınlıkların sadece gayrimüslimlerden ibaret olduğu; Ermeni yurdu meselesinin reddi; Nesturi ve Asuri topluluklarının korunmaya ihtiyaç duymadığı; Fener Rum Patrikhane'sinin yurt dışına çıkarılması ve Yunanistan ile azınlıkların mübadelesinin esas olduğu yönünde şekillenmiştir.

Azınlık komisyonlarında yapılan ve uzlaşma yönünde en fazla uğraşılan diğer iki konu ise azınlıkların askerlikten muaf tutulmaları ile genel affın içeriği olmuştur.

Türkiye azınlıkların askerlikten muaf olamayacağını ve genel af konusunun ise sadece gayrimüslimlerle sınırlı tutabileceğini savunmuştur. (Şahin 2006: 91)

Müttefik ve katılımcı ülkelerin sadece “azınlıklar” kavramında ısrar ederken Türk tarafı, “Gayrimüslim Azınlıklar” ifadesi üzerinde durmuştur. Şüphesiz bu tavrın alınmasında Osmanlılar döneminde azınlıkların sürekli Müslüman olmayanlar olarak algılanması ve ülkenin parçalanmasında azınlıkların büyük desteklerinin olması önem arz etmiştir. Konu, Türkiye açısından, yeni tanıştığı ulus devlet kimliğiyle; İngiltere gibi bazı müttefikler için ise doğrudan Ortadoğu’daki çıkarları açısından önem kazanmıştır. (Uluğbay 1995: 187-239)

Söz konusu kavramsal tartışmaları, Dr. Rıza Nur’un Lozan görüşmelerindeki şu sözleri özetlemektedir:

“Frenkler ekalliyet diye üç nevi biliyorlar: Irkça ekalliyet, dilce ekalliyet, dince ekalliyet. Bu bizim için gayet vahim bir şey, büyük bir tehlike. Aleyhimize olunca su adamlar ne derin ve ne iyi düşünüyorlar... Irk tabiri ile Çerkez, Abaza, Boşnak, Kürt, ahaliyi, Rum ve Ermeni’nin yanına koyacaklar. Dil tabiri ile Müslüman olup başka dil konuşanları da ekalliyet yapacaklar. Din tabiri ile halis Türk olan bazı Türkmen boylarını da ekalliyet yapacaklar. Yani bizi hallaç pamuğu gibi dağıtıp atacaklar. Bu taksimi işittiğim vakit tüylerim ürperdi. Kollarım sanki birer kazık oldu. Bileklerimi sıvadım bütün kuvvetimi bu tabirleri kaldırmaya verdim. Pek uğraştım pek müşkülât ile fakat kaldırdım...”

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=15485&P5=B&page1=10&page2=10, 21.08.2018’te erişildi)

Dr. Rıza Nur tarafından “Müslüman olmayan azınlıklar” terimi uygun bulunmazsa Lord Curzon tarafından defaatle ifade edilen “Hıristiyan azınlık” teriminin kullanılabilceğini beyan etmiştir. Özetle Türk Heyeti, Meray’a göre: “son Antlaşmalarda bulunan ve bütün devletlerce yeterli kabul edilmiş çağdaş ilkelere uygun bütün hakları, Müslüman olmayan azınlıklara tanımayı yükümlenmek konusunda duraksamayacağını ancak bunun ötesinde bir düzenlemeyi de kabullenemeyecektir.” (Meray 1970: 176)

Bu neviden ciddi tartışmalar akabinde, azınlık kavramı hususunda Türk tarafının görüşü benimsenmiş ve “Gayrimüslim azınlıklar” kavramı kabul edilmiştir.

Lozan Konferansı’nda azınlıkların kimleri kapsayacağı konusu dışında müttefikler ısrarla Ermeniler, Asuriler, Keldaniler ve Bulgarların statüsünün özel olarak görüşülmesini talep etmişlerdir. Türk Temsil Delegasyonu bu konularda kendisine yöneltilmiş bütün soruları görüşülmez saydığını açık bir dille belirtmiştir. (Meray 1970: 314)

Türkiye’nin çeşitli faaliyetleri nedeniyle olumsuz olarak yaklaştığı Patrikhane meselesi ise Patrikhane’nin politik ve idari yönde faaliyet ve çabalarda bulunmaması ve yalnız dini konular çerçevesinde kalması şartıyla İstanbul’da kalmasının kabulüyle sonuçlanmıştır. Bu şartlar Lozan metninde yazılı olarak belirtilmemiş, sadece müttefiklerin sözlerinin ve teminatlarının bir senet olarak kabul edileceği belirtilerek uzlaşmaya varılmıştır. (Bilsel 1998: 297) Ancak günümüzde İstanbul Ortodoks Patrikhanesi’nin ekümenik olduğu iddiası devam etmektedir. Patrikhanenin hangi ölçülerde dini çerçevede kaldığı sorusu cevaplanması gereken bir soru olmakla birlikte kuruluşun teşkilatlanması yasal nitelik taşımamakta ve Lozan Antlaşması’nın Türkiye’nin kabul ettiği şartlarına uymamaktadır. (Vahapoğlu 2005: 197-198)

Sonuçta, Türk delegasyonunun çabalarıyla antlaşma metninin “Kısım 3. Azınlıkların Korunması” başlığını ifade eden 37 ila 45. maddelerindeki düzenlemeler, özellikle azınlıklara verilen uluslararası güvencelerle ilgili hususlar “Müslüman Olmayan” azınlıklarla ilgili olarak yapılmıştır. 45. Maddeye göre söz konusu maddelerde geçen hükümler Batı Trakya’da mukim Müslüman azınlığa da atıf yapmaktadır. Aynı maddede Vahapoğlu’na göre: "Türkiye tarafından Gayrimüslim azınlıklara tanınan haklar, Yunanistan tarafından kendi ülkesinde mukim Müslümanlara da tanınmıştır." (Vahapoğlu 2005: 197-198) İfadesi bulunmaktadır. Hal böyleyken, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin İstanbul’da olması nedeniyle belediye sınırları içinde bulunan Rumların Türkiye’de kalması talebi neticesinde Batı Trakya’daki Türkler mübadelenin dışında bırakılmıştır.

Lozan Antlaşmasıyla “azınlıkların korunması”na ayrılan 37-44⁵. Maddelerde belirtilen hükümleri şöyle sıralayabiliriz:

Türkiye 37 ile 38 - 48. Maddeleri temel yasalar olarak kabul etmiş ve sonradan yapılacak yasa, yönetmelik vb. mevzuattan üstün tutulacağını taahhüt etmiştir.

Söz konusu hüküm, savaşı sona erdiren tüm azınlık koruma antlaşmalarında ve Sevr’de mukim 140’ncı maddede esas nitelikleri ile bulunmaktadır. Getirilen söz konusu hakların hiçbir şekilde Türk makamlarınca geri alınamayacağı karara bağlanmıştır. (Oran 2003: 72)

Türkiye, 38. madde⁶ ile dil, din, soy vb. hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün halkın yaşam ve özgürlüğünü korumaya aldığını belirtmiş ve negatif haklarla devam etmiştir. (<https://www.scu.edu/ethics/practicing/decision/rights.html>, 02.11.2018’de erişildi)

Negatif haklara sadece 38. maddede değinilmemiş 39. maddede⁷ devam edilmiştir.

39’uncu maddede 4. ve 5. fıkralar⁸ savaşı bitiren bütün azınlık koruma antlaşmalarında ve Sevr’in 145. Maddesinin son fıkrasında bulunmaktadır. Ancak Sevr’de geçmekte olan mahkemelerde yazılı savunma bu hükümde bulunmamaktadır.⁹

⁵ Antlaşma Metni Kesim III için bkz. Ekler. No:2

⁶ 38. Madde Oran’a göre: “Türkiye’nin tüm halkı, kamu düzeni ve genel ahlak ile bağdaşmazlık göstermeyen her din, mezhep ya da inanışın gerek genel gerekse özel biçimde özgürce kullanılması hakkına sahip olacaktır. Müslüman olmayan azınlıklar, Türkiye Hükümeti’nce ulusal savunmayla kamu düzeninin korunması için ülkenin her yerinde ya da bir bölümünde alınan ve tüm Türk yurttaşlarına uygulanan önlemler saklı kalmak koşulu ile dolaşım ve göç özgürlüğünden bütünü ile yararlanacaklardır.”(Oran 2003: 73)

⁷ 39. Madde Oran’a göre: “Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk yurttaşları Müslümanlarla özdeş medeni ve siyasal haklardan yararlanacaklardır. Türkiye’nin tüm halkı, din ayırt edilmeksizin, yasa önünde eşit olacaktır. Din, inanç ya da mezhep farkı hiçbir Türk yurttaşının medeni ve siyasal haklardan yararlanmasına ve özellikle genel hizmetlere kabulüne, memurluğa ve yukarı derecelere ulaşmasına ya da çeşitli meslekleri ve sanatları yapmasına bir engel sayılmayacaktır.” (Oran 2003: 73)

⁸ 39. maddenin 4.fıkrasında “Herhangi bir Türk uyruğunun, gerek özel gerekse ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşitl yayın konularıyla açık toplantılarında, dilediği bir dili kullanmasına karşı hiçbir kısıtlama konulmayacaktır.” (Oran 2003: 73)

39. maddenin 5. fıkrasında ise “Devletin resmi dili bulunmasına rağmen, Türkçe’den başka bir dil konuşan Türk uyruklarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri bakımından uygun düşen kolaylıklar sağlanacaktır.” (Oran 2003: 73)

⁹ “Hükümet-i Osmaniyeye işbu muahedenin mevki-i meriyete vaz’ından iki sene sonra ırkı ekaliyetlerin temsil-i nisbisi esasına müsteniden usul-i intihabın tertip ve tanzimi hakkında düvel-i müttetikaya bir proje ita edecektir. Tebaa-i Osmaniyeden birinin gerek münasebat-ı hususiye veya ticariyede gerek umur-ı mezhebiye ve matbuat ve her türlü Fransızca metinde "gouvernement" değil "Etat" kelimesi

Söz konusu hüküm, adil yargılama teminine ilişkindir. Amaç sanığın en iyi konuştuğu dilde savunma yapabilmesinin önünü açmaktır. Bu husus resmi dil meselesinin istisnasını oluşturmaktadır. (<http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=11786>, 21.04.2018'de erişildi)

40. maddede Gayrimüslimlere tanınan negatif haklardan sonra eğitim alanında bir pozitif hak getirilmiştir. Bu madde ile Gayrimüslimlere her düzeyde eğitim kurumu kurma ve kendi dillerinde eğitim imkanı verilmiştir. Bahse konu haklar Müslüman azınlığa tanınmayan haklardır. Aynı zamanda maddede geçen eşit haklar ifadesi ile eğitim müesseselerinin kurulması, yönetilmesi ve denetlenmesi aşamalarının çoğunluğun uygulanan genel kurallara tabi olduğu anlaşılmaktadır. (Oran 2003: 73) Bu hüküm ise Sevr antlaşması 147.¹⁰ madde ile neredeyse aynıdır.

Lozan Antlaşmasında eğitimde dille ilgili hüküm 41. madde'nin ilk fıkrasında geçmektedir. İlgili maddede, resmi dilin Türkçe olduğu ve Türkçe eğitiminin gerekliliği vurgulanarak azınlıklara ilkokulda anadilde öğrenim hakkı verilmektedir.

Lozan Antlaşması'nda, aile ile kişisel meselelerde örf ve adetlere uygun çözüm getirilmesi, din kuruluşlara yönelik kolaylık sağlanması 42 madde'nin 1. ve 2. Fıkralarında ifade edilmiştir. Bu maddeye göre, azınlıklar, Aile Hukuku konusunda kendi örf ve adetlerinin uygulamasında serbest olacaktır. Fakat Ermeniler ve Yahudiler bu tarz bir ayrıcalığa ihtiyaç duymadıklarını beyan etmişler ve 1926 yılında Medeni Kanunun kabulü ile söz konusu kanunun hükümlerine tabi olmuşlardır. (Bozkurt 1989: 59)

vardır. neşriyatta ve gerek ictimaat-ı umumiyyede herhangi bir lisanın serbesti-i istimaline karşı bir gûna tahdidat vaz olunmayacaktır. Türkçeden başka bir lisanla mütekellim tebea-i Osmaniyeye lisanlarını mahakim huzurunda gerek şifahen ve gerek tahriren istimal etmeleri zımında teshilât-ı münasibe irae olunacak” (Erim 1953: 187)

¹⁰ Oran'a göre: “147. madde: soy, din ya da dil azınlıklarından olan Osmanlı uyrukları, hem hukuk bakımından hem de uygulamada, öteki Osmanlı uyruklarıyla aynı işlemlerden ve aynı güvencelerden yararlanacaklardır. Bunların, özellikle, bağımsız olarak ve Osmanlı makamları hiçbir biçimde karışmaksızın, giderlerini kendileri ödemek üzere, her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ya da sosyal kurumlar, ilk, orta ve yüksek okullarla, başka her çeşit öğretim kurumları –buralarda kendi dillerini özgürce kullanmak ve kendi dinlerini özgürce uygulamak hakkına da sahip olarak- yönetmek ve denetlemek konularında eşit hakka sahip olacaklardır.” (Oran 2003: 73)

Antlaşmanın azınlıklarla ilgili başlığının 37 – 45 arası maddeleri incelendiğinde Yahudi, Ermeni ya da Rum kelimelerine rastlanmamaktadır. 42. maddedeki “Türk Hükümeti bahse konu azınlıklara ait mezar, havra ve kiliseleri ile diğer dini müesseseler güvence altına alır” ifadesi gereğince Türk tarafı bu maddeyi Rum, Yahudi ve Ermeni toplulukları için uygulamaya koymuştur.

Şahin’e göre: “Konuyu sosyolojik açıdan değerlendiren Orhan Türkdoğan şunları belirtmektedir (1997: 24)“Ülkemizde Yahudi, Ermeni ve Rum gibi hakim gruptan sayı bakımından üstün olmayan azınlıklar yanında Polonez, Süryani ve onun kasıtlı olarak çoğaltılan türevleri (Yakubiler, Aramiler, Keldaniler, Nasturiler, Asuriler, Araplar ve Çingenerler) dışında başkaca azınlıklar düşünmek mümkün değildir. Bunların dışında türetilmeye çalışılan tüm gruplar, dince, dilce ve kültürce egemen toplumun ayrılmaz parçasıdır.” (Şahin 2006: 99)

43.madde ile, azınlıkların inançlarına ve dini ritüellerine aykırı hareketlere zorlanamayacakları, hafta tatillerinde resmi işlemlerin dayatılamayacağı ifade edilmiştir.

Lozan Antlaşmasının 44.maddesi ise güvencelerin olduğu kısımdır. Lozan’da kabul edilen statü ve antlaşma metninin 44/1 maddesi gereği Türkiye’de yalnızca “gayrimüslimler” azınlıktır ve uluslararası güvencelerden yalnızca bu kesim faydalanabilecektir. Dolayısıyla Türkiye’nin azınlıklar konusunda hukuki yaklaşımı doğrudur.

Ancak günümüzde MC adlı bir kuruluş yoktur. Bu durumda akla MC yerine hangi uluslararası örgütün güvenceyi sağlayacağı sorusu gelmektedir. MC günümüzde işlevini kaybetmiştir ve şu an Birleşmiş Milletler’i MC’nin karşılığı olarak düşünmek mümkün görünmemektedir. Ancak 340 sayılı yasa ile antlaşma metninde geçen haklar Türk hukuk sistemi altında geçerlidir. Anayasanın 90/5. maddesi bu konuya açıklık getirmektedir:

“Usulüne göre yürürlüğe konmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkacak uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.” (<https://www.anayasa.gov.tr/media/4668/armagan.pdf>.16.07.2019 tarihinde erişildi)

Söz konusu ifade Lozan Antlaşması'nı anayasaya eşit hale getirmektedir (Şahin 2006: 100).

45.madde¹¹ ise, Baskın Oran'ın deyimini ile Yunanistan ile “paralel yükümlülük” maddesidir.

Baskın Oran'a göre Lozan Antlaşması'nın azınlıklarla ilgili kesimi ile yalnızca gayrimüslimlere haklar getirmemiş bir insan hakları belgesine dönüşmüştür. Antlaşma metninde verilen hakları dört kategoride değerlendiren Oran'ın sıralaması şöyledir (Oran 2003: 114):

- I. Gayrimüslim Türk uyrukları, 38'in üçüncü, 39'un birinci, 41'in birinci, ve 42'nin birinci fıkraları ile 40'inci ve 43'üncü maddelerde geçmektedir. Bu kategori diğer kategorileri de kapsamaktadır.
- II: “Türkçe'den başka bir dil konuşan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları” 39'uncu maddenin 5. fıkrasında geçmektedir.
- III. “Bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları” 39'uncu maddenin 3. ve 4. Fıkralarında geçmektedir.
- IV. “Türkiye'de oturan herkes” Madde 38'in ilk ve ikinci fıkralarıyla madde 39'un ikinci fıkrasında geçmektedir.

Sonuç olarak Lozan Barış Antlaşmasının “Kesim III Azınlıkların Korunması” başlığı altında 37-45. maddelerinde verilen haklar azınlık olan gayrimüslimlerin dışına taşmaktadır. Fakat Milletlerarası korumadan faydalanabilecek olanlar sadece gayrimüslim azınlıklardır. Ancak günümüzde MC olmadığından kontrol ve denetleme mekanizması anayasadır. Anayasanın 90/5 maddesi gereği, iç hukuk yollarıyla bu

¹¹ Oran'a göre: 45. madde ”İşbu Kesim hükümleri ile Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıkları için tanınan haklar, Yunanistan tarafından da, kendi topraklarında bulunan Müslüman azınlığa tanınmıştır.” (Oran 2003: 114)

mümkün görünmektedir. İlgili maddelerde azınlıklar dışındakilere verilen haklar ise milletlerarası koruma tedbirlerini içermemekle birlikte bu haklar da gayrimüslimlerde olduğu gibi iç hukuk düzenlemelerine tabidirler (Şahin 2006: 101).

1.3. Doğu Sınırlarının Belirlenmesi

1.3.1. 3 Aralık 1920 Gümrü Antlaşması

Birinci Dünya savaşında Türklere karşı savaşan Ermeniler Paris konferansına “Büyük Ermenistan” hayaliyle katılmışlardır. Söz konusu hedeflerini gerçekleştirmek için, savaşın sonlarında kurdukları Ermenistan devleti ve civarında özellikle Kars ve Nahçıvan’da Türklere saldırmaya başlamışlardır. Bu durum Mondros Mütarekesi ile birlikte ayyuka çıkmıştır. (http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/iliskiler/milli_mucadele.html, 23.01.2014’te erişildi)

Bölgede mukim Türkler korunmak amacıyla şuralar kurarlar. Bunlardan bazıları: “Artvin, Ahıska’daki Acara Milli Şura Hükümeti, Kars, Ardahan, Göle’deki Güneybatı Kafkas Cumhuriyeti, Kulp, Zenginbaşar, Nahçıvan ile Ordubad Milli Şuralarıdır.” (http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/iliskiler/milli_mucadele.html, 23.01.2014’te erişildi).

Şura hükümetlerine komşu olan Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan 22 Nisan 1918 tarihli Maverayı Kafkasya Seym¹²’i özel oturumunda Brest-Litovsk Antlaşması ile belirlenen sınırların kabul edilmesi ve Güney Kafkasya’nın bağımsızlığının ilan edilmesinin ardından Maverayı Kafkasya Demokratik Fedefatif Cumhuriyeti’nin ilk hükümeti oluşturulmuştur. (Şükürov ve Qafarov 2010: 78) Uzun süre yaşayamayan ve Mayıs 1918’de Gürcistan’ın bağımsızlığını ilan edip Almanların himayesine girmesi ile birlikte Federasyon dağılmış ve Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan şeklinde üç bağımsız devlete bölünmüştür.

¹² Elma’ya göre “5 Ocak 1918 tarihinde Tiflis’te “Kafkasya Özel Komitesi” adı altında kurulan ancak bolşevikler tarafından dağıtılan yapıdan Gürcü, Ermeni ve Azeri temsilcilerce 25 Şubat 1917 tarihinde Tiflis’te kurulan parlamentonun adıdır.” (Elma 2009: 23)

Mondros Mütarekesinden sonra Kars'a gelen İngilizler, önce Milli Şura'yı kabul ederler. Fakat daha sonra fikir değiştirerek 13 Nisan 1919 tarihinde Şura'yı basarlar ve idareyi ele geçirirler. 29 Nisan 1919 tarihindeyse ise bölgeye getirdikleri Ermenilere idareyi teslim ederler.

Fiili durumdan yararlanmaya çalışan Taşnak Hükümeti, Sevr Antlaşmasını gerekçe göstererek Elviye-i Selase'deki İslam şuralarının ortadan kaldırılmasına çabalarlar (Yerasimov 1979: 83).

Yaşanan bu gelişmelere binaen Kazım Karabekir aldığı izinle 20 verilen 20 Eylül'de Ermeniztan üzerine harekate geçerek Sarıkamış dahil stratejik bazı noktaları elde etmiştir. 30 Ekim'de Kars alınmıştır. Yoğun saldırılara karşı koyamayan mütareke talep eder ve Gümrü ve Şahtahtı'nın iade edilmesi şartıyla bu talep kabul edilir. Söz konusu yerlerin teslim edilmesi akabinde 8 Kasım tarihinde mütareke koşulları Ermenistan'a bildirilmiştir (Karabekir 2012: 847).

Barış şartları özet olarak aşağıdaki şekilde sıralanmıştır. Karabekir'e göre:

- “1- Türk-Ermeni sınırının saptanması: anlaşma tarafı Halklar, milletlerin kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmeleri ilkesi gereğince kendi istikbalini bizzat tayin etmeye çağırılacaktır.
- 2- Türkiye, Ermenilerin özgür olarak güvenlik içinde gelişmesi için her türlü yardımda bulunacaktır.
- 3- Taraflar, yurttaşlarının ve mallarının bir yerden diğer bir yere taşınmalarına izin verecektir.
- 4- Türkiye harb-i umumi sırasında kendi topraklarından göç eden Ermenilerin yurtlarına dönerek yerleşmelerini ve uygar ülkelerdeki azınlıklara tanınan haklardan yararlanmalarını taahhüt etmektedir.
- 5- Türkiye, kendi güvenliği için Ermenistan'ın fiili güvence vermesini talep etmektedir.” (Karabekir 2012: 848)

9 Kasım tarihinde barış koşullarına yeni bazı hususlar daha eklenmiş ve 24 saat içinde kabul edilmesi istenmiştir. (Avcı 1992: 6) Ermenilerin söz konusu teklifleri kabul

etmeyince harekâta 14 Kasım'dan itibaren devam edilmiştir. Bunun üzerine 17 Kasım'da Ermeniler in şartları kabul etmesine mukabil Gümrü'de 25 Kasım'da başlayan görüşmeler neticesinde 2 – 3 Aralık 1920 tarihinde Kazım Karabekir'in başkanı olduğu Türk delegasyonu ve ermeniler Gümrü Barış Antlaşması imza edilmiştir.

18 maddelik Antlaşma genel olarak 3 Kasım tarihinde Ankara Hükümeti tarafından iletilen nota koşullarından müteşekkildir. Ermeniler Gümrü Antlaşması'nın onuncu maddesiyle Sevrin geçersizliğini de kabul etmiş olurlar.

Gümrü Antlaşması neticesinde Türk tarafının önemli kazançlar elde ettiği söylenebilir. Söz konusu hususlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

Antlaşmayla Osmanlı - Rus Savaşı (1877 – 78) sonucunda kaybedilen topraklar¹³ yeniden kazanılmıştır. Antlaşmanın 8. maddesi ile Ermenilerden savaş tazminatı istenmemiştir. Onuncu maddeyle Ermeniler Sevrin yok hükmünde olduğunu kabul etmiş ve Avrupa'da Türkiye aleyhine algı sürecini yürüten temsilcilerini geri çekeceğini beyan etmiştir. (Benhür 2008: 285) Ermeni Meselesi, Türkiye'nin haklarını karşılayacak biçimde ve kesinlikle çözümlenmiştir. Doğudaki zaferden sonra Batı Cephesi'nde serbest hareket etme fırsatı doğmuş ve Sovyetler Birliği ile Kafkasya'da ulaşım olanağı elde edilmiştir.

Ermenilerin elinden birçok silâh alınmıştır. Doğu Cephesi'nde Kazım Karabekir komutasındaki Türk askerinin kazandığı zafer TBMM. Hükümeti ve Türk halkına büyük moral kaynağı olmuş, doğudan batıya giden askeri yardımlar Batı Cephesi'nde büyük kolaylıklar sağlamıştır. Mondros'tan itibaren terhis edilmeden kalan XV. Kolordu kazandığı zaferle Kurtuluş Savaşı'nın önemli bir basamağı olan askeri zaferini, böylelikle siyasi alanda Türkiye'nin çıkarlarına uygun Gümrü Antlaşması'yla süslemiştir. (Selvi 2007: 112)

¹³ Artvin, Posof, Şavşat, Çıldır, Kars, Iğdır, Tuzluca, Sarıkamış ve Oltu

Gümrü Antlaşmasının bir diğer özelliği ise; Türkiye'nin daraltılmış sınırlar içerisinde Ermenistan'ın bağımsızlığını tanınması olmuştur. (Avcı 2006: 6)

1.3.2. 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması

Türk-Sovyet ilişkileri, I. Moskova Görüşmeleri'nde Rusların Ermeni yanlısı tutumları nedeniyle gerilmiştir. Ancak Ermenilerle Gümrü Antlaşması'nı imzalanması I. İnönü Zaferi, İtilaf devletlerinin antlaşma talepleri ve TBMM Hükümeti'nin Londra Konferansı'na çağırılması, konjonktürü TBMM Hükümeti lehine çevirmiştir. Ruslar, TBMM Hükümeti'nin İtilaf Devletleriyle yakınlaşmasını istemediklerinden görüşmelere kaldıkları yerden devam etmek için girişimlerde bulunmuşlardır. (Çolak 2010: 21)

21 Kasım 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa'yı, TBMM'nin onayıyla Moskova elçiliğine tayin etmiş ve Türk Delegasyonu 19 Aralık 1920'de Moskova'ya hareket etmiştir. (Gönlübol 1997: 20)

Ali Fuat Paşa'nın Moskova Elçisi olarak görevlendirilmesinin ardından Yusuf Kemal Tengirşenk'in başkanı olduğu başka bir delegasyon Moskova'ya hareket etmiş ve 7 Ocak 1921'de bu iki delegasyon Karsta buluşmuşlardır. (Perinçek 2005: 96)

Türk delegasyonu, 19 Şubat 1921 tarihinde Moskova'da askerî törenle karşılanmış, ilk akşam Rus Dışişleri Bakanı Çiçerin'e ziyarette bulunan Delegasyon 21 Şubat tarihinde görüşmelere başlamış ve Çiçerin dışında Karahan ve Stalin ile görüşmüşlerdir. Nihayet, Sovyetlerin önerisi ile 26 Şubat 1921'e gelindiğinde iki delegasyon Moskova Konferansı adı verecekleri görüşmelere başlamışlardır. (<http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s24/benhur.pdf>, 02.04.2018'de erişildi)

Görüşmelerde Çiçerin, Türk delegasyonuna mesafeli bir duruş sergilese de, delegasyonun Stalin ile yapıcı görüşmesi akabinde onunda tutumu olumlu yönde değişmiş ve 16 Mart 1921'de "Türkiye-Sovyet Rusya Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması" imza edilmiştir. (Soysal 1983: 27-38)

Ancak, Moskova Antlaşması'nın imzalanmasında çeşitli zorluklar yaşanmıştır. 19 Temmuz–28 Ağustos ve 21 Şubat – 16 Mart olmak üzere iki kere masa başına oturan taraflar çetin tartışmalar neticesinde 16 Mart 1921 tarihinde anlaşmayı imzalayabilmişlerdir. (Gürün 1999: 181)

İki ülke ilişkilerinde öneme sahip antlaşmanın ilgili maddeleri aşağıda kısaca yorumlanmaktadır:

1. Maddede, Sovyetler birliği, Misâk-ı Milli'de belirtilen sınırları Türkiye sınırı olarak tanımış Millet Meclisini ve hükümetini Yasal muhatabı olarak kabul etmiştir.
2. Kars ve Ardahan Türkiye'ye, Batum ise Gürcistan'a bırakılarak Batumdaki Müslümanlara kısmi özerlikler tanınması onaylanmıştır. .
3. Nahçıvan'ın özerk statüsü ve Azerbaycan kontrolüne geçişi 3. maddede belirtilirken, kıyı rejimi ile boğazlar meselesi 5. maddede ele alınmış ve karar daha sonra yapılacak bir konferansa bırakılmıştır.

8. maddeye göre ise, her iki ülke Kafkas cumhuriyetleri üzerinde ortak yükümlülükler üstlenerek ülkelerindeki zararlı örgütleri desteklemeyeceklerini beyan etmişlerdir.

1.3.3. 13 Ekim 1921 Kars Antlaşması

Sakarya Zaferi, yurtiçinde olduğu kadar yurtdışında da önemli sonuçlar doğurmuştur. Ankara Hükümeti'ni pozisyonunu güçlendiren bu zafer neticesinde Sovyetlerle iyi başlayan ilişkiler olumlu bir ivme kazanmış ve Ankara'ya büyükelçi olarak C.N. Aralov tayin edilmiştir. Bu minvalde de Moskova Antlaşması, tam olarak yürürlüğe girmiş olmuştur. (Aydemir 2009: 184) Bununla birlikte, milli mücadele sürecinde Rusların Ankara Hükümeti'ne olan güveni pekişmiştir.

Ancak Sakarya Savaşı sonrası Fransa'yla yapılan Ankara Antlaşması Türk – Rus ilişkilerinde gerginliklere yol açmıştır. Sovyet elçisi Natsarenius, Mustafa Kemal Paşa'ya net bir dille Fransızlarla yapılan görüşmelerde Fransızların anlaşma şartı olarak

Ruslarla ilişkilerin dondurularak Kafkas bölgesinde eski hükümetleri tekrardan yönetime getirmeyi öne sürdükleri duyumuna aldığı söylemiş, Mustafa Kemal buna cevap olarak bunun mevzubahis olmadığını belirtmiştir.(Çolak 2010: 110)

Yaşanan gerginliklere rağmen 26 Eylül 1921 tarihinde Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistanla yapılacak antlaşmaları müzakere etmek için Kars Konferansı toplanmıştır. Nihayet, 13 Ekim tarihinde Rusya'nın da temsilcisinin olduğu konferansta Kars Antlaşması imza edilmiştir. (Soysal 1983: 39-47)

TBMM adına Karabekir Paşa, Muhtar Bey, Mahmut Şevket Bey ve Veli Bey'in imza ettikleri antlaşmayı Ermenistan'dan Boğuz Makizyan ile İskinaz Maradya, Azerbaycan'ı temsilen Behbut Şah Tahtineski, Rusya'yı temsilen Jak Halski ve Gürcistan'ı temsilen Şalva İlyava imzalamışlardır. (Soysal 1983: 39-47)

Kars Antlaşması'nda, temel şekilde şu maddeler bulunmaktadır:

Çolak'a göre “Batum'un özerkliği yanısıra Batum limanı için Türk tarafına ayrıcalık hakkı tanınmış ve Kars ile Ardahan üzerinde Türkiye'nin hakları kabul edilmiştir. Ermenilere ilişkin ise yalnızca Ermeni esirlerin, Ermenistana geri dönmesi karara bağlanmıştır. (Çolak 2010: 111)

Şalva Eliava tarafından temsil edilen Gürcistan, Artvin'le Ardahan'ı kaybetmiş ve Batum meselesinde ciddi tavizler vermiştir. Ruslar, konferansta Türkiye yanlısı duruş sergilemişlerdir. Biçer'e göre: Hatta Karabekir Paşa'nın "Enver Paşa'yla ortaklarının Batum'da neden bekletildiklerini ve programlarının amacının, Kemalistler Sakarya Savaşı'nı kaybederlerse, Türkiye'de bir Sovyet yönetimi kurmak olup olmadığı” sorusuna cevap vermemiş gerginlikten uzak bir yaklaşım sergilemiştir. Ancak Karabekir Paşa'nın sorusunu cevapsız bırakışının bu durumun doğruluğunu ortaya koyduğu ifade edilmektedir. (Biçer 2000: 248)

Kars Antlaşması ile Moskova antlaşması muhteva olarak neredeyse aynıdır. Bu antlaşma ile üç devlet daha Misak-ı Milliye tanımış, Türkiye Doğu sınırları ve Kafkaslardaki pozisyonunu güçlendirmiş ve Rusya'dan gelecek yardımında önu

açılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Kars Antlaşması'na ilişkin mecliste şu ifadeleri kullanmıştır:

Perinçek'e göre: "Bu antlaşma ile Doğu hukuki bir şekil alan fiili vaziyetimiz de Sevr Antlaşması'nın tatbik edilmez olduğunu gösteren vakalardan biridir. Ermeni meselesi denilen ve Ermeni milletinin hakiki menfaatlerinden ziyade cihan kapitalistlerinin iktisadi menfaatlerine göre halledilmek istenen mesele, Kars Antlaşması'yla en doğru hal suretini buldu. Asırlardan beri dostane yaşayan iki çalışkan halkın iyi ilişkileri, memnuniyet vericidir ki, tekrar teessür etti." (Perinçek 2005: 112-113)

Kars Antlaşmasıyla yeni Bolşevikleşmiş devletler Misak-ı Milli'yi tanımış, Ermenistan tek parça toprak alamamış ve Rusya bir nevi Moskova ve Gümrü Antlaşmalarını geçersiz saymıştır. (Perinçek 2005: 112-113)

Antlaşma metni 16 Mart 1922 tarihinde Millet Meclisinde onaylanması akabinde 11 Eylül 1922 tarihinde Ermeni tarafına onay belgelerinin iletilmesiyle yürürlüğe girmiştir. (Soysal 1983: 39-47)

1.4. Güney Sınırlarının Belirlenmesi ve 1926 Ankara Antlaşması

Mudanya Mütarekesi'nin 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanmasına müteakip TBMM Hükümeti ile itilaf devletleri arasındaki görüşmelere başlanmıştır.

20 Kasım 1922'de başlanan Yakındoğu Meseleleri Hakkında Lozan Konferansı'nda Kürt meselesi iki ana konuda gündeme gelmiştir. Bunlardan biri azınlıklar meselesi, diğeri ise Musul sorunu olmuştur. (Öztürk 2010: 25)

Musul sorunu, İngiltere'nin Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamasına rağmen anlaşma hükümlerini göz ardı edip Musul'u işgal edişinden 1926 Haziran tarihine kadar birçok devletin yakın ilgisi altında ilerleyen karmaşık bir süreçten ibarettir.

Ancak; Musul sorununun temelleri, altında İngiliz sömürge siyasetine barındıran daha eski dönemlere dayanmaktadır. Sahip olduğu Müslüman sömürgeyi göz önünde bulunduran İngiltere Ortadoğu politikasını belirlerken, Hindistan yolu üzerinde bulunan Irak ve Arabistan'a ayrıca önem vermiştir. Sınır ve ulaşım güvenliğini sağlama adına açık denizlerinin kontrolünü elinde bulundurmak amacıyla, Avrupa güç dengesi gözetmiş, petrol politikasını kendi kontrolü altına almaya çalışmıştır. (Keleş 2002: 609)

Bununla birlikte, İngiltere, kendi kurduğu "Irak"ta Musul vilayetini stratejik bir önem atfetmiştir. Bunun nedenleri; Türkiye sınırı ile Musul arasındaki dağlık bölgenin Irak'ın Türkiye'den korunması adına sınır hattı olarak belirlenmesinin gerekliliğine inanması, ayrıca, İngilizlerin Irak'ın idaresini verdiği Faysal'ın Hâşimî ailesine dayanan Sünnî köklerinin olması hasebiyle, Sünni Musul'un Irak'a dâhil edildiğinde şii nüfusu dengeleyecek olmasıdır.

Irak nüfusunun yoğunluğunu Şiiler oluşturur. Musul dâhil Irak'ta Şii nüfus %60'a ulaşmakta olduğundan Musul vilâyetinin Irak dışında kalması İngiltere yanlısı Irak yönetimi için ciddi tehlike arz edecektir. (Kaymaz 2007: 31)

Musul vilayetinin önemli bir bölümü Mondros ateşkesi yapıldığı zaman Türkiye'nin elinde bulunmaktadır. Ancak İngiltere Sözleşmenin "müttefikler güvenliklerini tehdit edecek bir durum ortaya çıktığı zaman, herhangi bir stratejik yeri işgal hakkına sahip olacaktır" yolundaki Madde 7'ye dayanarak, bu bölgeyi 15 Kasım'da işgal etmiştir. Lozan Konferansı'nda Türkiye Musul'un geri verilmesi için direnmiş, ama İngiltere buna yanaşmayınca, antlaşmanın 3. maddesiyle, sorunun dokuz ay içinde iki devlet arasında uzlaşma yolu ile çözümü, bir antlaşmaya varılmazsa, sorunun Milletler Cemiyeti Konseyi'ne sunulması kararlaştırılmıştır. (Soysal 1983: 304)

Lozan Antlaşması 3. madde 2. Fıkraya istinaden Irak sınırının belirlenmesi amacıyla İstanbul'da bir konferans yapılması kararlaştırılmıştır. 19 Mayıs 1924 Pazar günü başlayan Haliç Konferansı'nda iki delegasyon hazır bulunmuşlardır. Türk tarafını Meclis Başkanı Ali Fethi Bey İngiliz tarafınıysa Sir Percy Cox temsil etmişlerdir. (Yurdakul 1975: 47)

Konferansta her iki taraf da benzer tezleri tekrarlamışlardır. Türkiye tarafını temsil eden Fethi Bey, Türkler ve Kürtlerin kader birliği yaparak cumhuriyeti kurduğunu belirtmiştir. Türkiye, bu Konferans'ta farklı olarak, Musul, Süleymaniye ve Kerkük'ün Türkiye'de kalması durumunda petrol gelirlerinin paylaşılabilceği önerisini getirmiştir. İngiliz tarafının temsilcisi Percy Cox ise Hakkâri'nin bir bölümünü de içine alan daha geniş bir bölgeyi talep etmiştir. Türkiye'nin referandum önerisi yine reddedilmiştir. (Oran 2001: 265)

Bu arada Hakkâri'de 7 Ağustos tarihinde Nasturi Ayaklanması çıkmış ve ayaklanma İngiltere tarafından havadan desteklenmiştir. Haliç Konferansı'ndan da netice alınamayınca konu Milletler Cemiyeti gündemine getirilmiştir. (Öztürk 2010: 28)

Cenevre'de 30 Eylül 1924 tarihinde Milletler Cemiyeti'nce, Irak sınırının durumuna ilişkin değerlendirmelerin yapılmasına esas teşkil edecek verilerin toplanması amacıyla "*üç üyeli özel bir komisyon*" teşkil edilmesine karar verilmiştir. Komisyon bölgede araştırmalar yapacak, çalışma sonuçlarını önerileri ile birlikte Milletler Cemiyeti Meclisi'ne sunacaktır. Eski Macar Başbakanlarından, Komisyona başkanlık edecek olan, Kont Teleki, İsveçli Wirsén ve Belçikalı Albay Paulis'ten oluşan Komisyona, Iraktaki incelemeler sırasında, İngiliz ve Türk delegeleri ile uzmanların yardımcı olacağı kararlaştırılmıştır. (Öztürk 2010: 28)

Yanı sıra, taraflar arasında yaşanan gerginlik ve çatışmalar üzerine MC tarafından 29 Ekim 1924 tarihinde Hakkâri'nin hemen güneyinde geçen alanda Brüksel Hattı adı verilen bir çizgi çekilmiştir. (Öztürk 2010: 29)

Çalışmalarına başlayan komisyon önce İngiltere'yi akabinde Ankara'yı ziyaret etmiş, bu süreçte taraflardan yardımcı üyeler talep edilmiştir. Heyete Türkiye'den Diyarbakır Ordular Genel Müfettişi Cevat Paşa görevlendirilmiştir. Komisyon Bağdat'a geçmesi akabinde Faysal tarafından kendilerine bir muhtırayla Musul'un Irak'a bağlanması talebi iletilmiştir. Bununla birlikte, komisyon hem İngilizlerin hem de Irak Hükümetinin ciddi baskılarıyla karşılaşmışlardır. (Yurdakul 1975: 30-31)

Türkiye aynı dönemde İngilizler tarafından desteklenen Şeyh Sait ayaklanmasını bastırarak, isyancılar İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmış ve Takrir-i Sükûn Kanunu yürürlüğe konmuştur. (Kısıklı 2003: 487-526) Nihayet Komisyon doksan sayfalık bir rapor hazırlamıştır.

Uluğbay'a göre, Raporun son bölümünde şu cümleler geçmiştir:

"Komisyon yasal açıdan bakıldığında sorunlu bölgenin, bu konudaki hakkını reddedinceye kadar, Türkiye'nin ayrılmaz bir parçası olduğu görüşündedir. Konuya sadece ilgili nüfusun çıkarları açısından bakıldığında, komisyon sorunlu bölgenin taraflar arasında paylaşımının sakıncalar yaratacağı görüşündedir. Bu düşünceden hareketle komisyon, belirlemiş olduğu gerçeklere gerekli önemi atfederek ve özellikle ekonomik, coğrafi ve bölgede yaşayanların çoğunluğunun eğilimleri gibi önemli unsurları da göz önünde bulundurarak, Bruxelles Sınırının güneyindeki tüm toprakların, Irak'a uygulanacak mandaterlik süresinin 25 yıl olması ve Irak yönetimine girecek Kürtlere bazı haklar tanınması şartıyla, Irak'a bırakılması görüşünü benimsemiştir" (Uluğbay 1995: 187)

Milletler Cemiyeti Konseyi ise 16 Aralık 1925 tarihinde tam da İngilizlerin istediği şekilde, Musul kararını açıklamıştır. Bu kararda Oran'a göre:

- "Irak'ın 25 yıl Milletler Cemiyeti mandasında kalması;
- Adalet ve eğitimin yürütülmesi için Kürtlerden memur istenmesini ve Kürtçenin resmi dil olmasını;
- Manda sona erdikten sonra Kürtlere özerklik sağlanamazsa Musul'un Türkiye'ye bırakılmasını,
- Bölgenin taksimine karar verilirse Küçük Zap Suyu sınır olmak koşulu ile Musul'un Türkiye'ye, Kerkük'ün ise Irak'a bırakılmasını önermiştir." (Oran 2001: 267)

Uluğbay'a göre kararda geçen; "İngiltere, Irak'la yeni bir antlaşma imzalayarak, Irak'taki mandaterlik süresinin bitiminden önce, Milletler Cemiyeti Antlaşması'nın 1. Maddesi uyarınca, Cemiyet'e üye kabul edilmedikçe yürürlükte kalmak üzere mandaterlik süresini 25 yıl daha uzatarak, sonucunu Konsey'e sunmaya davet

edilmiştir.” ifadesi Türkiye’de ciddi şekilde rahatsız uyandırmıştır. Divan kararı Türkiye tarafından reddedilmiştir. (Uluğbay 1995: 259)

Şeyh Said isyanının yeni bastırılmış olması ve yeniden bir savaşın göze alınmaması gibi nedenlerden dolayı da ciddi bir tepki verilememiştir. Ancak, diplomatik bir adımla 17 Aralık 1925 tarihinde SSCB ile Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması imzalanarak Batı’ya tepki babında bir mesaj verilmiştir.

Lakin Türkiye, 1926 yılında Musul konusunda Batı’ya yakın bir tutum takınmaya başlamıştır. Tefik Rüştü Bey, İngiltere Büyükelçisi Lindsayyle görüşmesinde hâlihazırdaki durumun uygun olduğunu söylemiştir. Bu kapsamda, iki taraf arasında Irak sınırına ilişkin ilk görüşmeler 21 Nisan 1926 tarihinde başlamıştır. Kürkçüoğlu’na göre, Türkiye’nin isteklerini Lindsay, İngiltere’ye şöyle iletmiştir:

- “1- Türkiye, Sovyet Rusya ile olduğu gibi, İngiltere ile de karşılıklı bir tarafsızlık antlaşmasının imzalanmasından yanadır.
 - 2- Türkiye, Bruxelles Sınırı'nın güneyinde kalan toprakların üçlü bir antlaşma ile kendi kendini tam yönetebilen bir Irak Devleti'ne bırakılmasından yanadır.
 - 3- Tefik Rüştü Bey, Türkiye'ye Irak petrollerinden pay verilmesinden yanadır.”
- (Kürkçüoğlu 2006: 315)

23 Nisan 1926 tarihinde Lindsay, Londra’ya bir telgraf göndermiştir. Mesajında petrol hususunda Ankara’ya bir taviz verilmesi gerektiğini aksi taktirde Ankara’nın toprak talebi ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmiştir.

Londra ise Lindsay’e cevaben Ankara’ya yakın olmalarını gerçekliğini kabul etmekle birlikte Mussolini tehdidinin devam ettiğini, İtalyanların Ankara’ya güvence vermeleri halinde Ankara’nın kendileriyle restleşme ihtimalinin yüksek olduğunu ifade etmiştir. (Kısıklı 2003: 490)

Kısıklı’ya göre, görüşmelerin olumlu bir ivm kazanması akabinde, Lindsay, durumu İngiltere’ye aşağıdaki şekilde iletmiştir:

"Türkiye mali açıdan çok sıkışık durumda olduğundan, bu ülkeye toprak tavizi vermek yerine, tarafımdan 500. 000 sterlin karşılıksız ödeme önerilmiştir. Dışişleri Bakanı, Hükümet'e danıştıktan sonra bu meblağın çok yetersiz olduğunu bildirmiştir. Bakan, ülkesinin 1909 yılında Bosna-Hersek'in, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakılması karşılığında almış olduğu tazminattan', daha düşük bir miktarı kabul edemeyeceklerini bildirmiş ve Türk tarafı karşı teklif olarak, Osmanlı borçlarından T.C.'nin payına düşen miktar kesinleştikten sonra, bu borcun ilk üç yıllık faizini İngiltere ve Irak'ın birlikte ödemelerini, ayrıca Türkiye'ye karşılıksız olarak 1 milyon sterlin ödenmesini talep etmiştir." (Kısıklı 2003: 490)

Irak'taki İngiltere Yüksek Komiseri'nin de Lindsay'i destekler nitelikteki görüşü neticesinde 24 Mayıs 1926'da, İngiliz Sömürge Bakanlığı, Dışişlerine Türk tarafı ile beşyüz bin sterline anlaşılabilmesi durumunda Lindsay'e bir milyon sterline kadar çıkma yetkisi istenmiştir.

Bir gün önce ise İngiliz Büyükelçi Lindsay, Londra'ya gönderdiği telgrafta kendisine 775.000 sterline kadar teklif etme yetkisi talep etmiş ve İngiltere bu talebi kabul etmiştir. (Kürkçüoğlu 2006: 315)

Müzakereler neticesinde Ankara'nın, sınır meselesinde istediği ufak bazı değişikliklerin yapılması ve Irak Hükümeti'nin petrol üzerinden elde edeceği "Royalty" (Gayrimaddi hak talebi)'nin %10'luk kısmının 25 sene Türk tarafına ödenmesi hususlarında mutabık kalınmıştır.

Bu minvalde, 5 Haziran 1926 tarihinde Türkiye, Irak Hükümeti ve İngiltere arasında Türkiye - Irak Sınırı ve İyi Komşuluk İlişkileri Antlaşması Ankara'da imza edilmiştir.

Antlaşmanın, 14. Maddesi Ankara'nın petrolden alacağı Türkiye'nin Musul petrolerinden alacağı hisseyle ilgili olup¹⁴ detaya inildiğinde, Türkiye'nin alacağı %10'luk hisseye hesabına; Türk Petrol Şirketi'nin kendisinden, ortaklarının ve yan ortaklarının Irak'taki faaliyetlerinden, Irak Devleti'nce alınan tüm "*Royalty*"ler dâhildir. (Uluğbay 1995: 261)

Ek mektupta ise¹⁵, Türkiye'ye bir seçme hakkı tanındığı ve Türkiye antlaşmanın yürürlüğe girmesine müteakip 1 yıl içerisinde, tercih etmesi halinde "*Royalty*"ler yerine topluca 500.000 sterlin alabilecektir. Bugüne kadar yazılan bütün kaynaklarda Türkiye'nin söz konusu meblağı tercih ederek %10'luk hissesinden vazgeçtiği belirtilmektedir.

Hâlbuki Hikmet Uluğbay'a göre: "1934 – 58 döneminin Bütçe ve Kesin Hesap Kanunlarında "B" cetveline, 1959 - 1985 döneminde ise Bütçe Kanunu maddelerinin arasına Musul petroleri için gelir tahmini konulmuş ve Kesin Hesap Kanunlarında da "Sözleşmesi Gereğince Musul Petrollerinden Alınan" başlığı altında, bu gelirlerin tahsil edildiği görülmüştür." (Uluğbay 1995: 261)

Hal böyleyken, "*Royalty*" hakkından vazgeçtiğine dair herhangi resmi bir bilgi olmadığı gibi gelirlere 18 yıl boyunca da faydalanmıştır. Uluğbay'a göre göre, Türkiye'nin Musul petrolerinden alması gereken pay 5,5 milyon sterlindir.

¹⁴14. madde: Her iki memleket arasında menafi-i müştereke sahasını tevsi etmek maksadıyla Irak Hükümeti işbu muahedenin mevki'i meriyete vaz'ı tarihlerinden itibaren yirmi beş sene müddetle berveç-i zir alacağı aıdatın yüzde onunu Türkiye Hükümeti'ne tediye edecektir"

1)14 Mart 925 tarihli imtiyaz mukavelesinin onuncu maddesi mucibince 'Turkish Petroleum Company'den,

2)Bâlâdaki imtiyaz mukavelesinin altıncı maddesi mucibince petrol ihraç edebilecek olan şirketlerden veya eşhastan,

3)Bâlâda zikredilen imtiyaznamenin 33. maddesi mucibince teşekkül edebilecek olan muavin şirketlerden." (Türkiye -İngiltere ve Irak Hükümetleri Beyninde Ankara'da 5 Haziran 1926 TarihindeMünakit Hudut ve Münesabat-ı Haseney-i Hemcivarî Muahedenamesi (Kanun: 911)

Konulu Arşiv Belgesi), (<http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?691>, 15.06.2019 tarihinde erişildi.)

¹⁵Oran'a göre: "Türkiye, Irak gelirlerinden alacağı 'royalty' hakkından 5 Haziran 1926'dan itibaren 500.000 sterlin karşılığında 12 ay içinde vazgeçebilecektir. Bu minvalde; 14 Haziran 1926'da Ankara Antlaşması Irak Meclisi tarafından kabul edildikten sonra Türk basınında Türkiye'nin 500 000 sterlin alarak %10'luk payından vazgeçtiği yazılmış ve bu haberlerin yanlış olduğuna dair açıklama 17 Haziran tarihinde Anadolu Ajansı vasıtasıyla yapılmıştır." (Oran, 2001: 287)

Ancak kesin hesaba geçen miktar yirmi beş milyon yediyüzbin TL'dir. Söz konusu miktar da dönemi itibariyle üç buçuk milyon sterline denk gelmektedir. Hal böyleyken Türkiye tahmin edilen 25 yıllık petrol gelirinden, takribi iki milyon sterlin daha az almış bulunmaktadır.

Ödeme sürecinin detayına inmek gerekirse, Menderes döneminde, Irakla kurulan yakın ilişki nedeniyle petrollerden gelir talep edilmemiştir. Ancak, 1958'de General Kasım'ın bir darbe ile iktidarı gelmesiyle ilişkilerimiz yeni bir gerginlik dönemine girmiş talep edilmeyen petrol borçları bu sefer de alınamaz hale gelmiştir. Özal döneminde ise bu biriken petrol alacağından hukuken topluca vazgeçilmiştir. (Uluğbay 1995: 262)

Mustafa Kemal Paşa, Musul'un Misak-ı Milli'nin ayrılmaz parçası olarak gördüğünü defaatle belirtmiş hatta Lozan görüşmeleri çıkmaza girdiğinde Kazım Karabekir Paşaya Musul'un savaşla alınması hususunda teklifte bulunmuştur. Ancak hem Şeyh Sait Ayaklanması hem de İtalya ve Fransa'nın böyle bir müdahalede İngiltere'nin yanında yer alacakları savı harekâtı çok riskli hale getirmiştir.

Musul meselesinde Türkiye'nin karşısında olan dönemin İngilteresi hem ekonomik yönden güçlü hem de siyasi olarak ciddi bir istikrar içerisindeydi. Buna karşılık Türkiye hem ekonomik olarak fakir hem de siyasi olarak düzensiz bir görünüm sergilemekteydi. Musul görüşmelerinde de İngiltere masaya çok hazırlıklı oturmuş Milletler Cemiyeti'nin desteğini de arkasına alarak her duruma karşı alternatif teklif ve önlemlerini cebinde tutmuştur.

Bununla birlikte, dönemin Türkiye'si petrolün öneminden çok haberdar bulunmamaktaydı. Örneğin, Petrol nedeniyle, İtilaf Devletleriyle Almanya'nın yaşadığı Basra Körfezi'ndeki gerginlikler, Birinci Cihan Harbi'ne yol açan önemli gelişmelerdendi. Musul'un kaybedilmesinin bir diğer sebebi ise, Osmanlı Devleti'nce Ali İhsan Paşa'ya verilen direşsiz şekilde Musul'u boşalt talimatıydı.

Türkiye, Wilson Prensiplerinin, uluslara kendi kaderlerini belirleme hakkını veren dayanarak Lozan görüşmelerinde Musul vilayetinin kendilerine verileceğine ciddi şekilde inanıyordu. Türkiye Musul'a toprak gözüyle bakarken İngiltere tamamen petrol odaklı bir konum atfetmekteydi.

Şevket Süreyya Aydemir'in ifadesiyle, "Türk insanına bu vatan için ölmek öğretilmiş, ancak ayakta kalanların bu ülkeyi şahlandırmak için nasıl bir ekonomik akıl geliştirecekleri gerçeği öğretilmemiştir." (Aydemir 1999: 65)

İngiltere ise, Petrol meselesini arka planda tutup Musul sorununu müttelik devletlerinde ilgisine sunup Milletler Cemiyeti'ne taşıyarak diplomatik bir manevrayla süreci kendi lehine çevirmiştir. Türkiye'yi yalnızlığa iten bu süreç Ankara Antlaşması ile sonuçlanmıştır. Musul meselesinin sonuçlanması ile Sovyet tekelinden çıkıp Batı dünyasıyla ilişkilerde istikrarlı bir döneme adım atılması aşamasına geçildiğine dair yorumlarda siyasi tarih kitaplarında mevcuttur.

1926 tarihli Ankara antlaşması on sekiz maddeden oluşmaktadır. Antlaşmanın başlıca önemli hükümleri şöyle sıralanmıştır: (Canatan 1996: 14)

Madde 2'de Irak'ta kalan halkın durumunun Lozan'ın Madde 30 – 36'ya göre çözüleceği ifade edilmiştir. Şöyle ki Irak topraklarındaki halk Irak vatandaşıdır. Ancak seçme hakkını Türkiye için kullananlar iki ay içinde kendi vatandaşlığına geçebileceği belirtilmiştir. Yukarıda belirtilen petrol gelirlerine ilişkin hükümler 14. Maddede ifade edilmiştir.

Antlaşmanın en büyük zaafı Irak Türkleri ile ilgili hiçbir hukuki garantinin getirilmemesi olmuştur. Türkiye sonraki yıllarda da herhangi bir garantörlük talebinde bulunmamıştır. Çünkü Irak, İngiltere'nin de etkisiyle Milletler Cemiyeti'ne üye olurken Irak'taki Türklerin ve diğer azınlıkların haklarını koruyacağını bildiri ile duyurmuştur. Bu nedenle Türkiye, Milletler Cemiyeti'nin insan hakları açısından garantörlüğüne güvenmiştir.

II. BÖLÜM

2. ANTLAŞMALARDAKİ SOYDAŞ VE AKRABA TOPLULUKLARLA İLGİLİ HÜKÜMLER VE TÜRKİYE'YE TANINAN HAKLAR

2.1. Lozan Antlaşması İle Tanınan Haklar

2.1.1. Yunanistan'da Kalan Müslüman Topluluklara Tanınan Haklar

İlk bölümde de belirtildiği üzere, Yunanistan, başta 1830 Londra Protokolü olmak üzere, İstanbul Sözleşmesi (2 Temmuz 1881), Atina Barış Antlaşması (14 Kasım 1913), Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına Dair Sevr (10 Ağustos 1920), 1923 Lozan Barış Antlaşması ve 1952 Türk Yunan Kültür Antlaşması ile kendi topraklarındaki Müslüman Türklerin azınlık hakları konusunda yükümlülük altına girmiştir.

Söz konusu antlaşmalar Yunanistan Meclisinde usulüne uygun olarak onaylanmış ve buna yönelik iç düzenlemeler de yapılmıştır. Yunanistan gibi Türkiye de Lozan Antlaşmasıyla ülkesindeki “gayrimüslim” azınlıklar konusunda yükümlülük altına girmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ulus devlet yapısına sahip yepyeni bir siyasi rejimle vücut bulmuştur. Farklı olarak yeni bir siyasi rejimle, üniter bir ulus devlet olarak şekillenmiştir. Yeni devlet sistemine uygun olarak Türkiye'deki gayrimüslimlere karşı yükümlülükler yeni düzenlemelerle garanti altına alınmıştır.

Yunanistan tarafında ise Türkiye'dekine benzer bir rejim değişikliği yaşanmadığından yukarıda belirtilen antlaşma hükümleri iptali söz konusu olmadan Lozan'ın 45. Maddesinde gayrimüslimler yönelik haklardan, Batı Trakyadaki Müslüman Türklerin de yararlanacağı hükme bağlanmıştır. (Cin 2009: 151)

Söz konusu haklar uluslararası antlaşmalarla hüküm altına alınmış olsa dahi süreç içerisinde Yunanistan'ın antlaşma maddelerini ihlal ettiği görülmüştür. Yunanistan'ın altına imza atmış olduğu antlaşmalarda Batı Trakyalı Müslüman Türklerin özerkliğe sahip olduğu belirtilse dahi halk bunu yaşantısı içerisinde hissedememiştir.

Bu özerklikler; eğitim - öğretim özerkliği, hukuki ve idari özerklik olmak üzere üç maddede ifade edilebilir. Günümüz de dâhil olmak üzere Yunanistan'da Türk azınlığın yaşadığı en önemli problemler eğitim – öğretim ve idari özerk hususlarında kendini göstermektedir. (Cin 2009: 151)

Son dönemlerde ise bunların yanısıra, Batı Trakya Müslüman cemaatinin antlaşmalardan kaynaklı özerklik ve kolektif haklarını AB müktesebatının içerisinde bireysel hak ve özgürlüklere doğru çekmeye çalıştıkları görülmektedir. (Cin 2009: 151)

1923 Lozan Barış Antlaşması'nın 45. Maddesi Türkiye ile Yunanistan açısından mütakabiliyet esasına göre düzenlenmiştir. Bu düzenlenme ile Yunanistan Batı Trakya meselesinde yükümlülük altına girdiği gibi Türkiye'de söz konusu meselede garantör kılınmıştır.¹⁶

¹⁶ Meray'a Göre: "Lozan Barış Antlaşmasınının 45. maddesi Müttefikler tasarısı ile Türk tasarısındaki 10. maddeye tekabül etmektedir. Türk tasarısı aynen şöyledir: "Bu kesimdeki hükümlerle Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklarına tanınmış olan haklar, Balkan Devletleriyle, Türkiye'nin komsusu bulunan Devletlerce, bu devletlerin bütün ülkelerinde yaşayan Müslüman azınlıklara da tanınmıştır." Müttefik tasarısıysa şöyledir: "Bu kesimdeki hükümlerle, Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklarına tanınmış olan haklar, Yunanistan'ca, kendi ülkesinin tümünde yaşayan Müslüman azınlığa tanınmıştır." (Meray 1973: 211)

2.1.1.1. Müslüman Toplulukların Sorunları

2.1.1.1.1. Din ve Vicdan Özgürlüğü Sorunu

Batı Trakya’da müftülük / başmüftülük sorunu önemli problemlerdendir. Anca burada meseleye Türkiye’deki müftülükler meselesi gibi bakmamak gerekmekte olup Batı Trakya’daki müftülüklerin statüleri Türkiye’den farklıdır:

Müftülük;

a) Dini meselelerde fetva mercisidir,

b) Yunanistan’da mukim Yunan vatandaşı olan/olmayan Müslümanlar’ın medeni hukuka ilişkin hususlarındaki uyuşmazlıklarını çözen, özel yargılama yetkisine sahip “Kadı” sıfatına haiz mahkeme pozisyonundadır. Söz konusu hak Batı Trakya’daki Müslüman ahali için geçerli olup Atina ve diğer şehirlerde yaşayan yaklaşık 400.000 müslüman için geçerli değildir.

2018’e kadar, ülkedeki Müslümanlar aile ve miras hukuku bakımından özerk olup örf, adet ve gelenekleri dahil bu tür düzenlemeler İslam Hukuku çerçevesinde yürütülmekteydi.

Ancak, son dönemde Müftülükle ilgili en önemli gelişmelerden biri Yunan Hükümetince yürürlüğe konulan 9 Ocak 2018 tarihli yasal düzenleme olmuştur. Söz konusu düzenlemeyle, şer’i hükümleri uygulamakla görevli müftülerin yetkileri, taraflar arasında ihtilaf olması halinde esastan çıkarılmakta ve öncelikli olarak Yunan Medeni Hukuku uygulamaya konulmaktadır. Anılan karar Batı Trakya Müslüman Türk azınlık arasında ciddi tepkilere yol açmakla birlikte engelleyici veya kararı öteleyici hiçbir adım atılamamıştır.

Yunanistan’ın bu adımı, Batı Trakya Müslüman Türk Cemaati’ne antlaşmalarla tanınan özerkliğin ihlali olduğu gibi müftülerin hukuki yönden kadı sıfatıyla iş ve işlem tesis etmelerinde önünde ciddi bir engel niteliğinde olduğu değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte, 20 Aralık 2018 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Batı Trakya Türklerinden Hatice Molla Salih'in eşinin mirası ile ilgili başvurusunu değerlendirmiş ve miras davasında, Şeriat yasalarını geçerli sayan Yunanistan devletini mahkum etmiştir.

Molla Salih'e eşi, vasiyetname ile tüm mirasını bırakmış ancak eşinin kız kardeşi, söz konusu mirasın Şeriat hukukuna göre paylaşımını talep edince Salih mirasın üçtete birini kaybederek Yunan makamlarına itirazda bulunmuştur. Sonuç alamaması üzerine Salih, davayı din temelinde ayrımcılığa uğradığı gerekçesiyle AİHM'e taşımış ve haklı bulunmuştur. (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46625592>, 01.03.2019'da erişildi)

Yunan makamları meseleyi adım adım götürmekte olup Batı Trakyalı Müslümanların seçilmiş müftü isteklerini, müftüleri yargılama yetkisinden arındırıp yalnızca dini meselelerde fetva veren bir makam durumuna getirerek içi boş bir talebe dönüştürme eğilimindedir. Ancak bu eğilim başından beri uygulanması önüne geçilen 1913 tarihli Atina Barış Antlaşması Madde 11 ve Lozan Barış Antlaşması Madde 42'ye aykırılık teşkil etmektedir. (Cin 2009: 151)

Batı Trakya Müslüman Türkleri'nin antlaşmalarla elde ettiği haklar, kolektif haklar olup bu bağlamda müftüler de hukuki özerkliğe sahiptirler. AB çerçevesinde AB müktesebatına göre sunulan haklar bireysel haklar olup Yunanistan'ın yukarıda belirtilen ve yükümlük altına girdiği hakları bireysel haklarla karıştırmamak gerekir. (Cin 2009: 151)

Yunanistan, ayrıca, Başmüftülük statüsüne antlaşmalara rağmen izin vermemektedir. 9 Ocak düzenlemesiyle, Yunanistan yukarıda belirtilen hedefler doğrultusunda müftülük kurumunu zedelemeye çalışırken geçmişten günümüze bu müesseseye indirmiş olduğu en büyük darbe ise "atanmış müftüler" düzenlemesidir. İskeçe'de, Gümülcine'de ve Dedeoğaç'ta Yunan Vali başkanlığında toplanan kurullar, kendilerine başvuran Türk asıllı ve Yunanistan'a müzahir adaylardan uygun olanlarını

seçerek müftü atamalarını gerçekleştirmektedir. Ancak bu atamalar halk nezdinde ciddi şekilde tepki çekmektedir. (Cin 2003: 149)

Yanısıra, Yunanistan'ın Menteşe Adaları'ndaki Rodos, İstanköy'de de müftülük sorunu yaşanmaktadır. Lozan Barış Antlaşması imzalandığında Onikiada'nın İtalyan yönetiminde olması gerekçe gösterilerek İstanköy'deki soydaşlarımıza "azınlık" statüsü tanınmamış olmakla birlikte İtalya bir yerel kararnameyle Rodos müftülüğünü tanımıştır.

Yunanistan ise adalar kendisine geçtikten sonra resmi bir düzenleme yapmamakla birlikte, bu durumu de facto kabul etmiştir. Ancak 1990'a kadar müftülük mevcut olup Süleyman Kaşlıoğlu'nun vekili İhsan Kayserili'nin de vefat etmesi sonrasında ne Yunanistan makamları tarafından müftü seçilmesine ne de müftü atanmasına izin verilmemiştir.

Meselenin bir tarafında Yunan Valisi tarafından atanan, öteki tarafta ise Batı Trakya Müslüman cemaatinin camilerde yaptığı oylamayla seçilen müftüler mevcuttur. 1985'ten bu yana yaşanan bu problem, Yunanistan tarafından antlaşmalara uygun olarak çözülemediği gibi aksine seçilmiş müftülerin hukuki özerkliklerine yönelik yıkım anlamına gelen bir takım kararlarla daha problemlerli bir hale getirilmektedir. (Cin 2003: 149)

Yunanistan, Batı Trakya'da izlemiş olduğu bu uzlaşmaz tutuma rağmen Türkiye'de "Patrikhane, Heybeliada Ruhban Okulu ve Vakıflar" meselelerini ciddi şekilde takip etmekte ve baskı kurmaya çalışmaktadır.

Türkiye'nin Patrikhane meselesindeki hoşgörüsünden ciddi şekilde istifade eden Rum Patrikhanesi İstanbul ile sınırlı olan görev alanı dışına çıkararak Türkiye genelinde Hıristiyan cemaatin bulunmadığı bölgelere metropolit atamakta ve ayinler icra etmektedir. (<http://milletgazetesi.gr/view.php?id=11802>, 06.01.2019'da erişildi)

Bu durumda, mütakabiliyet ilkesi çerçevesinde, Yunanistan'ın Batı Trakya'da yapmak istediğine benzer bir şekilde İstanbul Başpiskoposu'nun seçim, yetki ve görev dağılımını belirleyen bir kanunun hazırlanması ve Yunan hükümetinin çıkarmış olduğu 1991 tarih ve 1920 sayılı "Müslüman Din Görevlileri Hakkındaki" yasayla hukuki açıdan benzer hükümler içermesi gerekmektedir.

Yine, Yunanistan 1991'deki yasa gibi 2007 yılında da "240 İmam yasası"nı meclisinden geçirmiştir.¹⁷ Bahse konu düzenleme ciddi şekilde tepki çektiğinden uygulamaya konulmamıştır. Ancak 2013 yılında bir kanun değişikliğiyle mesele tekrar gündeme gelmiş ve değişiklik kabul edilmiştir. Söz konusu kanun değişikliğinde dönemin hükümeti Türkiye karşıtı partilerin ciddi desteğini almıştır. Azınlık milletvekilleri; SYRIZA partisi mebusu Ayhan Karayusuf, PASOK partisinden Hüseyin Eybek ile Ahmet Hacıosman düzenlemeye karşı hayır oyu kullanmışlardır. (Cin 2009: 153)

2007'de kabul edilen "240 imam (Gümülcine 100, İskeçe 100, Dimetoka 40) yasası", anılan bölgelerde seçilmiş müftülere bağlı olarak çalışan kuran kurslarındaki din öğreticilerinin seçim usulü ile ilgilidir. Düzenlemeye göre, anılan imamların seçimi 5 kişilik Hristiyan kurul tarafından yapılacaktır. Tepkiler neticesinde 2013 yılında söz konusu kurulun¹⁸ üçünün Müslüman üyelerden teşkil edilmesi kabul edilmiştir.

PASOK Milletvekili Ahmet Hacıosman'a göre 2007'deki düzenleme nasıl azınlığa sorulmadıysa ve ölü doğdu ise 2013'teki düzenlemenin de azınlık için bir anlamı olmadığını ifade etmiştir.

¹⁷ "Batı Trakya Türk Azınlığı mensubu olan 23 din adamının atamaları 9 Ocak 2013 perşembe günü Doğu Makedonya-Trakya Eyalet Eğitim Müdürü Savvas Melisopulos tarafından imzalanmıştır. Yunan devletiyle sözleşmeli olarak 10 Ocak Cuma günü işbaşı yapan din öğretmenlerinin 9'u İskeçe, 9'u Rodop ve 5'i Meriç ilinde bulunan devlet ilkokul ve ortaokullarına tayin edilmiştir. Azınlığın görüşleri alınmadan tek taraflı olarak hazırlanan yasa uyarınca, azınlık mensubu öğrencilere din dersi vermek üzere devlet okullarına atanan din adamları, **İslam dini** ve **Kur'an-ı Kerim**'i Yunan dilinde anlatmaktadır. Kurul üyeleri: Atanmış müftü, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen bir Müslüman ilahiyatçı, atanmış müftü tarafından belirlenen bir ilahiyatçı, Milli Eğitim Bakanlığı görevlisi ve akademik camiadan uzmanlık alanı İslam olan bir kişi şeklindedir."

(<https://www.sabah.com.tr/dunya/2014/01/16/yunanistanda-240-imam-yasasi>, 16.01.2014'te erişildi)

Bununla birlikte, Gümülcine ve İskeçe Müftüleri İbrahim Şerif ve Ahmet Mete, söz konusu değişikliğin azınlığın dini özgürlüklerine aykırı olduğunu ve imamları belirleme haklarına ciddi engeller getireceğini belirtmişlerdir.

Lozan Antlaşması'nda din görevlilerini belirleme hakkının azınlığa verildiği açıkken Yunan devleti tarafından emrivaki bir düzenleme ile azınlığın başına din görevlileri atanmasının bir ikilik yarattığı aşıkardır. Bu durum Türk İslam cemaatinin düzenini ve ahengini yıkmaya yönelik önemli bir adım olduğu gibi muhtemel bir müftülük seçimini de olumsuz etkilemeye yönelik bir niyeti de ifade etmektedir.

2.1.1.1.2. Vakıflar Sorunu

Lozan Antlaşması'nın 40. Maddesinde “Müslüman azınlığın, hayır kurumu, dini ve sivil toplum kurumu ile okul kurma, yönetme ve bunların denetim hakkı”na sahip olduğundan bahseder. Ancak bahsedilen diğer meselelerde olduğu gibi bu madde içeriği ile ilgili de Yunanistan'ın aksi uygulamaları mevcuttur. (Hatipoğlu 2005: 21)

Yunanistan, 2345/1920 sayılı kanunla ülkesinde faaliyet yürüten vakıfların hukuki durumuna ilişkin bir düzenleme yapmıştır. Söz konusu düzenleme ile eğitim amacıyla kurulan vakıfların “Cemaat İdare Heyeti”nce, dini hizmet amacıyla kurulan vakıfların “Mütevelli Heyeti”nce idare edilmesine karar verilmiştir.

Daha sonra, 1945 düzenlemesiyle, iki vakıf içinde idare ayrımı kaldırılarak bütün vakıf hizmetlerinin Cemaat İdare Heyetleri'nce yönetilmesi idare edilmesi karara bağlanmıştır.

Bununla birlikte, Yunanistan, 1951 sonrası, antlaşmalara aykırı olarak, illerdeki “İslam Cemaati Heyeti”¹⁹ (Musulmaniki Kinotita)”ni ve İslâm Cemaati Reisliği'ni

¹⁹ İskeçe’de Türkçe olarak yayınlanan 05.02.1951 tarihli ve 464 sayılı Trakya Gazetesi’ne göre: “Genel valiliğin Müslüman Cemaati isminin kaldırılması hakkında verdiği emir her tarafta hakiki bir galeyana uyandırmıştır. İskeçe ve Gümülcine Cemaat delegasyonları bu işin müzakeresi için müteaddit toplantılar yapmış ve güdecekleri hatt-ı hareketi tespit için kararlar almışlardır.”

“Müslüman Mal Varlığını İdare Kurulu (Diahistiki Epitropi Musulmanikis Mionotitas)” şeklinde değiştirmiştir. (Cin 2009: 153)

1967 yılından sonra ise Cunta Yönetimi aldığı tek taraflı kararlarla seçimle gelen yönetim kurullarını feshetmiş ve kendi belirlediği kişileri atamıştır. 1091/1980 sayılı kanun ile de Türk toplumunun vakıflardaki etkisi ve faaliyetleri iyice azaltılmıştır. (Hatipoğlu 2005: 21)

Hal böyleyken söz konusu düzenlemelerle Müslüman cemaatin kendi liderlerini ve kurullarını seçmelerine engel olunarak; söz konusu kurullara Yunanistan’a yakın kişiler atama usulüyle getirilmekte, İskeçe, Gümölcine ve Dedeağaç’daki kurulların yalnızca vakıf malları ve gelirlerinin idaresi ile ilgilenilmesi istenilmekte ve bu şekilde uluslararası antlaşmalardan kazanılan idari özerklik statüsü yok edilmeye çalışılmaktadır. (Cin 2009: 153)

Ayrıca Müslüman vakıflar mülk edinirken de çeşitli engellerle karşılaşmakta olup yanısıra kendilerine ait vakıf malları satılarak, kamulaştırılarak veya takas edilerek ellerinden alınmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi Vakıf Emlâki Yönetim Kurullarına Hükümete yakın kişilerin atanarak Müslüman Türk azınlığın temsilinin zayıflatılmasıdır. (Cin 2009: 153)

Bodrum Yarımadası karşısında, Türkiye’den 8 mil uzakta bir ege adası olan İstanköy Yunanistan’a bağlı 12 adadan biridir. 31 Ocak 2019 tarihinde Adadaki vakıf mallarının satışı ile ilgili Yunan hükümetince bir müzayede yapılacağı açıklanmıştır. Gerekçe olarak, adanın Yunanistan’a Lozan Anlaşması’ndan sonra geçmesi gösterilmiştir. Bu hukuksuz girişim, “Rodos, İstanköy ve Onikiadalar Derneği” başta olmak üzere kamuoyundan gelen ciddi tepkiler nedeniyle şimdilik ertelenmiştir.

Gümölcüne Belediyesi’nin şehir plânı 1933’de hazırlanmıştır. Söz konusu planın Müslüman azınlığa ait olan mezarlıklar, camiler, okullar ve Türk azınlığa ait olan mülklerin mahremiyetini gözetmeden hazırlanmış olması Türk azınlığın ciddi tepkisine yol açmıştır. Daha sonra süreçte uzun süre plan yürürlüğe konmamış ancak herhangi bir

iyileştirme de yapılmamıştır. Bu tür sıkıntılar durum yalnızca Gümülcine’de değil, İskeçe, Oniki Adalar, Dedeğaç başta olmak üzere Yunanistan’da Türklere ait olan bütün mülk ve eserleri kapsamaktadır.

Söz konusu plan dâhilinde dönem dönem farklı düzenlemeler yapıldığı veya yapılacağı ile ilgili haberler yapılmakta ve Müslüman Türk azınlık kendi mülkleri dâhil vakıf taşınmazları ve Osmanlı eserleri üzerinde tedirgin bir psikoloji içine sokulmaktadır.²⁰(<https://www.abttf.org/html/?link=detay&id=2180&l=tr,01.04.2019>’da erişildi)

Bununla birlikte, söz konusu şehir planına yönelik Türk azınlık lehine de düzenlemeler görülmektedir. 2012 (<https://batitrakyam.eu/gumulcine-pospos-tekkesi-yeniden-insa-ediliyor/,01.04.2019>’da erişildi) yılında ve en son 2017 (<http://www.gundemgazetesi.com/trakyahaber/detay/3343,01.04.2019>’da erişildi) yılında iyileştirici çalışmalar yapılmıştır.

AB reformları çerçevesinde Türkiye azınlık vakıfları ile ilgili olarak 2003, 2008 ve 2011’de olmak üzere vakıflar mevzuatında bir dizi düzenleme yapmış ve azınlıklar lehine ciddi adımlar atılmıştır. 2003 ve 2008 düzenlemeleriyle vakıf mallarının kısmi iadesine ilişkin önemli düzenlemeler yapılmakla birlikte üçüncü şahısların eline geçmiş taşınmazlara ilişkin herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Ayrıca, vakıf yöneticilerinin seçimle yönetime gelmesi sağlanmıştır.

Buna rağmen, Yunanistan iyileştirici adımlar atmak yerine vakıf malları sürecini akamete uğratabilecek çabalardan vazgeçmemiştir. Ülkedeki Müslüman Türklerin vakıf mallarına yönelik kamulaştırmalar, bu malların kat karşılığı olarak verilmek istenmesi veyahut satışı, vakıf yöneticilerinin seçilme usullerine riayet edilmeden Müslüman

²⁰“31 Temmuz 2009 tarihinde 1933 Şehir Planı kapsamında Gümülcine’nin Yenice Mahalle bölgesinde kırk bir ev ile Osmanlı İmparatorluğu’ndan miras tarihi bir caminin yıkılması ilişkin karar; 30 Kasım 2004 tarih ve 235 sayılı Yunan Resmi Gazetesi’nde yayınlanan bir kararname” (<https://www.abttf.org/html/?link=detay&id=2180&l=tr,15.08.2017>’de erişildi)

Türk toplumunun kabul etmediği tanımadığı isimlerin bu pozisyonlara atanması²¹ genelde bu neviden kararlar olarak tezahür etmiştir.

Yunanistan, Rodos ile İstanköy bölgelerinde mukim vakıflardan %0,6 miktarınca emlak vergisi almaktadır. Hükümet Türklere ait vakıfları gayrimenkulü olan ticari bir işletme gibi görmektedir. Buna karşılık Yunanistan'daki kiliseler her türlü vergiden muaf tutulmaktadır. Burada hukuki bir eşitsizlik yanı sıra vakıflar üzerindeki maddi yükü artırarak ellerindeki mallara el koyma çabası ciddi şekilde hissedilmektedir. (<http://www.gundemgazetesi.com/haber/detay/868>, 16.10.2015'te erişildi)

Bununla birlikte, Yunanistan tarafından vakıf yöneticilerin seçimi ve mülkiyet meseleleri ile ilgili iyileştirici olduğu düşünülen bir düzenleme 2008 tarihinde hayata geçirilmiş ancak tatmin edici bir düzenleme olmaması nedeniyle azınlıkça kabul görmemiştir. O dönemde Yanıkköy'de yaşanan problemler ve Yunanistan'ın meseleyle ilgili art niyetli tutumu söz konusu düzenlemenin bir karşılığı olmadığını göstermiştir. (<http://www.istanbulermenivakiflari.org/tr/azinlik-vakiflari/bati-trakyadaki-azinlik-vakiflari/7>, 08.07.2018)

Sonuç olarak, Batı Trakyalı Müslüman Türk azınlığın en önemli problemleri ve talepleri daha önceden hukuki olmayan düzenlemelerle el konulan vakıf mülklerinin iadesi ve Vakıflara taşınmaz alımının önündeki engellerin kaldırılması olarak görülmektedir.

2.1.1.1.3. Eğitim ve Öğretimde Yaşanan Sorunlar

Batı Trakya'daki Azınlık Okulları²², Lozan Antlaşması ile 1951, 1952 ve 1968 yıllarında yapılan ikili kültür antlaşmalarında yer alan hükümlerle özerk bir kurum statüsünde olup mülkiyetleri Türk azınlığa aittir. Yanı sıra okulun yönetimi kendisinin

²¹

²²“Batı Trakya’da azınlığın resmî olarak 230 azınlık ilkokulu, 2 ortaokul-lisesi (Gümülcine Celal Bayar Lisesi ve İskeçe Muzaffer Salih Lisesi) ile 2 medresesi bulunmaktadır. Bu okullarda eğitim dili ikilidir. Yunanca, Tarih, Coğrafya, Vatandaşlık ve Çevre Eğitimi Yunanca verilirken, Matematik, Türkçe, Fizik, Kimya, Din, Sanat ve Beden Eğitimi Türkçe işlenmektedir. Ancak, 1995 yılında getirilen yeni bir düzenleme ile İskeçe’deki bazı Türk okullarında daha önce Türkçe okutulan Beden Eğitimi, Resim, Müzik gibi dersler Yunan öğretmenler tarafından Yunanca vermeye başlanarak, Türkçe okutulan ders sayıları iyice azaltılmıştır.” (<http://www.btdd.org.tr/sorunlarimiz/egitim-sorunu.html>, 05.07.2018’de erişildi)

seçtiği encümenlerce yürütülmekte olup maaşlar vakıf gelirlerinden, yetmediği taktirden Müslüman ahaliden alınan yardımlardan temin edilmektedir.

Ancak, Yunanistan bu düzenlemelere aykırı uygulamalar sergilemekte olup, (Cin 2009: 161) söz konusu kurumların idaresini Din İşleri ve Eğitim Bakanlığı'na bağlamıştır. (Hatipoğlu 2005: 22)

Yunanistan'ın söz konusu uygulamalarının en önemli etkisi öğrencilerin dil eğitiminde karşımıza çıkmaktadır. Öğrenciler Türkçe ve Yunancayı iyi şekilde öğrenememekte, Türkçe öğrenmek için Türkiye'ye giden öğrenci ise geri döndüğünde Yunancası zayıf olduğundan ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Bunu telafi etmek için ise Batı Trakyalı öğrenciler Yunan okullarına yönlendirilmektedir. (Cin 2009: 161)

Burada ortaya iki ihtiyaç çıkmaktadır. Eğitimin Türkçe ağırlıklı olarak yaygınlaştırılabilmesi için yeni azınlık okullarının kurulması ve bu okullarda istihdam edilecek Türkiye'deki üniversitelerden mezun ve iyi derecede Türkçe bilen öğretmen mevcut problemler için çözüm niteliğinde görünmektedir. Ancak Yunanistan hem okul açılmasına müsaade etmediği gibi hem de Türkiye mezunu ve Yunan uyruklu öğretmenlerin istihdamına da izin vermemektedir.

Yukarıda belirttiğimiz üzere 20 Nisan 1951 tarihli kültür antlaşmasıyla iki devletin müttekabiliyet çerçevesinde öğretmen değişimine gitmesi ve diploma denkliği hususları karara bağlanmıştır. Söz konusu düzenlemeye istinaden Gümülcine Celal Bayar Lisesi kurulmuş ve 1970'lere kadar 500 öğretmen Türkiye'den mezun olarak ülkelerine dönerek görev yapmışlardır. Ancak 1970'lerden sonra Yunanistan mevcut uygulamaya son vererek Müslüman Türk azınlığı ciddi bir imkândan mahrum bırakmıştır. (Hatipoğlu 2005: 22)

Uluslararası antlaşmalarla çerçevesi ve statüsü belirlendiği halde Yunanistan çift dilli azınlık kreş, anaokulu, ilkokul, lise açılmasına izin vermemektedir. Görülmektedir ki hukuken azınlık statüsünde bulunan Batı Trakya Müslüman azınlığının anadilde eğitim ve öğretim hakkı Yunanistan tarafından sistematik bir şekilde engellenmektedir. (Cin 2009: 162)

Bir diğerk ihlal ise eğitim süreleri ile ilgilidir. İlköğretim süresi anayasada 9 yıl olarak belirlendiğı halde Batı Trakya Türkleri 6 yıl eğitim almaktadır. Ancak söz konusu uygulama istenilen etkiye vermemiş olup Türk çocukları eğitimlerini 9 yıla tamamlamaya çalışmaktadır.²³

Hal böyleyken, Lozan'ın 40. Maddesine aykırı olarak, özellikle neredeyse tamamı Batı Trakya Türkü olan köylerde sadece Yunanca eğitim ve öğretim veren anaokulu, ortaokul ve liseler bulunmaktadır. Söz konusu madde göre okulların Türkçe ve Yunanca olmak üzere çift dilli olması gerekmektedir birlikte Batı Trakya bölgesindeki devlet okullarında Türkçe eğitim ve öğretim verilmemektedir. (Cin 2009: 162)

Bu durumu kısmi olarak iyileştirecek bir düzenleme 2006 yılı Temmuz ayında yapılmıştır. Eğitim Bakanlığı'nca alınan ve Resmi gazetede yayımlanmış 61539/G2 sayılı kararla, " İskeçe ve Gümölcine'deki bazı orta eğitim (devlet) kurumlarında 2006-2007 eğitim yılından itibaren Türk dilinin tercihli yabancı dil olarak öğretilmesinin kararlaştırıldığı" ifade edilmiştir. (<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/4892009.asp?gid=51>, 09.08.2016'da erişildi)

Bununla birlikte, Yunanistan, 2003–2004 ders yılının sonunda, Türkiye'deki eğitim fakültelerinden mezun Batı Trakya Türkü 11 öğretmeni, kendisinden maaş almadığı ve sosyal güvence sağlamadığı halde, Ortodoks Hristiyan bir Yunan kadrolu devlet memuru muamelesi yaparak görev süresi ve yaş haddini bahane göstererek görevlerinden azletmiştir. Yeni görevlere okul encümeninin atama yapmasına ise Lozan antlaşmasına aykırı olarak izin verilmemiştir.²⁴

²³ Yunan Anayasasınının 16. maddesinin 3. fıkrası şöyledir: "Zorunlu eğitimin süresi dokuz yıldan az olamaz. 27 Ağustos 2004, 75. Sayı, Cumhuriyet Gazetesi, Batı Trakya, Gümölcine"

Mevcut sorunların yanısıra 2006 yılında çıkarılan beş yaşını tamamlamış tüm çocuklar için anaokuluna gitme zorunluluğunu getiren yasa ile yeni sorunlar ortaya çıkmıştır.²⁵

Dostluk, Eşitlik, Barış (DEB) Partisi tarafından yapılan açıklamaya göre Gümölcine ve İskeçe’de Batı Trakya Türk Azınlığı’na üye bazı çocukların ilkokul birinci sınıfa kayıtları yapılmamıştır. DEB Partisi tarafından yapılan yazılı açıklamada belirttiği, Çift dilli azınlık anaokulu olmadığı için çocukların anaokullarına kaydettirilmediğine ilişkin ifadeler resmi makamlarca kabul edilmemiştir.

Avrupa Batı Trakya Türk Federasyonu (ABTTF) Başkanı olan Halit Habipoğlu, 3518/2006 sayılı yasa ile zorunlu anaokul eğitimine itirazları olmadığını ancak Lozan’a göre Batı Trakya Türk Azınlığının her iki dilde de eğitim alacaklarını azınlık okulları kurma hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir.

Ancak Yunan makamları azınlığın bu talebini görmezden gelmiştir. Bugün kayıt sorunu olarak ortaya çıkan sorunu çözmek Yunan hükümetinin sorumluluğundadır. Yunan hükümeti, Batı Trakya Türk azınlığına üye çocukların anadilde öğrenim görme hakkını garanti altına alarak iki dilde eğitim veren azınlık okullarının açılması talebine karşılık vermelidir.” açıklamasında bulunmuştur. (<http://www.azinlikca.net/bati-trakya-haber/abttden-azinlik-egitimiyle-ilgili-aciklama-9132012.html>, 15.06.2018’de erişildi)

Yunanistan’daki azınlık eğitimiyle ilgili son düzenlemelerden birisi; 24 Aralık 2013 tarihinde gerçekleşmiştir. Yunanistan Eğitim Bakanlığı’nın aldığı kararda Azınlık okullarının ülkenin genel/özel eğitim sistemine entegre edilmesi planlanmış ve bu kapsamda Azınlık Eğitimi Koordinatörlüğü Eyalet Eğitim Müdürlüğü’ne bağlanmıştır.

²⁵ “3518/2006 yılında çıkarılan yasa ile 1 Ocak 2003 tarihinde ve sonrasında doğan, 5 yaşını tamamlamış bütün çocukların anaokuluna gitmesi zorunluluğu getiriliyor. Ancak yasa ülkede yaşayan farklı dile, dine veya etnik azınlığa mensup çocuklar arasından bir ayırım yapmadığı için Batı Trakya Türk Azınlığı’na üye çocukların da devlet anaokullarına gitmesi zorunluluğu getiriliyor. 1923 Lozan Barış Antlaşması ile kendi okullarını kurma ve yönetme hakkına sahip Batı Trakya Türk Azınlığı’nın Türkçe ve Yunanca dillerinde eğitim veren iki dilli azınlık anaokullarının açılması talebi ısrarla görmezden gelindi. Bu nedenle bugün yalnızca Yunanca dilinde eğitim veren devlet anaokullarına gitmeyen çocukların ilkokul birinci sınıfa kayıtları konusunda sıkıntı yaşanıyor. Kayıt sorunu nedeni ile yaş itibari ile ilkokula başlaması gereken çocuklar okula başlayamıyor.”(<http://www.azinlikca.net/bati-trakya-haber/abttden-azinlik-egitimiyle-ilgili-aciklama-9132012.html>, 04.04.2017’de erişildi)

(http://www.gundemgazetesi.com/news/detay_01.php?h_id=469, 17.02.2018'de erişildi)

Söz konusu düzenleme, herhangi bir eğitim kurumunun bir üst otoriteye bağlanması şeklinde olup azınlık eğitiminin muhtevasına dönük bırakın iyileştirmeyi mevcut durumu korumaktan bile uzak görünmektedir. Hatta bir ileri aşamada, azınlık eğitim sisteminin Yunan devlet eğitim sistemi içerisinde zamanla eritilmesi hedeflendiği açık bir şekilde anlaşılabilir. Bu müdahalelerin azınlık eğitiminin özerk yapısına müdahale ettiği düşünülmektedir. (http://www.gundemgazetesi.com/news/yazar_page.php?edit_id=2618&cat=Ozan_Ahmetoglu, 25.11.2018'de erişildi)

2018 yılı Kasım ayında, Yunan hükümetinin kararıyla, Batı Trakya, Gümülcine'de 1455'ten beri açık olan ve imam hatip usulü bir azınlık okulu olan Medrese-i Hayriye'deki Türkçe ders saatleri azaltılmış hatta son sınıfta ise tamamen kaldırılmıştır. Türk öğrencilerden ciddi tepki alan kararlar ilgili herhangi bir geri adım atılmamıştır. (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bati-trakyada-turkce-dersi-protostosu/1321043>, 25.11.2018'de erişildi)

2.1.1.1.4. Selanik Özel Pedagoji Akademisi (SÖPA)²⁶:

Batı Trakya Türkleri, uzun süre, SÖPA'nın yerine, azınlık okullarında öğretmenlerin yetiştirileceği 4 yıllık bir fakülte talep etmiş bununla birlikte SÖPA mezunu öğretmenlere seminerler verilmesini ısrarla dile getirmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında bilimsel alanda işbirliklerine uygun olarak açılacak bu kurumun üniversite düzeyinde eğitim vermesi ve kalifiye öğretmen ihtiyacını karşılaması amaçlanmıştır.

Fakültenin yalnızca azınlık talebelerini alması ve söz konusu öğrencilerin mezuniyetleri sonrası Batı Trakya'daki mukim okullarda Türkçe öğretmeni vazifesiyle görevlendirilmeleri hususu azınlık toplumunca talep edilmektedir. Ancak, azınlığın söz konusu meşru taleplerine yönelik herhangi bir iyileştirici adım atılmadığı gibi aksine

²⁶ "1968 yılında Yunanistan tarafından açılan okul, 43 yıllık faaliyetinden sonra 2011 yılında kapatılmıştır."

Türkiye’de eğitim seminerleri alan öğretmenler görevden uzaklaştırılmıştır. (<http://www.batitrakya.org/kose-yazilari/ozan-ahmetoglu/sopa-ve-anaokullari.html>, 28.08.2018’de erişildi)

2011 yılına gelindiğinde ise, 1968 yılında, Batı Trakya Türklerinin talebi olmadan ve ikili antlaşmalara aykırı olarak kurulmuş olan SÖPA kaldırılarak Selanik Aristotelio Üniversitesi Eğitim Fakültesi içerisinde eğitim verecek bir “Azınlık Eğitimi Bölümü” kurulması kararı alınmıştır ancak bugün itibariyle henüz bir girişimde bulunulmamıştır (2018). (http://www.gundemgazetesi.com/news/detay_01.php?h_id=452, 12.12.2018’de erişildi)

2.1.1.1.5. Yunanistan Uyruklu Batı Trakya Türklerinin Kamu Hizmetlerinde İstihdamı Sorunu

Batı Trakya nüfusunun önemli bir kısmı Türklerden oluşmasına rağmen Batı Trakyalı Türklerden memur istihdamı yapılmamaktadır. Özellikle, savcı, polis, yargıç ve devlet memurluğu gibi pozisyonlarda çok ama çok nadir olarak istihdam edilen Müslüman Türkler için en önemli gerekçe dil yetersizliği olarak gösterilmektedir. (Cin 2009: 154) Bununla birlikte Yunan hükümeti tarafından yurtdışından getirilen Pontuslar için özel düzenleme yapılmakta ve memuriyete istihdamları sağlanmaktadır.

Üst düzeyde memuriyette bulunamayan belirli dönemlerde düşük profilli Memur²⁷ kadrolarına kısmın yerleştirilen Batı Trakya Müslüman Türklerin durumu Yunanistan’ın taraf olduğu antlaşmalara ve AB müktesebatına aykırıdır.

²⁷ Cin’e göre “2007’inin son ayları ile 2008’in ilk aylarından itibaren Yunanistan uyruklu Batı Trakyalı Müslüman Türkler de buldukları sözleşmeli kadrolardan, daimi kadrolarda memur olmaya başlamışlardır. Özellikle bu dönemde sözleşmelilere memur statüsü kazandırılmıştır. Yunanistan, geçmiş dönemde, SÖPA’lı öğretmenlerin de memur olduklarını iddia ederek Batı Trakyalı Türk memurların sayısını mevcut olandan daha çok göstermeye çalışmıştır. Bu gelişmelerle birlikte Yunanistan makamlarınca tercih edilen bir yöntem de daimi memur kadrolarına atadıkları Müslüman Türklerin Batı Trakya bölgesi sınırları dışında Selânik, Atina gibi eski Yunanistan’da istihdam edilmeleri olmuştur.”(Cin 2009: 154)

Gümülcine nüfusunun yarıdan fazlasının Türk olduğu düşünülürken Gümülcine'deki mülki idarede yerel yönetimlerde Türk memur istihdamı çok düşük düzeydedir. Çalışan Türklerin bir bölümü ise sözleşmeli memur statüsündedir.

Görüleceği üzere, ne Gümülcine'de ne İskeçe'de ne de Yunanistan'ın farklı bir bölgesinde üst düzey bir Türk bürokrat bulmak neredeyse imkânsızdır. (Cin 2009: 154)

2.1.1.1.6. Yunanistan Uyuşundan Çıkarılan ve Uyuşu Olmayanlar / Haymatlos Sorunu

1955 - 1998 yılları arasında ister Yunanistan'da ister dışında olsun Batı Trakya Türklerinden yaklaşık 60.000 kişi Vatandaşlık kanunu, Madde 19'a dayanarak Yunan uyruşundan vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

Avrupa Irkçılığı ve Ayrımcılığı Önleme Komitesi (ECRI) tarafından 05.11.2003 tarihli raporda 60.000 rakamı telaffuz edilerek söz konusu vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinin haksız olduğu ve geri alınmanın yapılması gerektiği belirtilmiştir. 2005'te Gümülcine milletvekili İlhan Ahmet tarafından verilen soru önergesine ise Yunan makamları 40.000 gibi bir sayıyı cevap olarak iletmişlerdir. (Cin 2009: 154)

1998 yılında 19'uncu madde kaldırılmasına rağmen yasanın geriye yürümemesi ve çıkarılanların geri alınmasına için herhangi bir hüküm içermemesi nedeniyle sorun mevcudiyetini korumaktadır. Uluslararası hukuka ve iç hukuka aykırı şekilde yapılan bir işlem neticesinde uyruklarını yitirenlerin mağduriyetleri halen devam etmektedir. (Cin 2006; Çavuşoğlu 2007)

Yunanistan devletinin nezdinde Batı Trakya Türklerine uygulanan bir "Yunan Uyrukluyabancı" statüsü mevcuttur. Hiçbir Avrupa ülkesinde bulunmayan bu statüye göre Lozan'dan sonra Yunan vatandaşlığını kazanan Türkler Yunan asıllı olmadıkları için tam bir Yunan uyrukluy sayılamazlar.

Söz konusu ayrımcılık sadece yerel idare ve İçişleri Bakanlığı'nca değil İskeçe'de siyasi büro şeklinde yapılması olan Dışişleri Bakanlığı'nın da içinde

bulunduğu bir silsile içinde yapılmakta olup Batı Trakya Türkleriyle ilişkili olan kararlar yine bu mekanizma tarafından koordineli şekilde alınmaktadır.

2.1.1.1.7. Mülkiyet Sorunu

Batı Trakya Müslüman Türkleri taşınmaz mülk edinme hakkını sınırlı olarak ilk kez 1991 tarihinde elde etmişlerdir. O tarihe kadar Müslüman Türklerin mülk edinme hakkı bir yasayla²⁸ yasaklanmıştır. Yeni düzenleme ile mülk edinmenin sınırının illerde Valiliklerce oluşturulacak bir komisyona talep edilmesi ve değerlendirmesi neticesinde belirlenmesi kararlaştırılmıştır. (Cin 2007: 1112)

1920'lerde Batı Trakya'daki taşınmazlar büyük oranda Müslüman Türklere aitti.²⁹ Ancak günümüzde bu oran %25 - % 30 civarındadır.

Bununla birlikte Müslüman Türklerin mevcut mülkleri de bugün tehlike altındadır. Yunanistan hükümeti kamu binası, üniversite vs. yapmak gibi çeşitli gerekçelerle “anadozmos”³⁰ olarak bilinen kamulaştırma, birleştirme işlemleri yapmaktadır.

²⁸“1366 sayı ve 1938 tarihli Sınır ve Kıyı Bölgelerinde Alım Satım Hakkının Kullanılmasının Yasaklanması Hakkında İhtiyaca İlişkin Kanun”

²⁹ Meray'a göre: “Lozan konferansındaki istatistiki bilgi: Batı Trakya'da taşınmaz malların dağılımına ilişkin olarak Türk temsilci delegasyonunca verilmiş nota aynen şöyledir: “Türkler %84, Bulgarlar %10, Rumlar %5, Çeşitli %1. (Önemli bir Not: “Rumlar” denilen nüfusun içinde Ortodoks Hıristiyan Türkler de vardır. Yunanlılar bunlara “Türkçe konuşan Yunanlılar” demektedir.) Tarım, bu oranlar içinde –başka bir deyimle hemen hemen yalnız- Türklerce yapılmaktadır.. Bölgenin ticareti Türklerin, Rumların, Bulgarların ve özellikle Yahudilerin elindedir. Ekselans M. Venizelos'un Batı Trakya'ya ilişkin olarak Müttefik Devletlere 30 Aralık 1918' de verdiği mémoire'lardaki istatistikler de şöyledir: Dedeğaç'ta Türkler 10.670, Rumlar 7.371, Bulgarlar 11.358, Sofulu'da Türkler 32.140, Rumlar 17.880, Bulgarlar 5.380, Gümülcine'de Türkler 50.000, Rumlar 9.160, Bulgarlar 10.550, İskeçe'de Türkler 22.000, Rumlar 10.275, Bulgarlar 1.695. İsmet Paşa Batı Trakya'yı meydana getiren dört kazaya ilişkin istatistiklerin genel sonuçlarını hemen bildirmek istediğini söyledi: Gümülcine'de Türkler 59.967, Rumlar 8.834, Bulgarlar 9.997, Yahudiler 1.007, Ermeniler 360, Dedeğaç'ta Türkler 11.744, Rumlar 4.800, Bulgarlar 10.227, Yahudiler 253, Ermeniler 449, Sofulu'da Türkler 14.736, Rumlar 11.542, Bulgarlar 5.490, Yahudi Yok, Ermeni Yok, İskeçe'de Türkler 42.671, Rumlar 8.728, Bulgarlar 5.490, Yahudiler 220, Ermeniler 114. Buna göre Türklerin toplam sayısı 129.118, Rumlar 33.904, Bulgarlar 26.266, Yahudiler 1.480, Ermeniler 923” (Meray 1973: 63)

³⁰ Oran'a göre “Verimli toprakların değerini artırmak ve kullanılmayan arazinin de ekilmesini sağlamak amacıyla zaman içinde miras ya da başka nedenlerle bölünerek küçülmüş ve ekonomik verimliliğini kaybetmiş toprakların kendi aralarında ya da başka toprak parçalarıyla birleştirilerek, yeniden dağıtımı” uygulaması ilişkin 812/1948 sayılı yasanın uygulanmasıdır. Kanunun uygulanması o bölgedeki mülk sahiplerinin yarısından fazlasının onayı ile gerçekleşir ancak Türkler için bu durum Vali'nin onayına çevrilmiştir.” (Oran 1991: 244)

Özellikle, Türklere büyük baskıların yapıldığı 70 – 80’li yıllarda sanayi bölgesi, üniversite sahası, ordu talim sahası vs. için büyük arazi kamulaştırmalar yapılmış ve bu alanlar hep Türk azınlığın bulunduğu bölgelere denk getirilmiştir. (<https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=66&arsiv=1&typ=1>, 29.03.2019’ da erişildi)

Söz konusu müdahalelerle toprakları ellerinden alınan Müslüman Türk nüfus hem mülklerinden olmakta hem de tarım ve hayvancılık gibi faaliyetleri yapamaz hale gelerek ekonomik olarak zayıflamaktadır. (Cin 2007: 1112)

Osmanlı tapularının sayılmaması, zilyetlik tanınmaması, Türklerin toprak satın alamaması veya aralarında satamaması ve Türklerden toprak satın alan yunan vatandaşlarına kredi hususlarında destek sağlanması gibi durumlarla seyrek de olsa hala karşılaşmaktadır.

Hal böyleyken, Müslüman Türkler, temel olarak; kamulaştırma³¹, toprak bütünleme (anadozmos), Osmanlı tapularının geçerli sayılmaması ve Türklerin zilyetliğinin tanınmaması, Türklerin toprak satın alamaması veyahut birbirlerine toprak satamaması ve Türklerden toprak alan yunan vatandaşlarına kredi desteği verilmesi³² şeklinde sıralanabilir. (Şanlı 1995: 9)

2.1.1.1.8. Siyasi Katılım ve Temsil Sorunu

Batı Trakya Türklerinde siyasi katılım ve temsil hususlarında da problem yaşanmaktadır. Milletvekili seçimlerinde, Yunanistan genelinde %3’lük baraj getirilerek Müslüman Türklerden bağımsız Milletvekili seçilmesi engellenmiştir. Öte yandan yerel yönetimler kapsamında yürürlükte olan “Kapodistrias Plânı” ile Müslüman Türklerin yaşadıkları bölgeler özellikle il – eyalet düzeyinde (il, kaza, köy vb.) Ortodoks Hristiyanların ağırlıklı olarak yaşadığı yerlerle birleştirilerek Türklerin temsil

³¹ Oran’a göre: “Azınlığın bugüne kadarki toprak kaybının %50’si bu yolla olmuştur.” (Oran 1991: 260)

³² Bu şekilde Türklerin yeni yerler almaları yasaklanırken kendi yerlerini satmaları teşvik edilmekte ve göçe zorlanmaktadır.

kabiliyetleri zayıflatılmakta, yerel yönetimlerde seçimle üst pozisyonlara gelmelerinin yolu kesilmektedir.

2.1.1.1.9. Örgütlenme Sorunu

Batı Trakya Türkleri söz konusu problemlerle mücadele edebilmek ve siyasal, toplumsal, dini ve kültürel katılımı etkin bir şekilde gerçekleştirebilmek adına yıllar içinde çeşitli örgütlenmeler kurmuşlardır. Ancak söz konusu sosyal örgütlenmeler Yunan hükümeti için tehdit olarak algılanmakta ve kapatılmaları için ciddi çaba sarf edilmektedir. (Hatipoğlu 2005: 22)

Adlarında “Türk” ve “azınlık” geçen ve yine “Batı” terimi kullanılan derneklerin kurulması Yunanistan mahkemelerince engellenmektedir.³³ 1927 kuruluşlu ve azınlık örgütlenmelerinin ilkelerinden olan İskeçe Türk Birliği, 1988’de tüzüğünde kanuna aykırılık tespit edilerek kapısına kilit vurulmuştur. Ancak gerçek kapatılma gerekçesinin ismindeki “Türk” ifadesi olduğu değerlendirilmektedir. (Hatipoğlu 2005: 25)

Yine aynı şekilde, 1936 kuruluşlu Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği, 1972’de Dernekler Kanunu’nda gerçekleştirilen revizyonun akabinde, isminden dolayı Valilikçe mahkemeye verilmiş ve 1988 yılında kapısına kilit vurulmuştur. (Hatipoğlu 2005: 25)

Türk kavramını yasaklama girişimlerine rağmen Pomak ve Çingene ismiyle kurulan derneklerin önü açılmakta Yunan Devletince ciddi teşvik ve destek verilmektedir. Yunanistan bu tür muameleleri hukuki anlamında meşrulaştırma için Lozan’ın 45. Maddesini gerekçe göstererek ilgili maddede Müslüman azınlık ifadesinin

³³ “Yunanistan Yargıtay’ının 2002 tarihli ve 865 sayılı kararında konumuzla ilgili olarak, özetle şunların ileri sürüldüğü görülmektedir: “Dava sahibi dernek, kurmak istediği ‘Batı Trakya Din Görevlileri Derneği’ ismi altında derneğin adında ‘Trakya’dan söz ederken, ‘Batı Trakya’ olarak bahsetmektedir. Hâlbuki Yunanistan’da tek bir Trakya vardır. Buna da ‘Batı’ sıfatını eklemeye gerek yoktur. ‘Trakya’ terimine ‘Batı’ terimini de ilâve etmekle, ortaya kötü niyetli oldukları çıkmaktadır. Bu kötü niyetli aşağıdaki iki unsuru çağrıştırmaktadır: 1- Dâhilde, Trakya’nın Yunanistan’a ait olduğunu, kötü niyetli olarak görmezden gelmek, 2- Hariçte ise, sınırları içinde Doğu Trakya’nın bulunduğu komşu Devletçe, Yunanistan’ın uluslararası ilişkilerinde sorunlar yaratmak. Bu nedenlerden dolayı derneğin ‘Batı Trakya’ ismi ile kurulmasını sakıncalı bularak itiraz dilekçesini reddetmiştir.” (http://www.sbe.deu.edu.tr/Dergi/cilt11.say%C4%B111/11.1%20cin.pdf, 22.04.2018’te erişildi)

kullanıldığını Türk ifadesinin geçmediğini savunmaktadır. Meseleyi biraz daha ileri götürerek Batı Trakya’da Türk yoktur Müslüman azınlık vardır demek ve farklı alt gruplarla tanımlayarak³⁴ bütünlüğü bozmaya çalışmaktadır. (Cin 2009: 165)

Yunanistan’ın Türk yoktur Müslüman vardır iddiası bir devlet politikası haline gelmiştir. Bununla birlikte söz konusu alt gruplamaların yapılması ise bir asimilasyon amacının ve bütünlüğü bozmaya yönelik bir siyasetin göstergesidir. (Cin 2009: 165)

Yunanistan’ın söz konusu yasakları ve hak ve özgürlükleri sınırlayıcı uygulamalarına farklı mecralarda tepkiler gelmektedir. 2012 yılında Uluslararası Sınır Tanımayan İnsan Hakları Örgütü (HRWF) ABTTF’nin davetiyle bölgeye bir ziyaret gerçekleştirilmiştir.³⁵

Ziyaret sonrasında, 9 Ocak 2014 tarihinde, HRWF tarafından bir basın açıklamasıyla ile aşağıdaki hususlarda Yunanistan’a uyarılarda ve çağrıda bulunulmuştur;

1. Kendini tanımlama hakkı: HRWF, Batı Trakya Türk Azınlığı’nın ne isimle tanımlanacağı tartışmalarına nokta konularak Yunan devletinin 2011 tarihli BM Evrensel Periyodik Gözlem’de belirtilen hakların korunmasını dikkate alması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Dernekleşme özgürlüğünün engellenemeyeceği belirtilerek özellikle “Türk” geçen isimlerinden dolayı kapatılan derneklerle ilgili üç Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının uygulanmasını talep etmiştir. (<https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=5015&grup=4&arsiv=0,09.01.14>’te erişildi)

2. İfade ve Medya Özgürlüğü: Yunanistan tarafından, “Türkçe” yayın yapan yazılı ve görsel medyanın ciddi cezalara ve baskılara tabi tutulduğu belirtilerek “Türkçe konuşan azınlık”ın medya ve iletişim özgürlüğüne saygı duyulmasını ve cezalarda

³⁴ Pomak, Çingene, Yörük, Tatarmogolları, Çerkez, Alevi, Bektaşi, Kızılbaş vb.

³⁵ “16-20 Ekim 2012 tarihinde Avrupa Batı Trakya Türk Federasyonu(ABTTF)’nun daveti üzerine AP Milletvekili François Alfonsi, Avrupa Halkları Federal Birliği (FUEN) Başkanı Hans Heinrich Hansen ile HRWF Direktörü Willy Fautre Batı Trakya’ya bir ziyaret gerçekleştirmişlerdir.” (<https://www.abttf.org/haberler-detay.php?id=4573&kid=107>, 22.05.2018’de erişildi)

orantılı hareket edilmesini dile getirilmiştir. (<https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=5015&grup=4&arsiv=0,09.01.14>'te erişildi)

3. Anadilde Eğitim Hakkı: HRWF'ye göre, Lozan'ın hükümlerinde belirtildiği üzere Türk azınlık anadilinde okullara kurabilir ve kendi dinini rahatça uygulayacağı kurumlar teşkil edebilir. Ancak, Yunanistan'ın yasakçı uygulamaları nedeniyle Azınlığın müfredat, öğretmen, okul kitabı başta olmak üzere Türkçe materyale erişimi sınırlanmıştır. Azınlık ilkökul ve ortaokul sistemi gözden geçirilmeli ve çift dilli anaokulu ve ilkokulu sistemi uygulamaya konulmalıdır.

4. Din özgürlüğü: HRWF, Hristiyan ve Yahudi cemaati kendi liderlerini seçme hakkına sahipken Müslüman cemaatini bu özgürlükten 20 yıldır mahrum olduğunu belirtmiştir. (http://www.gundemgazetesi.com/news/detay_manset.php?id=3191, 05.09.2018'de erişildi)

Burada dini hak ve özgürlüklerle ilgili belirtilmesi gereken bir diğer husus ise, Batı Trakya dışında bulunan Müslüman unsurların durumudur. Batı Trakya dışında Yunanistan genelinde 400.000 Müslüman'ın yaşadığı tahmin edilmektedir. Ancak Müslümanların dini ihtiyaçlarını temel düzeyde giderebileceği imkanlar husus ise ciddi şekilde sıkıntılıdır. Atina, Avrupa başkentleri içerisinde camisi olmayan tek başkenttir. Müslümanların ibadet edebilecekleri alanlar olmadığı gibi bir Müslüman Mezarlığı da mevcut değildir. Atina'da doğup hayatını Atina'da idame ettiren ve hiç cami görmemiş Müslüman çocuklar bulunmaktadır.

2.1.2. Bulgaristan'da Kalan Topluluklara Tanınan Haklar

2.1.2.1. Antlaşmalarla Elde Edilen Haklar

Bulgarlar, milli devlet ilkesi mantığından hareketle devlet sınırları içerisinde Türk unsurun olduğu şekilde kalmasını reddetmişlerdir. Bu düşünceyle bölgede yüzde elliye geçen Türk nüfusu tehlike olarak görülmüş ve çeşitli yöntemlerle bu oran eritilmeye çalışılmıştır. (Sarısır 2006: 55)

Bunun ilk adımı olarak mübadele yapılması düşünülmüş, 1913 İstanbul Antlaşması'na bir protokolle nüfus mübadelesi fikri eklenmiştir. (Özgür 2008: 8)

Buna göre, sınırının her iki tarafındaki 15 kilometrelik alan dâhilindeki Bulgar ve Müslümanların emlakının isteğe bağlı ve karşılıklı şekilde mübadelesi hususlarında uzlaşma sağlanmıştır. (Sarısır 2006: 56-57)

Söz konusu iyi niyet protokolü, çok geçmeden Trakya göçmenlerinin problemlerini çözmek üzere gerçekleştirilen görüşmelerin olumlu bir sonucu olarak müstakil bir protokole evrilmiştir. Bunun sonucunda iki tarafın temsilcilerinin katılımıyla 2 – 15 Kasım 1913 tarihinde Trakya göçmenlerinin mübadele ve iskân meselesine çözüm niteliğinde bir sözleşme imzalanmıştır. (Sarısır 2006: 56-57)

Sözleşmenin 1, 3 ve 4. Maddelerinde mübadeleye tabi olan yerleşimler ve Osmanlı uyruğunda kalacak olan Bulgar asıllı Osmanlı vatandaşlarına ilişkin hükümler mevcuttur:

1. madde ile Edirne ve Kırk kilisede bulunan Bulgar köylerine Trakya'nın terk olunan bölgelerinden Bulgaristan'a gelen Müslümanlar yerleştirildiğinden, söz konusu bölgelerdeki köylerin sakini olan Bulgarlar, Trakya'nın Bulgaristan'a bırakılan bölgelerinde bulunan ve Müslümanlarca terk edilmiş köylere yerleştirilecektir. (Özgür 2008: 80)

Yine Ek Protokol'ün C kısmına göre, köyler tamamen mübadele edilecektir. Mübadele iki hükümetin temsilcilerinin gözetiminde ve ilgili köylerdeki ihtiyar delegasyonunun katılımıyla oluşturulan bir komisyonca takip edilecektir. Söz konusu komisyonlar ahali ve mallarının mübadelesi ile arada çıkabilecek farklar konusunda hızlı karar alacaklardır. (Sarısır 2006: 56-57)

1. maddenin ekine göre: Osmanlı, Bulgar göçmenlerden ihtiyacı olanlara, Bulgaristan tarafında 20 km uzaklıkta bulunan köylere ulaşım konusunda nakliye aracı

sağlayacaktır. (Sarısır 2006: 56-57) Yine bu anlamda, Türk yerleşimlerindeki Bulgarlar sıkıntı yaşamadan Türk tarafındaki şehirlerine dönebilecektir.³⁶

Sözleşmenin 2. Maddesi Erim'e göre:

“Mübadele sonrası köylülerin yerleştirilmelerinin ardından köylerin kıymetlerini tespit edilmesi ve aralarında fark ve uyuşmazlık çıktığı takdirde ödenmesi gereken tazminatın hızlı bir şekilde ödenmesi için gerekenlerin yapılması karara bağlanmıştır. Mübadele edilen köylerin listesi belirlenecek ve oluşturulmuş olan köy delegasyonları tarafından gerçekleştirilecektir.” (Erim 1953: 467)

Bu şekilde iki devletin gözetiminde ve oluşturulacak karma komisyonlarla hem mal değişimlerinin sağlıklı yapılması hem de çıkacak uyuşmazlıklarının kolaylıkla çözümü hedeflenmiştir. (Erim 1953: 467)

3. ve 4. madde ahalinin yerleşimi ile ilgilidir.

“Tekfur dağı ve Gelibolu sancaklarına bağlı Hedayli, Yaylagüne, Teslim, Irgar, Kadıköy, Bulgar, Kay Dondurması köyleri ise, Kırk Kilise ve Edirne sancaklarındaki Bulgar köylerinde olduğu gibi Müslüman göçmenler tarafından doldurulmuş olduğundan bu sözleşmenin önceki maddesinin hükümlerine tabi olarak Trakya'nın Bulgaristan'a terk olunan bölgelerinden gelen Müslüman göçmenlerin boşalttığı ve komisyonların gösterdiği köylere yerleştirileceklerdir.” (Şimşir 1972: 54)

Osmanlı vatandaşı olarak kalacak bulgar asıllı topluluk ise kendi köyelerine hiçbir zorluk çekmeden dönebilecektir. (Şimşir 1972: 55)

Üçüncü madde ise şu şekildedir:

Erim'e göre: “*Kırk Kilise ve Pınarhisar'ın ise özel durumu vardır. Bu bölgelere Bulgarlar 3 ay sonra dönebileceklerdir.*³⁷ *Kırk Kilise ve Pınarhisar ahalisinden olan*

³⁶Şimşir'e göre: “Edirne ve Kırk Kilise sancaklarında hâlihazırda şehir olarak kabul edilen yerleşim yerleri; Edirne, Kırk Kilise, Pınarhisar, Uzunköprü, Dimetoka, Babaeski ve Lüleburgaz'dır” (Şimşir 1972: 54)

Bulgarların haneleri, o dönemde bu şehir halkından olup haneleri tamamen harap olmuş bulunan Müslüman ailelerin buraya yerleştirilmesi, bu ailelerin barınabilecekleri yeni bir meskenin tedariki maddi olarak mümkün olmadığından söz konusu şehirlerdeki Bulgar göçmenlerinin mevcut sözleşmenin her iki hükümet tarafından kabulünden üç ay sonra mesken ve ailelerin yerleştirilmesi için kesin bir gereklilik olarak addolunmuştur.” (Erim 1953: 468)

Meclis-i Vükelâ mübadil veya değil, yer değişikliği yaşayanların durumlarını toplantılarında görüşmüş ve düzenlemeler getirmiştir. Bu neviden toplantılar ve Karma Komisyonlar Birinci Dünya Savaşı'na kadar aralıklarla gerçekleştirilmiştir. (Şimşir 1972: 57)

Savaş esirleri ve rehinelere mübadele uyrukluluk ve genel affa ilişkin konuları da taraflarca atanan yetkililer eliyle karara bağlanmıştır. Bulgaristan'ın topraklarını arttırması ile birlikte Kırcaali, Mestanlı, Darıdere, Koşukavak vb. bölgelerde yaşayan ve Bulgar vatandaşlığına alınacak olan Türklerin 4 yıl içerisinde Osmanlı vatandaşlığına geçebilecekleri de ifade edilmiştir. Bu kişilerin belirtilen süre içerisinde ülkeden çıkabilecekleri, taşınır mallarını yanlarında götürebilecekleri ve taşınmazlarını ise üçüncü şahıslar eliyle idare edebilecekleri hususları kararlaştırılmıştır. (Önder 1990: 30)

27 Kasım 1919, Neuilly Barış Antlaşması ile Bulgaristan Milletler Cemiyeti'nin belirlediği esaslar çerçevesinde antlaşmanın şartlarını kabul etmiştir. Söz konusu antlaşmada azınlıklara ilişkin hükümler de yer almıştır. Antlaşmanın tarafları İtilaf Devletleri ve Bulgaristan olduğundan Osmanlı devleti resmi olarak sürecin dışındadır. (Kamil 1989: 20-21)

Azınlık hakları kısmı antlaşmanın IV. Bölümünde 50 ila 58. Maddeler arasındadır. Ayrıca Bulgaristan 49. Maddede söz konusu antlaşmanın hiçbir yönetmelik ve kararla değiştirilemeyeceğini ve norm hiyerarşisinde anayasasının üzerinde olduğunu kabul etmiştir. (Kamil 1989: 20-21)

³⁷Sarısır'a göre: “Üç aylık sürenin sonunda ise Kırk Kilise ve Pınarhisar ahalisinden olan Bulgarlar mesken ve yurtlarına serbestçe geri dönebileceklerdir. Bu ailelerin geri dönüşlerinin günlük azami 15 aile nispetinde olması kararlaştırılmıştır.” (Sarısır 2006: 58)

Neuilly Antlaşması'nın IV. Bölüm düzenlemelerine göre;

- “Bulgaristan topraklarında yaşayan azınlıklara tam eşitlik sağlanacak,
- Bulgar devleti din, dil, ırk ve milliyet ayrımı gözetmeyecek,
- Bulgaristan'daki azınlık grupları dini vecibelerini serbestçe yerine getirme hürriyetine sahip olurlarken; diğer Bulgar vatandaşları gibi medeni ve siyasi hakların kullanılması bağlamında ayrıma tabi tutulmayacak,
- Azınlıklar, devlet memurluğuna girebilecekler; istedikleri mesleği veya zanaatı seçebilecekler,
- Bulgaristan'a vatandaşlık bağı ile bağlı olanlar özel ve ticari işlerinde, basın-yayın faaliyetlerinde herhangi bir dili kullanabileceklerdir. Bu durum, Türk azınlık açısından geçerliliğini korurken, Bulgaristan vatandaşları Bulgarca dışında, başka bir dili mahkemeler önünde yazılı ve sözlü olarak kullanabilecekler” (Özbir 1986: 36)
- “Ayrıca, azınlıklar eğitim-öğretim kurumları, hayır kurumları, dinî ve sosyal kurumlar açabilecekler, bunları denetleyip yönetebilecekler ve aynı zamanda bu kurumlarda kendi dillerini özgürce kullanabilecek ve serbestçe ibadet edebileceklerdi. Azınlık unsurların yoğun olarak yaşadığı yerlerde, Bulgar Hükümeti tarafından devlet ve belediye bütçelerinden bu azınlık okullarına, dini ve sosyal kurumlara adil bir pay ayrılacaktır.” (Kamil 1989: 20-21)

Görüleceği üzere antlaşmayla azınlıklara ciddi haklar tanınmış olup 57. madde ile de antlaşmanın Milletler Cemiyeti'nin güvencesinde olduğu kabul edilmiştir.

Türk Müslüman nüfus söz konusu haklardan, sadece Çiftçi Partisi (ÇP) döneminde, 1919- 1923 yılları arasında faydalanabilmiştir. Sonrasında yaşanan süreç Türk Müslüman halkın anadilde eğitim, kendi dillerinde ibadet, kültürel hak ve özgürlükler anlamında mücadelesi ile geçmiş, yıllarca sürececek olan baskı, şiddet, zorunlu göç ve taşınmazlara el konulması vb. uygulamalar başlamıştır.³⁸

38 “Bulgaristan, Rusya'nın etkisi ile Çerkez Ethem ve arkadaşlarını Mustafa Kemal, Fevzi, İsmet ve Refet Paşalara suikast girişimlerinde destekler.” (<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-72/ataturk-donemi-turkiye-bulgaristan-iliskileri>, 04.08.2018'de erişildi)

Sosyalizm, Bulgaristan'da ÇP hükümeti döneminde ciddi bir sosyalizm politikası güdülmüş ve hedef coğrafya olarak Batı Trakya ve Makedonya öncelikli olmak üzere Balkanlar seçilmiştir. Söz konusu politika Türkiye içinde izlenmeye çalışılmıştır. (<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-72/ataturk-donemi-turkiye-bulgaristan-iliskileri>, 06.09.2018'de erişildi)

Özellikle, 1923'ten itibaren Türk nüfusu üzerinde artmaya başlayan baskılarla Türk Müslüman ahalinin ülkeden göç ettirilmesi ve asimilasyonu hedeflenmiştir. Göçe zorlanan ahali Türkiye'ye gelmek istese de o dönemde Lozan mübadillerinin yerleştirilme süreci devam ettiğinden göç gerçekleşmemiştir.

(<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-72/ataturk-donemi-turkiye-bulgaristan-iliskileri>, 06.09.2018'de erişildi)

Bununla birlikte, 18 Ekim 1925'de "Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması" gerçekleştirilmiştir. Antlaşmayla "Neuilly Antlaşması"nda geçen azınlık haklarının Türk ahaliye, Lozan'da geçen azınlık haklarının ise Türkiye'deki Bulgar nüfusa uygulanması hususlarında mutabık kalınmıştır.

Antlaşmayla, her iki ülke vatandaşlarının taşınır mallarını yanlarına alarak göç edebilecekleri kabul edilmiş olup, 1923 – 39 yılları arasında, Atatürk döneminde Türkiye'ye Bulgaristan'dan takribi iki yüz bin Türk göç etmiştir. (Sander 2001: 182,183)

Bahse konu antlaşmada göç yanısıra siyasi konular da hükümler mevcuttur. Antlaşmaya göre her iki taraf birbirleri sınırlarına saygı gösterecek, Ticaret, ikamet, sınır ve benzeri iki ülke arasında çıkabilecek sorunlarda uluslararası hukuka göre hareket edilecektir. Azınlık hususunda 1912 yılı milat kabul edilecek sonrasında Sander'e göre "Türkiye'ye göçen Türkler Türk, Bulgaristan'a göç eden Bulgarlar Bulgar sayılacak ve azınlık statüsünde olmayacaklardır." (Sander 2001: 182,183)³⁹

³⁹ Sander'e göre: "Kadınlar eşlerine, çocuklar da ailelerine tabii olacaklardır. Milli Mücadele sırasında Trakya'dan göç eden Bulgarlar ile Türkiye'ye göç eden Türkler isterlerse geri dönebileceklerdir" ((Sander 2001: 182,183)

1929 yılında Türkiye'ye göç edecek Türklerin işlemlerinin⁴⁰ iki ülke temsilcilerinden müteşekkil bir delegasyonca takibi hususu gündem olur ve bunun usulü düzenlenir. Ayrıca bu komisyonun kurulması ve ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklarda hakeme arz hususları bir anlaşmayla belirlenir.⁴¹

Bu antlaşma ile diplomasi yoluyla halledilemeyen hususlarda antlaşma hükümlerine uyulacağı kabul edilmiş, her iki taraf arasında ortaya çıkacak sorunların çözümüne ilişkin hakem mekanizması ve işleyişiyle ilgili detaylı maddeler belirtilmiştir. (Soysal 1983: 253)

20 Eylül 1933 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'nün Bulgaristan ziyaretinde 29 Antlaşmasının 3 Aralık 1934'ten itibaren 5 yıl uzatılması kararı alınmıştır.⁴²

Bulgaristan İkinci Dünya Savaşı'na girmiş ve 10 Şubat 1947'de Müttefiklerle barış antlaşması imza etmiştir. Bu antlaşma savaşa taraf olmayan Türkiye ile doğrudan ilgili olmasa da azınlıklara ilişkin hükümler olması hasebiyle önemlidir.

Örneğin, antlaşmanın 2. Maddesinde;

“Bulgaristan, ırk, cinsiyet, dil ya da din farkı gözetmeksizin yetkisi altındaki herkesin söz, basın ve yayın, ibadet, düşünce ve toplantı özgürlükleri dâhil, tüm insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanmasına yönelik gerekli tedbirleri almayı taahhüt etmiştir. Bunun yanı sıra, Sofya yönetimi barış antlaşmanın 3.

⁴⁰Acaroğlu'na göre: “Türkiye'ye Bulgaristan'dan gelen Türk nüfusunun göç miktarı Bulgaristan nüfus istatistiklerine göre daha net olarak görülebilmektedir. Bulgaristan topraklarında 1880 yılında yapılan istatistiklere göre 650.000 Türk nüfus bulunmakta ve nüfusun % 19,25'ini oluşturmaktadır. 1926 yılı genel nüfus sayımına göre Bulgaristan'ın nüfusu 5.478,741 kişi ve Türk nüfusu ise 577.552 kişi olarak nüfusun % 10,5'ini oluşturmaktadır. Buna göre 1880 ile 1926 yılları arasında Bulgaristan'da Türk nüfusu yaklaşık yarı yarıya azalmış, yani nüfusun yarısı ya ölmüş ya da Türkiye'ye göç etmiştir.” (Acaroğlu 2001: 182-183)

⁴¹“6 Mart 1929 tarihinde “Tarafsızlık, Uzlaşma, Adli Tesviye ve Hakem Muahedesi” ‘ne ilişkin yeni bir antlaşma imza edilmiştir.” (<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-72/ataturk-donemi-turkiye-bulgaristan-iliskileri>, 09.08.2018'de erişildi)

⁴²“Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras 20 Eylül 1933 tarihindeki Sofya ziyaretlerinde Bulgaristan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Muşanov ile görüşmüşlerdir. Antlaşma V. dönemde 18 Mayıs 1935 gün 2723 sayılı Kanun ile TBMM'de onaylanmış, aynı antlaşma TBMM tarafından 11 Mart 1935'ten itibaren 2 ay daha uzatılmıştır.” (<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-72/ataturk-donemi-turkiye-bulgaristan-iliskileri>, 08.09.2018'de erişildi)

maddesinde de ayırım gözetici nitelikteki yasalarını kaldırmak ve ileride de ayırımı önlemlere başvurmamakla yükümlü olmuştur.⁴³Özlem 2011)

2.1.2.2. Türkiye ile Bulgaristan Arasında Antlaşmalardan Kaynaklanan Sosyal ve Kültürel Meseleler

Bulgaristan'ın bağımsızlığı sonrası Bulgar sınırları içerisinde kalan Türk ve Müslümanlar azınlık psikolojisiyle bir arada kalma ve tek vücut olabilme adına çeşitli örgütlenmelerde yer almışlardır. Türk Öğretmenler Birliği ve Müftülük müesseseleri söz konusu örgütlenmelerde ön plana çıkmıştır.

Bu süreçte, 1919'da Bulgaristan'da gerçekleştirilen Umumi Çiftçi Birliği kongresinde, Türk Çiftçi Grubunun sunmuş olduğu 19 maddelik program kabul görmüştür. Programa göre Müslüman ahali müftü ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak bir "Mekteb-i Nüvvab" açılması kabul edilmiştir. Nüvvab'ın müdürlüğüne Emrullah Efendi getirilmiş ve 20 yıl görevinde kalmıştır. Nüvvab'taki öğrencilerin birlik beraberlik içerisinde hareket edebilmeleri için "Müştersidler Cemiyeti" adıyla bir de öğrenci derneği teşkil edilmiştir. (Acaroğlu 1998: 64)

Bu gelişmelerle birlikte Bulgaristan, 21 Temmuz 1921 tarihinde bir Milli Eğitim Kanunu çıkarmıştır.

Yeni yasa ile azınlıkların eğitim sistemine pozitif anlamda ciddi reformlar getirilmiştir;

- Türklerin okulları için ayrı müfettişler belirlenmesi,
- Yirmi üzeri okulu olan encümenlerin ilk ve ortaokul için iki öğretmeni seçebilmesi,

⁴³ Özlem'e göre "Bulgaristan Türkleri, Neuilly Antlaşması içeriğinde yer alan azınlık hakları hükümlerinden önemli ölçüde faydalanmıştır. Ancak, söz konusu antlaşmanın azınlık haklarını kapsayan hükümleri BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nde alınan 7 Nisan 1950 tarihli ve E/CN.4/367 sayılı kararı ile yürürlükten kalkmıştır. Dolayısıyla Neuilly Antlaşması'nın azınlık hükümleri geçerliliğini yitirmiştir. Söz konusu kararda, Bulgaristan'ın 2. Dünya Savaşı sonrası imzaladığı 10 Şubat 1947 tarihli Bulgar Barış Antlaşması'nın karar ve düzenlemelerinin, Neuilly Antlaşması'nda azınlıkları korumaya yönelik tesis edilen rejimin yerini aldığı belirtilmektedir. Ancak Bulgar Barış Antlaşması'nda yer alan hükümlerle, Neuilly Antlaşması'nın doğrudan azınlıklara yönelik maddeleri karşılaştırıldığında; Bulgaristan Türklerinin azınlık haklarının hayli gerilediği görülmektedir."(Özlem 2011, Lozan Antlaşması'nın Bulgaristan Türkleri İçin Geçerliliği, <http://www.balturk.org.tr/lozan-antlasmasının-bulgaristan-turkleri-icin-gecerligi/>, 07.10.2018'de erişildi)

- Bulgarca eğitimin zorunlu olmaktan çıkarılması,
- Okullar için fon mekanizması oluşturulması,
- Okul inşaatına izin ve mevcut okullar için devlet desteği verilmesi başlıcalarıdır.

Getirilen yeniliklerle Bulgaristan Türklerinin okulları 1712'yi bulmuştur. Şumnu'da 1919 kuruluşlu Türk Öğretmen Okulu'nun şartları iyileştirilmiş, Türk öğretmenler için mesleki kurslar vermeye başlanmıştır. Bununla birlikte dini eğitimi iyileştirme babında 1922'de Şumnu'da bir ilahiyat okulu açılmıştır. (Keskiöğlü 1985: 32)

Esasen, önceki bölümde de belirtildiği üzere, söz konusu iyileştirmeler Neuilly Antlaşması dördüncü bölümünde yer alan azınlıklara ilişkin haklar başlığında 54 ve 55. Maddeler kapsamında gerçekleştirilmiş, Bulgaristan bu dönemde hem Türkiye ile ilişkiler hemde sınırları içerisinde bulunan azınlıklarla münasebetler anlamında olumlu bir politika izlemiştir. Bununla birlikte, söz konusu ılımlı politikanın geri planında Bulgaristan'ın tarıma dayalı ekonomisini idame ettirebilmek adına Türk Müslüman ahaliye olan ihtiyacı da göz ardı edilmemelidir. (Keskiöğlü 1985: 32)

Azınlıkların öncelendiği ve hak ve özgürlüklere önem verilen dönem çabuk bitmiştir. ÇP'nin bir darbeyle indirilmesinin akabinde 1923 – 35 yılları arasında ciddi bir cahilleştirme ve ikinci sınıf vatandaş muamelesi maruz kalan Türk ve Müslümanlar sonrasında da dönem dönem devam edecek bir darboğaza sokulmuşlardır.

Söz konusu politikalarını yasal zemine oturtmayan çalışan yeni hükümet azınlık okullarındaki müfredatın ciddi şekilde basitleştirilmesi, akranlarına göre azınlık çocuklarının kalitesiz bir eğitim sürecine tabi olmaları ve toplumun önemli kademelerinde bu sayede bulunmamaları için düzenlemeler yapmıştır. Bunu destekler şekilde basit temel eğitimin yanında ders saati anlamında çok yoğun bir din eğitimi vermeye başlanmıştır. Azınlığı tarım toplumu gören ve tarlada çalışan, itaatkar bireylerden oluşmasını isteyen Bulgaristan din eğitimi klasik eğitimin önüne fazlasıyla geçirmiştir. Bu süreçte Şumnu Öğretmen Okulu 1928'de kapatılmış ve İlahiyat okullarının öğretmen yetiştirilmesi için düzenleme yapılmıştır. ([http:](http://)

[//www.atam.gov.tr/dergi/sayi-72/ataturk-donemi-turkiye-bulgaristan-iliskileri](http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-72/ataturk-donemi-turkiye-bulgaristan-iliskileri),
10.01.2019'da erişildi)

Şumnu İlahiyat Okulu, 1926 yılından kapatıldığı 1947 yılına kadar eğitim vermiştir. 1928'den itibaren ise öğretmen yetiştirmeye de başlamıştır. Hal böyleyken Türk ve Müslüman ahali Dini örgütlenmeler etrafında birleşmeye başlamıştır. Bulgaristan'da İkinci Dünya Savaşı öncesinde Müftülüklerin sayısı 25'i bulmuştur. (<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-72/ataturk-donemi-turkiye-bulgaristan-iliskileri>, 10.01.2019'da erişildi)

Bulgaristan'daki Türk ve Müslüman ahalinin birlik ve beraberliğini idame ettirme adına kurulan önemli bir yapı da "Türk Öğretmenler Birliği"dir. Birlik, 1928 tarihli Harf İnkılâbı sonrası Türkiye ile bağların kopmaması adına Latin alfabesine geçme kararı almıştır. Bulgaristan Milli Eğitimi, söz konusu kararı engelleyerek Türkiye ile bağları zayıflatma adına 10 Ekim 1928 tarihli bir genelge yayınlayarak Birliğin söz konusu kararına 4 yıl süre için yasak getirir.⁴⁴

Bu süreçte, hem birlikten hem de Türkiye'den gelen ciddi tepkilere dayanamayan Bulgaristan genelgeyi kaldırarak Latin alfabesini serbest bırakmıştır. Türk okullarında Latin alfabesinde eğitime başlanırken okul dışında ahalinin eğitimi için Millet Mektepleri kurulmuştur. Bir diğer gelişme ise medyada yaşanmış ve Türk ahalinin yayın organları Latin alfabesine geçmiştir. Ancak, bu dönemde çok uzun sürmemiş ve 1933 yılında, Baklan Antantı öncesi, Türk Öğretmenler Birliği'nin faaliyetlerine Bulgar hükümeti tarafından yasak getirilmiştir. (<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-72/ataturk-donemi-turkiye-bulgaristan-iliskileri>, 10.01.2019'da erişildi)

Bulgaristan hükümetinin Türk Müslüman ahali üzerindeki baskısı gün geçtikçe artmaya başlamıştır. Türk Öğretmenler Birliği yanı sıra Türk okulları da kapatılmaya

⁴⁴ Önder'e göre: "Türk Öğretmenler Birliği Bulgaristan içerisinde Türk ve Müslümanların birleşmesi, birlik ve beraberliğinin canlı tutularak geliştirilmesi, eğitimin yükseltilerek tüm kademelerde istihdam imkânının sağlanması, Türkiye'ye bağlı milliyetçi, vatansever, ülkü sahibi, Türklük şuuruna sahip gençlerin yetişmesi amacıyla uzun bir dönem çalışmalarını sürdürür." (Önder 1990: 98)

başlanmış Türk, Türk Milliyetçiliği, Turan, Atatürkçülük, İslam vb. şekilde Türkiye ile bağları idame ettirecek bütün kurumlara topyekün bir mücadele yürütülmüştür. Bu durum ise kendini özellikle Türk menşeli derneklerin kapatılması, din adamlarının görevden alınması, tekrardan Arap alfabesi kullanılmasının zorunlu kılınması vb. şekilde göstermiştir. (<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-72/ataturk-donemi-turkiye-bulgaristan-iliskileri>, 10.01.2019'da erişildi)

Bütün bu baskıyla;

- Türk ve Müslüman ahalinin evlerini terk ederek Türkiye'ye göçe zorlanması ve sayılarının bu tür sistematik bir baskı politikasıyla azaltılması, (Acaroğlu 1998: 66)
- Milli, dini ve kültürel bağlar zayıflatılarak asimile edilmeleri,
- Örgütlenme kapasitelerinin asgari düzeye indirilmesi,
- Mevcut kültürlerinden uzaklaştırılarak bulgarlaştırılmaları hedeflenmiştir.

Bu politikalarla, 1600'den fazla köyün ismi Bulgar isimleriyle değiştirilmiş olup bunlara kişi, dil, coğrafya ve diğer değişiklikler dâhil edilmemiştir. (Acaroğlu 1998: 66)

Türkiye ve Bulgaristan'ın konjonktürel durumuna göre şartları değişen Türk ve Müslüman ahali İkinci Dünya savaşı öncesinde iki ülkenin yakınlaşması ile tekrardan bir rahatlama sürecine girmiştir. Türk Okullarında tekrardan Latin alfabesinde eğitime başlanmıştır. (Şimşir 1972: 65)

Savaşın sonra, Bulgaristan'da komünistlerin yönetimi ele geçirmesiyle birlikte Türk nüfus üzerindeki baskılar tekrardan şiddetlenmeye başlamış, Türk Okulları devletleştirilmiştir.

1950-51 göçünün Stalin'in talimatıyla durması sonrası, Türkler için devlet okulları açılmıştır. 3 öğretmen lisesi, 2 Öğretmen enstitüsü, 15-16 lise ile mevcut olan belirli liselerde Türklere yönelik sınıflar ihdas edilmiştir. Yine bu dönemde, Sofya Üniversitesi bünyesinde Türkoloji, Tarih, Fizik ve Matematik bölümleri açılmıştır. Türkçe dilinde gazete ve dergiler çıkarılmış ve Sofya Radyosu'nda Türkçe yayına

başlanmıştır. Kırcaali, Şumnu ve Razgrat gibi şehirlerde ise Türk Tiyatroları açılmıştır. (<http://www.bgtr.se/tr-TR/Forum/Oku/bulgaristan-turklerinin-yakin-gecmisi-ve-bugunu--tarih---35>, 18.03.2019'da erişildi)

1954 yılında, Bulgar Komünist Partisi'nin genel sekreteri Todor Jivkov olmuştur. 1956 yılı Nisan ayında ise Politbüro tarafından gerçekleştirilen bir toplantıda bugün hala tamamı bilinmeyen ancak Türk ve Müslümanların durumunu sonradan ciddi şekilde etkileyecek bir dizi karara imza atılmıştır. Bu dönemde ciddi bir baskı ve sindirme sürecine girilmiş ve Belene kampı genişletilmiş ve 1960'dan sonra Lofça ve birkaç yerde daha ölüm kampları oluşturulmuştur. (<http://www.bgtr.se/tr-TR/Forum/Oku/bulgaristan-turklerinin-yakin-gecmisi-ve-bugunu--tarih---35>, 18.03.2019'da erişildi)

Türkler için yapılan düzenlemeler biranda silinmiş, açılan öğretmen okulları ve liseleri kapatılmış, Türk okulları Bulgar okullarıyla birleştirilmiştir. Hal böyleyken, Türkçe müfredat rafa kaldırılmış ve Türkçe öğretmenleri işten çıkartılmıştır. (<http://www.bgtr.se/tr-TR/Forum/Oku/bulgaristan-turklerinin-yakin-gecmisi-ve-bugunu--tarih---35>, 18.03.2019'da erişildi)

1980'lere kadar bu baskı aralıksız devam etmiştir. 1984-85 yılına gelindiğinde ise Bulgar devleti hedef olarak Türk kimliği ve aidiyetinin en önemli göstergesi olan ad değişikliği politikasını uygulamaya başlamıştır. (Acaroğlu 1998: 68)

Ad değişikliğine başlanmasıyla birlikte, Kırcaali bölgesinde, Mestanlı, Cebel ve Benkovski şehirlerinde Türkler direnişe geçmiş ve Bulgar ordusuna karşı duran Türklerden şehit edilenler olmuştur. Yanı sıra, Türkçe konuşma yasağı getirilmiş ve bir medeniyetin en büyük göstergelerinden olan Türk-Müslüman mezar taşları tahrip edilmiştir. Bununla yetinmeyen Bulgar devleti, Türklere ait belgeleri de imha etmeye çalışmıştır. (Acaroğlu 1998: 68)

Uygulamakta olduğu asimilasyon sürecine hem dünya kamuoyundan hem de içerde muhalif kesimden ciddi eleştiriler ve kınama gelen Bulgar devleti Türkleri sınır dışına süpürmeyi hedefleyen politikasından vazgeçmemiştir. (Önder 1990: 98)

25 Mayıs 1989'da özellikle Bulgaristan'ın kuzeyindeki bölgelerden Türklerin protesto gösterileri sırasında şehit verilmesi "Büyük Gezi" yürüyüşüne başlatmıştır. "Büyük Gezi", "Büyük Göç"e dönüşmüş ve 2 Haziran günü Todor Jivkov'un Türkiye'ye yaptığı Türkleri alın çağrısıyla süreç başlamıştır. (<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-72/ataturk-donemi-turkiye-bulgaristan-iliskileri>, 03.03.2019'da erişildi)

22 Ağustos tarihine kadar devam eden göç esnasında 312 Türk, Türkiye'ye geçmiştir. Sonraki süreçte dışarıdan da ciddi baskı yiyen Jivkov iktidarı 10 Kasım 1989'da devrilmiştir.

Jivkov sonrası yeni bir demokratikleşme sürecine giren Bulgaristan 90'larda hak ve özgürlükler anlamında Türklere yönelik adımlar atmış ve Türkiye ile ilişkiler olumlu bir ivme kazanmıştır. (Sarısır 2006: 56-57)

Bu süreçte, iki ülke arasında artan dış ticaret, Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH)'nin Bulgaristan'da etkili hale gelişi, Türkiye'nin Bulgaristan'ın NATO üyeliğini desteklemesi, iki ülkenin Avrupa Birliği üyelik sürecince iki ülkenin de birbirine karşı yapıcı tutumu vb. faktörler ikili ilişkilerde öne çıkan hususlar olmuştur. (Sarısır 2006: 56-57)

Ancak, Bulgaristan'ın 2004 NATO ve 2007 AB üyeliği sonrası ilişkiler ve imtiyazlı yakınlık yerini tekrardan bir soğuma sürecine bırakmıştır. Önceki dönemlerde ciddi kolaylıklar getirilen vize rejimi kaldırılarak 2008'den itibaren 2008 AB'nin Türk vatandaşlarına uyguladığı vize rejimine geçilmiştir. Yanı sıra, Türk vatandaşlarının çifte vatandaşlığıyla ilgili de engeller çıkarılarak oy kullanımının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Hal böyleyken, Bulgaristan'ın soğuk savaş dönemi sonrası Türkiye'nin desteğine duyduğu ihtiyaç uluslararası örgütlere entegrasyon ve üyelik süreçlerinin tamamlanmasıyla ortadan kalkmıştır. (<http://www.turksam.org/tr/yazdir1892.html>, 02.02.2019'da erişildi)

5 Temmuz 2009 tarihinde gerçekleştirilen parlamento seçimlerinde Türk azınlık karşıtı söylem ve eylemleriyle bilinen Bulgar milliyetçisi GERB partisi oyların yüzde 39,6'sı olarak azınlık hükümetini kurmuştur. Hükümet Türk karşıtı politikaları iç siyasete dönük olarak kullanmaya başlanmış devlet kanalında günlük on dakika yapılan Türkçe haber yayını kaldırılmaya çalışılmıştır. (<http://www.turksam.org/tr/yazdir1892.html>, 02.02.2019'da erişildi)

2009 Kasım'da Başbakan Boyko Borisov, GERB'in Türkçe yayın konusundaki referandum isteğini destekleyeceğini ifade etse de Türkiye ve uluslararası kamuoyundan gelen tepkilerle bu karardan vazgeçmiştir. (<http://www.turksam.org/tr/yazdir1892.html>, 02.02.2019'da erişildi)

Benzer şekilde, 2010 yılında, Bulgaristan Devlet Bakanı Bojidar Dimitrov, 1913 sonrası Türkiye'den göçen Bulgarların ülkemize terk ettikleri mal ve taşınmazlarına yirmi milyar dolar civarı bir tazminat talep edeceklerini ve bunu AB üyeliği yolunda "ön koşul"lardan biri olduğunu ifade eden açıklamasından dolayı özür dilemiştir. (<http://www4.cnnturk.com/2010/dunya/01/07/bulgar.bakanin.turkiye.ozru/558374.0/>, 23.01.2014'te erişildi)

11 Ocak 2012'de ise Bulgaristan önemli bir karar imza atmıştır. 1989'da son bulan komünist rejimin Türk ve Müslümanlara yönelik gerçekleştirdiği asimilasyon politikasını kınayan "Bulgaristan Müslümanların Zorla Asimilasyonunu Kınama Bildirisi" ilk kez Bulgar devleti tarafından kabul edilmiştir. Söz konusu bildiri asimilasyonu kabul eden resmi ilk belge olması hasebiyle hayli mühimdir.⁴⁵

Güçlü Bulgaristan İçin Demokratlar (DSB) partisi başkanı Eski başbakanlardan İvan Kostov; Komünist rejimin "Yeniden Doğuş Süreci" olarak adlandırdığı ve birçok Türk ve Müslümanı katlettiği asimilasyon sürecinin kınandığı bu belgenin Parlamentodaki tüm siyasiler tarafından desteklenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

⁴⁵"Eski başbakan ve Güçlü Bulgaristan İçin Demokratlar (DSB) partisi lideri İvan Kostov'un hazırladığı bildiri oylamaya katılan 115 milletvekilinin 112'si tarafından desteklenmiştir. Bildiride, asimilasyon kampanyasından sorumlu kişilerin sanık olduğu ve 20 yıldır sürüncemede bırakılan davanın yeniden ele alınması ve suçluların cezalandırılması da talep edilmiştir." (<http://www.sabah.com.tr/Dunya/2012/01/11/bulgaristandan-tarihi-karar>, 01.02.2019'da erişildi)

(<http://www.sabah.com.tr/Dunya/2012/01/11/bulgaristandan-tarihi-karar,01.02.2019>'da erişildi)

2013 yılında Bulgaristan'da ciddi ekonomik sıkıntı ve bununla birlikte yolsuzluk, mafyalaşma, çete benzeri yapılar ön plana çıkmış Hükümet tarafından yürütülen yanlış kemer sıkma politikalarıyla birlikte tüm bu olumsuzluklar toplumsal hareketleri tetiklemiştir. Başbakan Boyko Borisov istifa etmiş ve erken seçime gidilmiştir.(<http://ajansbkose.blogspot.com.tr/2013/05/bulgaristan-secimleri-yeni-krizler.html#sthash.vp5kjvpM.dpuf>, 01.02.2019'da erişildi)

Yapılan seçimlerin Türkler için en önemli özelliği, ilk kez iki parti ile temsil ediliyor olmaları olmuştur. 23 senelik mazisiyle siyasi arenada mücadele eden HÖH'ün yanında Hürriyet ve Şeref Halk Partisi⁴⁶ (HŞHP) Türkleri temsilen seçimlerde boy göstermiştir. HÖH'ten kopan Kasım Dal ile Korman İsmailov'un kurucusu olduğu HŞHP ilk seçimlerde baraj altında kalsa da (%1,5 oy oranı) HÖH'ün kendini tartması, eksikliklerini görmesi, istenildiğinde kendisine alternatif çıkarılabileceğini anlaması adına iyi bir deneyim olduğu değerlendirilmektedir. (<http://ajansbkose.blogspot.com.tr/2013/05/bulgaristan-secimleri-yeni-krizler.html#sthash.vp5kjvpM.dpuf>, 01.02.2019'da erişildi)

HÖH, bir süreden beri, belirli alanlarda ciddi eleştirilerle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle Bulgaristan'ın AB üyeliğinden sonra, Türklerle yönelik alanlarda üyelik sonrası AB kriterlerine göre hareket edilmesi ve AB'nin Türklerle ilgili Bulgaristan'a yönelik eleştiri ve önerilerinin takibinin yapılması hususlarında siyasi temsil noktasında yetersiz kaldığı konusunda ciddi eleştiriler mevcuttu. Bu yönüyle, HŞHP'nin siyasi arenada HÖH'e bir alternatif olarak çıkışı kıymetli bulunmaktadır. (<http://ajansbkose.blogspot.com.tr/2013/05/bulgaristan-secimleri-yeni-krizler.html#sthash.vp5kjvpM.dpuf>, 01.02.2019'da erişildi)

⁴⁶ "1 Aralık 2012 tarihinde Sofya Kültür Sarayında 1015 delegenin katılımıyla Hürriyet ve Şeref Halk Partisini Kuruluş Toplantısı Yapılmıştır. Yeni partinin genel başkanı Korman İsmailov seçilmiştir. 13 kişilik yönetimde Kircaali'den 39 yaşındaki Tasim Tasim, Korman İsmailov – Genel başkan, Kasım Dal, Ruslan Semerciev, Dr. Müyesser Solak, Dr. Emiliya Toşeva, Veselin Penev, Orhan Koşucu, Mustafa Mustafa, Kristiyan Yonçev, Kemal Tinev, Mithat Mehmet ve Ognyan İsaev yer almaktadır." (https://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=9721, 02.15.2019'da erişildi)

Bulgaristan, azınlıklarla ilgili hak ve özgürlükleri sınırlayan ve asimilasyon politikası güdülen komünist rejim dönemini kınamasına ve söz konusu politikaları kabul etmediğini ifade etmesine rağmen bugün hala Türkçe eğitim ve Türk kültürünün yaşatılması konusundaki problemler giderilememiştir. (<http://www.usakgundem.com/yazar/2344/bulgaristan-meclisi%E2%80%99nden-tarihi-karar-asimilasyon-s%C3%BCreci-k%C4%B1nand%C4%B1.html>, 02.12.2018'de erişildi)

Bazı dönemlerde azınlıklar için üniversitelere giriş kontenjanı ayrılmasına kadar giden pozitif ayrımcılık girişimlerinde bulunan Bulgaristan konjonktürün etkisi ile yeri geldiğinde de hak ve özgürlükleri kısıtlamaktan çekinmemektedir. Nihayet, Bulgaristan, ülkesinde yaşayan azınlıkları tanımlamaya yönelik ikili ve uluslararası antlaşmalar dışında herhangi bir yasal düzenleme yapmadığı gibi, kuruluşundan bu yana söz konusu azınlıkları tehdit olarak görmekte, ülkelerle ilişkilerinde araçsal olarak kullanmakta ve üzerlerinde sistematik bir baskı kurarak her dönem kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. (<http://www.usakgundem.com/yazar/2344/bulgaristan-meclisi%E2%80%99nden-tarihi-karar-asimilasyon-s%C3%BCreci-k%C4%B1nand%C4%B1.html>, 02.12.2018'de erişildi).

2.2. Gümrü, Moskova ve Kars Antlaşmaları İle Tanınan Haklar

Önceki bölümde de ifade edildiği üzere, 16 Mart 1921 tarihinde imzalanan Moskova antlaşmasının (Gürün 1999: 181) aşağıdaki hükümleri Doğu ve Kafkas sınırlarımız ile sınır ötesinde kalan soydaş akraba topluluklar bağlamında büyük önem arz etmektedir.

Bu çerçevede, ilgili antlaşma hükümlerine kısaca tekrar değinilmesi faydalı olacaktır:

Parla'ya göre: 1. maddede, “Sovyetler Birliği, Millet Meclisi’ni ve Meclisin seçmiş olduğu hükümeti Türkiye’nin yasal hükümeti olarak tanıdığını beyan etmiş ve Misâk-ı Milli’yi Türkiye sınırları olarak onaylamıştır. 2. madde de ise, Batum’un Gürcistan özelinde Sovyetlere bırakılmasına karşılık, Sovyetler

Birliğin Kars ve Ardahan'ı Türkiye'ye ait saydığını ifade etmektedir.” (Parla 1987: 39)

Antlaşma'nın 3. Maddesi de Nahçıvanın özerkliğiyle ilgili olup kontrolünü Azerbaycan'a vermektedir. (Armaoğlu 2009: 386)

Karadeniz kıyı rejimi ile boğazlar meselesi 5. maddede geçmekte olup bu konular daha sonra yapılacak konferansta görüşülmesi kararlaştırılmıştır. Konferansın Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerle yapılması öngörülmüştür. Mali hükümler ve borçlar Altıncı ve yedinci maddelerde irdelenmiş, taraflarca yapılmış önceki antlaşmalar iptal edilerek, kapitülasyonlar ve Türkiye'nin Çarlık Rusya'sına yönelik mali yükümlülükleri kaldırılmıştır.

12. madde bölge ahalisi ile ilgili olup, Rusya'dan Türkiye'ye, Türkiye'den Sovyetlere geçen topraklarda bulunan ahalinin anavatanlarına serbestçe göç etmesine ve göç sürecinde para, eşya ve mal götürülmesine izin verilmiştir.

Bununla birlikte, Moskova Antlaşması ile Türkiye'nin doğu sınırları çizilmesine rağmen, bu antlaşmanın Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan tarafından tanınması gerekliliği de ortaya çıkmıştır.

Bu nedenle, hem antlaşmanın bu devletler tarafından tasdik edilmesi, hem de Moskova Antlaşması'nda halledilemeyen Batum limanının kullanımına ilişkin Türkiye'nin durumu ve Acara'nın özerkliğine ilişkin konuların çözülmesi için bir konferansın yapılması gündeme gelmiştir. Konferansın Kars'ta Eylül ayı sonlarında Türkiye, Sovyet Rusya, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. (Sarı 2010: 27)

26 Eylül 1921 tarihinde Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'la imzalanacak antlaşmalar görüşülmek üzere Kars Konferansı toplanmıştır. 13 Ekim 1921'de ise Kars Antlaşması imza edilmiştir. (Soysal 1989: 39)

Kars Antlaşmasıyla Batum'a muhtariyet verilmiş⁴⁷; Batum limanının kullanımında Türk tarafı ayrıcalık kazanmış; Kars ve Ardahan'da Türkler'in sahip olduğu haklar kabul edilmiştir. Yalnızca Ermeni esirlerin, ülkelerine geri dönüşleri konusu dışında hiçbir konuda Ermenilerin talepleri kabul edilmemiştir. (Çolak 2010: 111)

2.2.1. Batum'un Hukuki Statüsü ve Batum Limanı

1917 yılındaki Rus ihtilallerinden 1921 yılında Bolşeviklerin Batum'a gelmelerine kadar geçen sürede, sırasıyla Çarlık Rusya, Türkiye, İngiltere ve Gürcistan Batum'da yönetirlerken Ermeniler, Azeriler, Rumlar, Almanlar, İtalyanlar, Fransızlar ve Amerikalıların da Batum ile doğrudan ya da dolaylı olarak politikaları bulunmuştur. Bu ilginin sebebi Batum'un jeopolitik öneminden ve kozmopolit yapısından kaynaklanmaktadır. Kafkasya ve İran demiryolları ile Bakû-Batum petrol boru hattının son noktası olan Batum, bütün Kafkasya, Doğu Anadolu, İran, Hazar Denizi ve hatta Orta Asya'nın çıkış noktası pozisyonundadır. (Sarı 2010: 27)

Batum'da çok farklı milletlerden insanlar yaşamıştır. Yukarıda sayılan devletlerin tamamı, kendilerine Batum'da taban bulabilmişlerdir. Yani, bu devlet ve milletlerin Batum'da kendi politikalarına uygun hizmet edecek alt örgütleri olmuştur. Batum Livası İslam Cemiyeti Türkiye taraftarı, Gürcistan İslam Tahlis Cemiyeti Gürcü taraftarı, Rus Milli Komitesi Çarlık çizgisindeki Rusya taraftarı, Batum Bolşevik Komitesi, Bolşevik Rusya yanlıları, Batum Pontus Rum Cemiyeti ve Ermeni komiteleri de kendi milletleri yararına faaliyetlerde bulunmuşlardır. (Sarı 2010: 27)

⁴⁷ Soysal'a göre: "6. madde: Türkiye, işbu Antlaşmanın 4. maddesinde gösterilen sınırların kuzeyinde bulunan ve Batum Livasına ilişkin topraklar ile Batum kenti ve limanı üzerindeki egemenlik hakkını, şu koşullarla, Gürcistan'a bırakmağa razı olur: Birincisi: İşbu Maddede belirtilen yerler halkının, her topluluğun kültürel ve dinsel haklarını sağlayacak ve bu halkın yukarıda sözü geçen yerlerde isteklerine uygun bir tarım toprakları rejimi kurma olanağına sahip olacak biçimde geniş bir yönetsel özerkliğe kavuşması. İkincisi: Batum limanı üzerinden Türkiye'ye giden ya da oradan gelen ticaret malları ve tüm nesnelere gümrük vergisine bağlı tutulmayarak ve hiç bir engelle karşılaşmayarak, her türlü vergi ve ücretten bağımsız biçimde, serbest transit hakkı ile birlikte, Türkiye'nin özel harcamalarından da ayrık olarak, Batum limanından yararlanmasının sağlanması. Bu Maddenin uygulanması için işbu Antlaşmanın imzasından hemen sonra ilgili Taraflar temsilcilerinden oluşan bir Komisyon kurulacaktır." (Soysal 1989: 39)

Türkiye için Batum'un ehemmiyeti tarihî ve dinî nedenlerden ileri gelmiştir. Halkın yüzde sekseninin Müslüman olduğu bölgede yaklaşık 400 yıllık bir geçmişi bulunan Osmanlı devletinin sahip olduğu hilafet kurumu da göz önünde bulundurulursa, Türkler için Batum'un tarihî ve dinî boyutun önemi daha anlamlı hale gelecektir. Tarihî, dinî ve bunun yanında siyasî nedenlerinin önemiyledir ki Batum, Misak-ı Milli'nin en önemli unsurlarından birisi olmuştur. Bunun dışında bölgede hatırı sayılır bir Türk nüfusun olması ise etnik bir neden sayılabilecektir. Fakat asıl önemli olan o dönemde Müslüman halkın çoğunluğunun kendisini Gürcü olarak nitelendirmemesi olmuştur.

Halkı'nın kendisini ağırlıklı olarak "Osmanlı" kabul ettiği Batum, askerî ve iktisadî nedenlerden de Türkiye için önemli olmuştur. Fakat bunlar çoğu kez tarihî, dinî ve siyasî nedenlerden sonra gelmiştir. Türkiye için iktisadî unsur, bu sayılan özelliklerin en son sırasında olmuştur.

Osmanlı Devleti, İngiltere ve Gürcistan Batum'da kurdukları idarî yapıda değişik nedenlerden dolayı başarılı olamamışlardır. Bu üç devlet arasında, asayiş problemini çözen, iktisadî ve iâşe problemlerini ise kısmen halleden Osmanlı'nın daha başarılı olduğu söylenebilir. Bunun nedeni 400 yıl gibi tarihî bir geçmişe sahip olunması ve bölge halkındaki yönetim aşinalığı gösterilmektedir. Ancak cevaplanması gereken bir soru, Osmanlı Devleti'nin, Nisan 1918'de ele geçirdiği Batum'da, mülkî idareyi neden 400 yıllık kendi sistemine göre değil de, 40 yıllık Çarlık Rusyası'nın sistemine göre kurmuş olmasıdır. Bu sorunun cevabı aslında, tarih boyunca Batum'a hükmeden devletlerarasında Çarlık Rusya'sının kurduğu sistemin başarılı olduğunun göstergesi olarak düşünülmektedir. (Sarı 2010: 52)

Rusya, 1878'de Osmanlı devletinden aldığı büyük bir kasaba halinde olan şehri çok kısa zamanda modern bir askerî, sanayi ve ticaret merkezi haline getirmiştir. İki ülke ihtiyaçlarının farklı olması nedeniyle Osmanlı bunu gerçekleştirmemiştir. Rusya'nın Batum'a olan ihtiyacı Osmanlı devletinden çok daha fazladır. Osmanlı devleti için sınırının en uç köşesinde askerî lojistik için kullanılabilecek bir liman kentiye, Rusya için en büyük emeli olan sıcak denizlere inecek bir üs vazifesi görebilecek bir yerdir. Bu nedenle Rusya bu şehre daha fazla önem vermiştir.

Diğer bir neden ise Rusya'nın idaresinde kaldığı yaklaşık 40 yıl boyunca bölgede herhangi bir savaşın meydana gelmemesidir. Barış döneminde daha başarılı olunması kaçınılmazdır. Ayrıca Rusya'nın Batum'u ele geçirdiği XIX. Yüzyılın son çeyreğinde bütün dünyada teknolojik gelişmeler artmış ve demiryolları yapılmaya başlanmıştır. Nitekim aynı zamanlarda Anadolu ve Balkanlarda da demiryolları döşenmiştir. Bunların dışında Rusya sadece Batum'da değil, bütün Kafkasya'da ülkenin diğer bölgelerine nazaran daha adil bir vergi sistemi kurmuş ve bölge halkını memnun etmek için Müslümanlardan asker alımları gerçekleştirmemiştir. Ancak Rusya'nın bunları, kendisi için hayati önem taşıyan bölgedeki çıkarlarını idame ettirmek için yaptığını da göz önünde bulundurmak gereklidir. (Sarı 2010: 52)

Bu kadar devlet Batum için mücadele ederken, Batum halkı 1918 yılında gerçekleştirilen halkoylamasıyla kimi istediğini göstermiş ve oylamada bölge halkının tamamına yakını Türkiye lehinde oy kullanmıştır. Yapılan oylamaya itirazlar yükselse de, İngiliz yetkilileri bile birçok kereler Batum halkının çoğunluğunun Türkiye'yi tercih ettiğini itiraf etmişlerdir. Bunun dışında Türkiye defalarca Batum'da halkoylaması yapılması çağrısında bulunurken, Türkiye'nin dışında şehir üzerinde en fazla hak iddia eden Gürcistan'ın bile buna yanaşamamış olması, 1918 halkoylaması üzerindeki şüpheleri kaldırmaya yetmiştir. Halkın bu tercihinde, Türkiye'nin desteğini alan Batum Livası İslam Cemiyeti'nin faaliyetleri de etkili olmuştur. (Sarı 2010: 52)

Yaşanan süreçte Batum kaybedilmiş ancak belirli kazanımlar da elde edilmiştir. Türkler Sovyet delegasyonu ile ilk masaya oturduklarında Sovyet yetkilileri, Elviye-i Selâse'nin dışında Van, Bitlis ve Muş'un Ermenilere verilmesi anlamına gelen bir takım tekliflerde bulunmuşlardır. Sovyet Rusya bu tekliften vazgeçtiği gibi, Elviye-i Selâse'den Kars, Ardahan ile Batum'un büyük bir parçasını elde etmiştir. Yani Türkiye Moskova Antlaşması'nda Batum limanı ve *Batum'u* terk etmiştir. Bunun dışında Batum limanını Türk gemileri hiçbir kısıtlama ve vergiye maruz kalmadan kullanma hakkı elde etmişlerdir. Ayrıca Batum Müslümanlarına dinî ve kültürel anlamda çok geniş haklar verilmiştir. Söz konusu antlaşmadan sonra buradaki birliklerin bir kısmı batı cephesine kaydırılmış ve Türk Millî Mücadelesi'nin kazanılmasına büyük katkı sağlanmıştır. (Sarı 2010: 52)

Şu bir gerçektir ki, Türkiye daha sonraki dönemde Moskova Antlaşması'nda elde edilen hakların takipçisi olamamıştır. Türk gemileri antlaşma ile belirtilen haklardan yararlanamazlarken, Batum halkı Sovyet yönetiminde dinî ve kültürel olarak baskı altında kalmıştır. Dinî ve kültürel erozyon nedeniyle zamanla bölgedeki halk da artık kendisini “Gürcü” olarak ifade etmeye başlamıştır.

1927 yılında Türkiye'nin SSCB ile imzaladığı “Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması”nda da görüleceği üzere Batum Limanı'nı için Türkiye'ye tanınan ayrıcalıklar devam etmektedir. Buna rağmen Türkiye, Acaristan üzerindeki haklarına pek başvurmamıştır. Ancak, elbette ki, bugüne kadar bu hakların kullanılmamış olması bundan sonra da kullanılmayacağı şeklinde algılanmamalıdır. (<http://tercuman.com/popup/haber-yazdir.asp?haber=4601&resim=False>, 14.12.2018'de erişildi)

Günümüze döndüğümüzde, 24 Ekim 2013 itibariyle Gürcistan'da yapılan seçim neticesinde Rusya'nın desteklediği Margvelaşvili başkan olurken Saakaşvili dönemi resmen bitmiştir. Moskova'nın etki alanı dışında oluşturulmaya çalışılan Güney Kafkas Koridoru'nun mimarlarından Şevardnadze'nin ABD destekli kurtarıcı olarak şaşalı bir şekilde devletin başına getirilen Saakaşvili 2013 yılına kadar kalmasına rağmen misyonunu daha önce tamamlamıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası konjonktür, 2004'de Acaristan başkanı Abaşidze'nin Moskova'ya kaçması ile Acaristan'ın statüsü üzerinde gündeme gelen tartışmalar ve 2008 savaşı bu süreçte etkili olan olaylardır. (<http://www.turkishnews.com/tr/content/2013/11/09/gurcistanda-yeni-donem-ve-kars-antlasmasi/>,12.02.2015'te erişildi)

2008 savaşıyla Rusya, Gürcistan'ı işgal etmiş ve iki özerk bölge olan Abhazya ile Güney Osetya Rusya'dan aldıkları destekle bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. ABD'den Gürcistan'a destek gelmemesi neticesinde Rusya'nın çizmiş olduğu harita zımnen kabul edilmiştir. (<http://www.turkishnews.com/tr/content/2013/11/09/gurcistanda-yeni-donem-ve-kars-antlasmasi/>,12.02.2015'te erişildi)

Bu bağlamda Gürcistan, sahip olduğu önem ve özelliklerle, konjonktüre göre kimi zaman Batı yanlısı kimi zaman ise Rusya'ya yakın politika izleyen Türkiye için kıymetli bir komşu olup, hazar petrollerinin geleceği hususunda öneli bir aktör ve aynı Türki cumhuriyetlere açılan kapı konumundadır.

Gürcistan ve Ermenistan doğudaki iki sınır komşumuzdur. (Şen 2008: 73) Tarihten ve uluslararası literatürden gelen bir soğuklukla kısa vadede iyileşme ihtimali bulunmayan Ermenistan – Türkiye ilişkileri, Gürcistan ile sürdürülecek iyi ilişkileri bir nebze zorunlu kılmaktadır. Kafkasya'daki ortaklıklar, birliktelikler ve ittifaklarda Gürcistan'a yakın bir Türkiye'nin daha etkili olabileceği değerlendirilmektedir. Aynı şekilde sınırında Rusya olan bir Gürcistan kendine yakın bir Türkiye'den her zaman hoşnut kalacaktır. Bununla birlikte Rusya ile ilişkilerin gergin olduğu bir dönemde enerji politiğinde transfer ülke olmak ve Türkiye ile bu konularda stratejik ortak düzeyinde hareket etmek ekonomik durumu zayıf olan Gürcistan için önemli fırsatlardır. (Şen 2008: 72)

Türkiye, bölgede Rusya'ya çok yakın, uydu mesabesinde ülkelerdense kendi ayakları üzerinde durabilen çok partili sisteme geçebilmiş ve demokrasiyi özümsemiş yapıları tercih etmektedir. Bu bağlamda bölge ülkelerinin bağımsızlığını, barışı ve istikrarı desteklemek Türkiye'nin temel politikasıdır. Bunu destekler nitelikte Türkiye dönem dönem bu ülkelere büyük destek vermiş ve özellikle Güney Kafkasya'daki etnik çatışmalarla mücadele edemeyen ülke ve bölgelerin toprak bütünlüğünü desteklemiştir. (Şen 2008: 72)

Günümüzde, Gürcistan topraklarında mukim olan Acara Özerk Bölgesi ise Türkiye için tarihi ve kültürel önemiyle ayrı bir yere sahiptir. Moskova ve Kars antlaşması ile Acara Özerk Bölgesi bağlamında Türkiye'nin günümüz pozisyonunun incelemenden önce Acara Özerk Bölgesinin mevcut hukuki statüsü ile ilgili kısa bir süreç analizi yapmak doğru olacaktır.

Sosyalist bir devlet olan Gürcistan'da kurulması hasebiyle sosyalist özellikler göstermiş olan Acara Özerk Cumhuriyeti, özel mülkiyete ve dine karşı bakış açısı,

azınlık vb. hassasiyetleri gözetmemesi açısından çeşitli sakıncalar doğurmuştur. Bu durum Acaralıların kendilerine Moskova, Kars Antlaşması ve Acara anayasası ile tanınan dini, kültürel ve mülki haklardan faydalanamamalarına neden olmuştur. Özetle söz konusu hakların takipçisi olması için kurulan Acara Özerk Cumhuriyeti üzerine düşen vazifeyi yapmakta yetersiz kalmıştır. (Murtazaoğlu 2004: 63)

Bölgede kurulan Türkçe eğitim veren okullar, medreseler, Türkçe yayınlanan gazeteler vb. uygulamalar 1927 yılından itibaren yerini Sovyetler birliği eliyle yürütülen komünist idare biçimine bırakmıştır. Antlaşmalardan kaynaklı haklar, özerkliğe dair hükümler ne kâğıt üzerinde inkâr edilmemiş ne de uygulanmıştır. (Murtazaoğlu 2004: 63)

Sovyet Milleti oluşturma faaliyetleri kapsamında hiçbir dine müsamaha edilmemiş, cami ve kiliseler açamları dışında kullanılmaya başlanmış, Türkçe eğitim veren okullar kapatılarak Türk isimleri yasaklanmış ve 1944 ila 49 yıllarında Türk kökenli Acaralılar Kazakistan ve Sibiryaya başta olmak üzere sürgün edilerek ölüme terkedilmişlerdir. Sürgün edilen halkın yerine Gürcü kökenliler yerleştirilmiştir.

Sovyetlerin uyguladığı asimilasyon politikası ve kimliksizleştirme etkisiyle 1926 yılında yapılan nüfus sayımında 70.282 çıkan Acaralılar 1959'da 546'ya düşmüş ve 1970 yılındaki sayımında ise bölgedeki bütün Acaralılar kendilerini Gürcü olarak belirtmişlerdir. (Murtazaoğlu 2004: 63)

Hal böyleyken, kolektif olarak özerklikten faydalanan Acaralılar dini, kültürel ve mülki haklar konusunda tam bir asimilasyona tabi tutulmuşlardır. Moskova antlaşmasında bu hakları korumak için kurulan Özerk Cumhuriyet başarısız olmuştur.

Sovyet rejiminin çöküşünden sonra Gürcistan'da anarşi ve kaos yaşanmaya başlamıştır. Acaralıların hak ve özgürlük talepleri ise 1995 Gürcistan anayasasında cevap bulmuş, Anayasasının 9.⁴⁸ ve 14⁴⁹-43⁵⁰. Maddelerinde belirtilen ve detaylı olarak

⁴⁸ "Article 9

1978 Acara Özerk Bölgesi anayasasında da bulunan dini, kültürel ve mülki haklar kabul edilmiştir. (Murtazaoğlu 2004: 64)

Önce Moskova ve Kars antlaşmalarında da belirtilen dini haklar göz önünde bulundurularak Batum Camisi ve medresesi aktif hale getirilmiş, yıllar sonra Müslüman köylerinde ezan okunmuştur. Bunun yanı sıra, tekrardan faaliyete geçen medresede Türkçe dersleri okutulmaya başlanmıştır. (Murtazaoğlu 2004: 65)

Bütün bu gelişmelere rağmen 1995 tarihli Gürcistan anayasası Acara Özerk Cumhuriyetinden bahsetmemiştir. Sosyalist dönemin yasal düzenlemeleri arasında sıkışan özerk cumhuriyet hareket kabiliyetini de günümüz koşullarında iyice kaybetmiştir. Bu eksiklik gözetilerek 20 Nisan 2000 tarihinde Gürcistan Parlamentosunca kabul edilen 260 sayılı kanunla Anayasaya Acara Özerk Cumhuriyetinin statüsüne ilişkin bazı hükümler eklenmiştir. Yeni Anayasanın 3. 4. 55. 67 ve 89 ((<http://csb.gov.ge/uploads/2081806.pdf>, 08.08.2018'de erişildi) maddeleri Acara Özerk Cumhuriyeti'nin statüsüyle ilgilidir. (Murtazaoğlu 2004: 65)

Hukuki süreç doğrultusunda Türkiye'nin Acara konusundaki pozisyonuna döndüğümüzde Kars antlaşmasında geçen maddeleri hatırlamak faydalı olacaktır.

1.The state shall declare complete freedom of belief and religion, as well as shall recognise the special role of the Apostle Autocephalous Orthodox Church of Georgia in the history of Georgia and its independence from the state.

2.The relations between the state of Georgia and the Apostle Autocephalous Orthodox Church of Georgia shall be determined by the Constitutional Agreement. The Constitutional Agreement shall correspond completely to universally recognised principles and norms of international law, in particular, in the field of human rights and fundamental freedoms.” (http://www.parliament.ge/files/68_1944_951190_CONSTIT_27_12.06.pdf,05.12.2018'de erişildi)

⁴⁹ “Article 14

Everyone is free by birth and is equal before law regardless of race, colour, language, sex, religion, political and other opinions, national, ethnic and social belonging, origin, property and title, place of residence.”

(http://www.parliament.ge/files/68_1944_951190_CONSTIT_27_12.06.pdf,05.12.2018'de erişildi)

⁵⁰ “Article 43

1.The protection of human rights and fundamental freedoms within the territory of Georgia shall be supervised by the Public Defender of Georgia who shall be elected for a term of five years by the majority of the total number of the members of the Parliament of Georgia.

2.The Public Defender shall be authorised to reveal facts of the violation of human rights and freedoms and to report on them to corresponding bodies and officials. The creation of impediments to the activity of the Public Defender shall be punishable by law.

3.The authority of the Public Defender shall be determined by the Organic Law.” (http://www.parliament.ge/files/68_1944_951190_CONSTIT_27_12.06.pdf,05.12.2018'de erişildi)

6. madde yukarıda da belirtildiği üzere:

“Türkiye, işbu Antlaşmanın 4. maddesinde gösterilen sınırların kuzeyinde bulunan ve Batum Livasına ilişkin topraklar ile Batum kenti ve limanı üzerindeki egemenlik hakkını, şu koşullarla, Gürcistan’a bırakmağa razı olur:

Birincisi: İşbu Maddede belirtilen yerler halkının, her topluluğun kültürel ve dinsel haklarını sağlayacak ve bu halkın yukarıda sözü geçen yerlerde isteklerine uygun bir tarım toprakları rejimi kurma olanağına sahip olacak biçimde geniş bir yönetimsel özerkliğe kavuşması.

İkincisi: Batum limanı üzerinden Türkiye’ye giden ya da oradan gelen ticaret malları ve tüm nesnelerin gümrük vergisine bağlı tutulmayarak ve hiç bir engelle karşılaşmayarak, her türlü vergi ve ücretten bağışık biçimde, serbest transit hakkı ile birlikte, Türkiye’nin özel harcamalarından da ayrık olarak, Batum limanından yararlanmasının sağlanması. Bu Maddenin uygulanması için işbu Antlaşmanın imzasından hemen sonra ilgili Taraflar temsilcilerinden oluşan bir Komisyon kurulacaktır.” (http://tr.wikisource.org/wiki/Kars_Antla%C5%9Fmas%C4%B1 123.11.2013’te erişildi)

Mevcut durum göz önüne alındığında Türkiye’nin Kars antlaşması’ndan kaynaklanan haklarını kullanıp kullanmadığı ile ilgili soru işaretlerini cevaplama adına 27 Haziran 2005 tarihinde İstanbul Milletvekili Emin Şirin’in yazılı soru önergesi (<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-6265c.pdf>, 12.02.2019’da erişildi) ne cevaben Dışişleri Bakanlığı aşağıdaki cevabi yazıyı (<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-6265c.pdf>, 12.02.2019’da erişildi) bildirmişlerdir.

Kars antlaşması sınır tespit eden bir antlaşma olduğu cihetle süresizdir ve feshi için bir mekanizma öngörülmemiştir. Ayrıca, 30 Temmuz 1992 tarihinde imzalanan Türkiye-Gürcistan Dostluk Antlaşması’nda da Kars antlaşmasına atıfta bulunularak, 6 ve 8. Maddeleri geçerliliğini korumaktadır.

Bununla birlikte günümüzde Antlaşmanın 6. Maddesinin “Batım’dan geçip Türkiye’ye gitmiş veya Türkiye’den gelmiş bütün mal ve eşyanın gümrük vergisi uygulanmadan ve herhangi bir engelle karşılaşmadan vergi ve harçtan muaf olarak serbest geçiş hakkı ve hiçbir özel masraf yapmaksızın Batım limanından yararlanma hakkının Türkiye’ye sağlanması” şeklindeki hükmü uygulanmamaktadır. Bu durum hükmün geçersizliğinden değil, pratik mülahazalardan kaynaklanmaktadır.

Antlaşmanın imzalandığı tarihte, Türkiye’nin Doğu Karadeniz’de Batım dışında ihracat ve ithalat gerçekleştirebileceği bir limanı bulunmamaktaydı. Bu nedenle, Batım limanı üzerinde bir takım haklara sahip olmak o tarihte Türkiye için bir zorunluluktur. Ancak daha sonraki tarihlerde SSCB’nin Türkiye’ye yönelik tutumu ile Doğu ve Batı blokları arasındaki çekişme Türkiye’nin Batım’dan yararlanmasına imkân vermemiş; Türkiye Doğu Karadeniz’de kendi limanlarını geliştirmiştir. Bugün itibariyle, Doğu Karadeniz kıyısında sahip olduğumuz, Samsun, Trabzon ve Hopa limanları Batım Limanı’na olan ihtiyacımızı ortadan kaldırmış bulunmaktadır.

Kars antlaşmasının 8. Maddesinin öngörülen sınır bölgelerindeki halkın mutlak meralardan yararlanma hakkı konusundaki tutumumuz da benzer şekilde oluşturulmuştur. Öte yandan sınır bölgelerinde yaşayan halkın hayatının kolaylaştırmak için Türkiye ile Gürcistan arasında işbirliği yapılagelmektedir. Örneğin Gürcistan sınırımızda yer alan Camili bölgesi halkı, hastalık, ölüm gibi acil durumlarda ya da ekonomik ve hukuki işlemler için, bağlı oldukları Borçka ilçesine Gürcistan topraklarından geçerek Sarp sınır kapısı üzerinden ulaşabilmektedir.”

Yukarıdaki cevabi yazıdan anlaşıldığı üzere, Batım limanının durumunun; dönemin ticari şartları gözetilerek Karadeniz havzasında Türkiye’nin kullanabileceği tek liman olarak görüldüğü ve buna binaen antlaşmada limanın kullanımını ile ilgili açık vurgular yapıldığı görülmektedir.

Ancak değişen zaman zarfında 2. Dünya savaşı ve Soğuk Savaş dönemindeki şartların Türkiye’yi yeni limanlar oluşturmaya ittiği gözlemlenmiş olup, güçlendirilen

yeni limanlarla Türkiye'nin Batum limanına olan eski elzem ihtiyacı yerini tercihe bırakmıştır.

Türkiye o dönemde Gürcistan ve Karadeniz Havzası ile ilişkilerinde interaktif bir politika izleme niyetinde olmuş ve Gürcistan/Batum ile ilişkilerde daha aktif rol almıştır.

Türkiye, yeni sınır kapıları yanında, Batum Havalimanının iki ülke tarafından ortak kullanılması, gümrük kapılarında “tek pencere” (<http://www.tesk.org.tr/tr/çalışma/ihracat/14.html>, 14.04.2015'te erişildi) modeline geçilerek ortak işletilmesi için çalışmalar yürütülmektedir. Bununla birlikte, 31 Mayıs 2011 tarihli protokolle iki ülkenin vatandaşları birbirlerine pasaport kullanmadan kimlik belgeleriyle seyahat edebilmektedirler.

Ayrıca iki ülkenin ortak yürüttüğü projeler mevcuttur. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı ve 30 Ekim 2017 tarihinde faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu gibi projeler bölgesel işbirliklerinin önemli göstergelerindedir. Birçok ortak değere sahip iki ülkenin arasındaki en önemli kültürel bağlardan biri de Ahıska Türkleridir. SSCB'nin 1944 sürgünüyle anavatanlarından kovularak Orta Asya steplerine gönderilen Ahıska Türklerinin Gürcistan'a dönüş süreci Türkiye tarafından yakından takip edilmekte ve önemsenmektedir. (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, 16.04.2019'da erişildi)

Türkiye'nin son on yılda ciddi şekilde hızlandığı Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK) mekanizması Gürcistan ile de kurulmuş; YDSK'nın ilk toplantısı 2016 yılı Temmuz'unda Ankara'da, ikincisi ise 2017 yılı Mayıs'ında Tiflis'te gerçekleştirilmiştir. (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, 16.04.2019'da erişildi)

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler ise günden güne artarak devam etmektedir. Serbest Ticaret Antlaşması'yla artan ilişkiler neticesinde 2007'den itibaren Türkiye

toplam %16,5 ile Gürcistan'ın dış ticaretinde birinci sıradadır. Bununla birlikte Türk müteahhitlerinin Gürcistan'da 1 Milyar doları aşan bir iş hareketliliği mevcuttur.

Son dönemde ise Ekonomi Bakanlıkları tarafından düzenlenen Ortaklık Komitesi toplantıları Serbest Ticaret Antlaşması'nı bir adım ileriye götürmüştür. En son 24 Mart 2016 tarihinde Tiflis'te bir toplantı gerçekleştirilmiştir.

Bununla birlikte ülkemizin 2004 yılından beri Gürcistan'a yaptığı kalkınma yardımı rakamları 100 milyon doları aşmıştır. (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, 16.04.2019'da erişildi)

2.2.2. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti

Sınırlarımızın şekillendiği süreçte temel antlaşmalar ile vücut ve nihayet bulan bir başka mesele ise Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti olmuştur. Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa Millet Meclisi'nin emriyle Ermenilerce Kafkas Türklerine ve Elviye-i Selâse'ye yapılan soykırımı önleme adına 28 Eylül 1920 tarihinde Doğu Harekâtı'na başlamıştır. Başarılı harekât neticesinde Kars kurtarılmış, Gümrü ele geçirilmiş ve 2-3 Aralık 1920 tarihinde Gümrü Antlaşması (Soysal 1989: 19-23) imzalanmıştır. Antlaşmayla bölgede ve özellikle Nahçıvan'da Ermeni katliamı önlenmiştir.

Gümrü Antlaşması'nın Madde 2'ye göre: *“Nahçıvan, Şahtahtı, Şerur muntkasında bilâhare arây-ı umûmîyenin tayin edeceği şekl-i idareye ve bu idarenin ihtiva edeceği araziye Ermenistan müdahale etmeyecektir ve işbu muntkada şimdilik Türkiye himayesinde bir idare-i mahalliye tesis olunacaktır.”* (Yılmaz 2001: 125)

Ancak Ermenistan'ın 5 Aralık 1920'de kurulan Sovyet Ermeni Hükümeti, daha önce Gümrü Antlaşması'nı kabul etmemiştir. (Tengirşek 1981: 208)

Yanısıra, Ermenistan yanında, Sovyet Rusya ve 27 Nisan 1920 tarihinde Bolşeviklerce kurulan Azerbaycan Sovyet Hükümeti de Gümrü Antlaşmasını reddetmişlerdir.

1 Aralık 1920 tarihinde Azerbaycan Sovyet Hükümeti'nce Nahçıvan ve Zengezor 30 Kasım 1920'de alınan bir kararla Ermenistan'a verildiği ilan edilmiştir.⁵¹

Nahçıvan meselesi Ruslarla Ermenilerin açık bir ittifak içerisinde olduğunun net göstergesidir. Çünkü daha 10 Ağustos 1920'de Ruslar Ermenilerle gizli bir antlaşma yaparak Şahtahtı, Nahçıvan ve Culfa demiryollarının kullanımını Ermenilere bırakmıştır. Lenin, Moskova'daki görüşmelerde Türkiye'yi bu konuda rahatlama adına güvence vermişse de bunun gerçekçi olmadığı sonradan görülmüştür.⁵²

Bu durum karşısında Meclis Hükümeti sert tepki vermiştir. Gümrü'ye göre göstermekte gecikmemiştir. Nahçıvan, Türkiye'nin himayesindedir. (<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-64-65-66/milli-mucadele-doneminde-elviye-i-selase-ve-Nahçıvan,14.08.2018>'de erişildi)

Mustafa Kemal Paşa, Moskova'da Sovyet Rusya Hükümetiyle görüşmeler gerçekleştirecek olan Yusuf Kemal Bey'i, Nahçıvan'ın Türk kapısı olduğu hususunda uyarı, görüşmelerin bu minvalde yürütülmesini istemiştir.

Ruslar, Nahçıvan'ın Türkiye himayesinde kalmasını istememektedir. Türk Delegasyonu, 16 Mart 1921 tarihinde imza edilen Moskova Antlaşmasının üçüncü Maddesi'nde bir özel ifadeye yer vererek; Azerbaycan'ın, Nahçıvan'ın himaye hakkını üçüncü bir devlete terketmeme kaydıyla üzerine aldığını belirtmişlerdir. Böylece

⁵¹“Azerbaycan Komünist Partisi, Sovyet Rusya'nın baskısıyla, henüz Ermenistan Sovyetleştirilmeden önce 30 Kasım 1920 günü, Sovyet Ermenistan'ı ile sınırların kaldırılması, Ermenistan ile askeri ittifak ve petrol işbirliğinin kurulması, Ermenistan'a karşı askeri faaliyetlerin durdurulması, Karabağ'a kendi iradelerini tayin hakkı tanınması, Nahçıvan ve Zengezor'un Ermenistan'a hediye edilmesini kararlaştırmıştır.”(<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-64-65-66/milli-mucadele-doneminde-elviye-i-selase-ve-nahçıvan,14.08.2018>'de erişildi)

⁵² “Lenin, Bekir Sami ve Yusuf Kemal Beylere bu antlaşmayı kastederek; “Biz muahede yapmakla hata ettiğimizi anladık düzeltmeye çalışacağız. Biz düzeltmezsek de, siz düzeltirsiniz” demiştir.”(<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-64-65-66/milli-mucadele-doneminde-elviye-i-selase-ve-nahçıvan,14.08.2018>'de erişildi)

Nahçıvan Türkiye'ye bağlanamamış ancak Türkiye'nin himayesinde kalması sağlanmıştır.

Moskova Antlaşmasıyla doğu sınırlarını netleştiren Türkiye, Güney Kafkasya'da her bir cumhuriyetle ayrı ayrı antlaşma imzalamak istemiş ancak Sovyet Rusya temsilcisi Behbud Bey Şahtahtinski (http://www.azerbaijans.com/content_651_tr.html, 22.10.2013'te erişildi)'nin "inkılabı zaruretin bunu gerektirdiği"nden bahisle genel antlaşma ısrarı kabul edilerek 13 Ekim 1921 tarihinde yirmi madde ile üç ilaveden oluşan bir genel antlaşma imza edilmiştir. (Şıhalyev 2013: 5-26)

Moskova Antlaşması'na yakın olan Kars Antlaşması'yla, Nahçıvan bölgesinin statüsü değişmemiştir.⁵³ Bu Antlaşma'yla Moskova Antlaşmasında çizilen sınırlar Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan tarafından kabul edilmiştir. Misak-ı Milli sınırları kabul edilerek, Azerbaycan himayesinde bir Nahçıvan bölgesi kurulmuştur. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/810/10296.pdf>, 10.05.2013'te erişildi)

Antlaşmanın diğer önemli yanı ise "*Nahçıvan ile Şerursuz Ermenistan yaşayamaz*" diyen Ermenistan'ın bu yayılcı anlayıştan vazgeçmek zorunda kalması olmuştur. (Atnur 2001: 246)

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti bugün Azerbaycan'a bağlıdır ancak Azerbaycanla sınırını bulunmamaktadır. Statüsü özerk cumhuriyettir. Türkiye ile 13 km.lik bir sınırı bulunmaktadır. Nüfusu 600 bine yakın olan Nahçıvan'ın altı bölgesi (reyonu/ili) mevcuttur. Nahçıvan'da kuzeyde Lezgiler ve güneyde Talışlar olmak üzere iki etnik Türk grubu yaşamaktadır. İran ile sınır olmaları hasebiyle ülkenin kimliğinden, kültüründen ciddi şekilde etkilenmiş olan Talışlar Lezgileri Ruslaşmakla suçlamaktadır. Hatta, Talışlar, 1992'de bağımsız bir devlet girişiminde de bulunmuşlardır. (Şen 2008: 146)

⁵³ "5. madde, Türkiye Hükümeti ile Ermenistan ve Azerbaycan Sovyetler Hükümetleri işbu Antlaşmanın III sayılı Ekinde belirtilen sınırlar içinde olmak üzere, Nahçıvan bölgesinin Azerbaycan'ın koruyuculuğunda özerk bir ülke oluşturulması konusunda anlaşmışlardır. "Türkiye Hükümeti ile Ermenistan ve Azerbaycan Şuraları Hükümetleri işbu muahedenamenin üç numaralı mefufunda tasrih edilen hudutlar dâhilinde olmak üzere Nahçıvan mıntikasının Azerbaycan himayesinde muhtar bir arazi teşkil etmesi hususunda müttehidi'1 fikirdirler." (https://garabagh.net/content_62_tr.html, 21.04.2015'te erişildi)

Türk Cumhuriyetleri arasında Türkiye ile fiziki bağı mevcut tek toprak parçası Iğdır'a sınırı olan Nahçıvan'dır. Atatürk'ün "Türk Kapısı" Kazım Karabekir'in ise "Şark Kapısı" şeklinde adlandırdığı Nahçıvan her yönüyle Türkiye'nin sembolik değeri olmuştur. Nahçıvan 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ve Rus birlikleri 1992 yılında bölgeden çekilmiştir.

Türkiye Nahçıvanla ilişkileri geliştirme adına 28 Mayıs 1992'de Umut Köprüsünü hayata geçirmiş ve aynı zamanda sınır ticaretini geliştirme adına Iğdır il yapılmıştır.(Atlı2013:8,http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt6/cilt6sayi28_pdf/atli_cengiz.pdf) 2009 yılının Ekim ayında 9. Türkçe konuşan ülkeler Zirvesi Nahçıvan'da gerçekleştirilerek Türk Dünyası için Nahçıvan'ın önemi vurgulanmıştır. (Şihaliyev 2013: 15-26)

Ermenistan, Nahçıvan konusunda geri adım atmış görünmemektedir. Ancak Kars antlaşmasıyla garanti altına alınan Nahçıvan'ın statüsü ve garantör ülke Türkiye Ermenistan'ı bu meselede sessiz kalmaya zorlamaktadır. Dönem dönem ise Kars antlaşmasının iptaline yönelik çatlak sesler çıkabilmektedir. (Şihaliyev 2013: 15-26)

Ermenistan Yazarlar Birliği (EYB) Başkanı Levon Ananyan 16 Mart 2004 tarihinde yazarlar birliği merkezinde Moskova Antlaşması'nın 83. yıldönümü münasebeti ile düzenlenen konferansta antlaşmadan rahatsızlığını dile getirmiştir. (Şihaliyev 2013: 15-26):

"Ermenistan için adaletsiz olan, 1921 yılında Sovyet Rusyası ile Türkiye arasında imzalanan Moskova Antlaşması'nın iptali, Dağlık Karabağ çatışmasının düzene sokulması sürecini hızlandırabilir. Bu antlaşma sonucu tarihi Ermeni toprakları olan Kars, Ardahan, Bitlis ve diğer bölgeler Türkiye'ye, Nahçıvan ise Azerbaycan'a verilmiştir. Kaybedilmiş topraklar 80 bin km. karelik bir alanı kapsamaktadır. Bütün gücümüzle ilk önce Nahçıvan'ın geri alınması için çalışmalıyız"

Sonuç olarak, Ermenistan Kars Antlaşması'nın süresiz ve lağvedilmesinin kolay olmadığını bilmekle birlikte dış politikadaki ısrarını sürdürmekten vazgeçmemektedir.

2.3. Ankara Antlaşması ile Tanınan Haklar

1890 yılından itibaren Türk-İngiliz ilişkilerinde en önemli sorunlardan biri olan Musul Meselesini sonlandıran ve 5 Haziran 1926 tarihinde Ankara'da imza edilen Türk-İrak Sınırı ve İyi Komşuluk Antlaşması on sekiz maddeden oluşmaktadır. Antlaşmayı İngiltere adına Büyükelçi Sir Ronald Lindsay, Türkiye'yi temsilen Tevfik Rüştü Aras ile Irak adına Savunma Bakan Vekili Nuri Said imzalamıştır. (Canatan 1996: 14)

Antlaşmanın başlıca önemli hükümleri kısaca ifade etmek faydalı olacaktır:

1. madde ile Türk-İrak Sınırı, 29 Ekim 1924 tarihindeki Milletler Cemiyeti'nin kararlaştırdığı sınır olmakla birlikte Türkiye lehine küçük bir düzeltme yapılmıştır.

Antlaşma'nın 4. maddesi ile Irak'ta kalan halkın uyruğu Lozan Antlaşması 30-36. maddeleriyle çözümlenecektir. Şöyle ki Irak topraklarındaki halk Irak vatandaşdır. Ancak seçme hakkını Türkiye için kullananlar iki ay içinde kendi vatandaşlığına geçebilecektir.

Günümüzde hala tartışma konusu olan, antlaşma yürürlüğe girmesinden itibaren yirmi beş yıl süre ile Irak'ın petrol gelirlerinin %10'unu Türk Hükümeti'ne ödeyeceği hükmü ise daha önce belirtildiği üzere 14. maddesinde geçmektedir. (Antlaşmanın imzalandığı tarihte karşılıklı verilen mektupla Türkiye'nin isterse %10 hisse yerine 500.000 sterlin alabileceği yazılmış, Türkiye bu yolu tercih etmemiştir.)

Antlaşmanın en büyük zaafı Irak Türkleri ile ilgili hiçbir hukuki garantinin getirilmemesidir. Türkiye sonraki yıllarda da herhangi bir garantörlük talebinde bulunmamıştır. Çünkü Irak, İngiltere'nin de etkisiyle Milletler Cemiyeti'ne üye olurken Irak'taki Türklerin ve diğer azınlıkların haklarını koruyacağını bildiri ile duyurmuştur. Bu nedenle Türkiye, Milletler Cemiyeti'nin insan hakları açısından garantörlüğüne güvenmiştir. (Canatan 1996: 15)

Mustafa Kemal için Musul Misak-ı Milli'ye dâhil olmalıydı. Ona göre Irak'ın kuzeyindeki Türkler ve Kürtler Anadolu coğrafyasının sosyal, ekonomik, politik,

biyografik, askeri vb. her anlamında parçasıydılar ve Türk üst kimliği⁵⁴ ile şekillenecek yeni cumhuriyette milli güç unsuruydular. (Kemal 2007: 40)

Bununla birlikte, yeni savaştan çıkan Türkiye'nin durumunu Mustafa Kemal ve kurmayları iyi bilmekteydiler. Karşılarında ise dünya savaşından galip şekilde çıkan ve Milletler Cemiyeti'nde her söylediği yapılan Büyük Britanya İmparatorluğu bulunmaktaydı. (Kemal 2007: 40)

Türk-İngiliz ilişkilerinde 1938 yılına kadar üç dönemden bahsedilebilir; I. Cihan Harbi, Irak Cephesi'nin devamı şeklinde, 1919-1923 arası savaş, 1923-1926 dolaylı savaş ve 1926-1938 yılları arasında ise barışın tesisi dönemidir. (Kemal 2007: 682)

1938 sonrası dönemde bölgede hızlı bir dönüşüm gerçekleşmiştir. 1946 yılında Molla Mustafa Barzani Irak Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP)'ni kurmuştur. Irak'ta 1958 de başlayıp 1968'e kadar devam eden darbeler sürecinde yönetim üç kez el değiştirmiştir. Bu süreç içerisinde Kuzey Irak'taki ayrılıkçı Kürt hareketleri Irak'ın sorunu olmuştur. Bu süre içinde Irak Hükümeti de SSCB tarafından desteklenmiş ve silahlandırılmıştır. (<http://www.turksam.org/gencbakis/a2786.html>, 14.08.2017'de erişildi)

1970 yılında Saddam Hüseyin ile Barzani arasında 'Özerlik Antlaşması' imzalanmıştır. 1972 yılına gelindiğinde, SSCB ile Irak arasında 15 yıllık dostluk ve işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Irak artık SSCB'nin müttefikidir. Bu tarihten sonra Kürtler ABD tarafından da desteklenmeye başlanmıştır. (<http://www.turksam.org/gencbakis/a2786.html>, 14.08.2017'de erişildi)

İran-İrak Savaşında Kürtler ilk etapta Irak ile birlikte hareket ederken, daha sonra İran'ın safına geçmişlerdir. Savaş 8 yıl sürmüş Irak ekonomisi sarsılmıştır. Petrol ülkesi olan Kuveyt'e 1990 yılında giren Irak, yeni bir savaşı tetiklemiştir. ABD

⁵⁴ Bernard Lewis'e göre: "...Halk bir zamanlar kendisini Türk diye adlandırmıştı ve konuştuıkları dile yine Türkçe deniyordu. Fakat Osmanlıların İmparatorluk toplumunda etnik bir terim olarak Türk deyimini az kullanılmıştı ve özellikle Türkmen göçebelerini veya daha sonra Anadolu köylerinin Türkçe konuşan cahil ve kaba köylülerini ifade etmek üzere daha çok küçültücü anlamda idi. Bunu, İstanbullu bir Osmanlı efendisi için kullanmak bir hakaret olurdu." (Lewis 2004: 1)

öncülüğünde güneyden Irak'a saldıran müttefiklerin zaferini fırsat bile Kürtler, kuzeyde isyan çıkarmışlardır. Kuveyt savaşı Kürtler için dönüm noktalarından biri olmuştur. (Kemal 2007: 682)

Saddam'ın kuzeydeki isyanı bastırmasından sonra BM Güvenlik Konseyi, Irak'ı sivil halkı ezmesinden dolayı mahkûm etmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye'nin de içinde bulunduğu Çekiç Güç devreye girmiş ve Irak'ın kuzeyinde güvenli bölge oluşturulmuştur. Bu süreçle Türkiye kendi eliyle özerk bir Kürt bölgesinin oluşmasına, bölgenin Bağdat'tan kopmasına izin vermiştir.

ABD ve İngiltere, 20 Mart 2003 tarihinde II. Körfez Harekâtı kapsamında Irak'ı işgal etmeleri akabinde 8 Mart 2004 tarihinde "*Irak Devleti'nin Geçiş Süreci İçin Yönetim Hukuku*" adlı düzenleyici metin kabul edilerek, Osmanlı Devleti'nin Musul, "Kürdistan Bölge Yönetimi" şeklinde adlandırılarak Süleymaniye, Erbil, Dohuk, Diyala, Neneveh ve Kerkük'ü kapsar hale getirilmiştir. Ancak, Kerkük'ün statüsünün ise halk oylamasıyla belirlenmesi karara bağlanmıştır. (Kemal 2007: 682)

Kerkük'ün özerk bir statüde olması ve merkezi yönetime bağlı kalmasının Türkiye'nin Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nı çalıştırarak münasip şartlarda petrol elde etmesi, soydaşımızın olan Türkmen ahalinin güven içerisinde hayatlarını idame ettirmeleri ve Irak'ın toprak bütünlüğüne hanel gelmemesi adına önemli olacağı o dönem yapılan değerlendirmeler arasındadır. (Kemal 2007: 682)

Ancak bu analiz bölgesel ve bölgede bulunan küresel güçler tarafından da yapılmış olduğundan ABD, bölgedeki siyasi yapıyı tamamen değiştirmiş ve Saddam döneminden sürgün olan Araplar ve Kürtler Kerkük'e dönmek üzere motive edilmişlerdir. 2003'te 750 bini geçen Türkmen nüfus gerçekleştirilen göçlerle azınlık haline getirilmiş ve hem askeri yönden hem de siyasi yönden güçlenen Kürt nüfusun iktidar ve hâkimiyet çabası bölgede gerginliği ve belirsizliği arttırmıştır. (<http://arti90dergi.com.tr/details.php?id=94/KERKUK+%E2%80%9Ckaniyor%E2%80%A6%E2%0%9D>, 24.08.2017)

2005 yılından Irak'ta gerçekleştirilen seçimle kurucu meclis oluşturularak Irak Anayasası (http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20101224_irakan_ayyasi.pdf, 14.08.2017'de erişildi) hazırlanmıştır.

Anayasa 140. Madde ile Kerkük'ün durumunu sorunlu bölge, bir bölgeye bağlı olmayan il, olarak nitelendirmiş ve normalleşme süreci, nüfus sayımı yapılması ve referandum (31 Aralık 2007'ye kadar) olmak 3 aşamalı bir süreç koymuştur. Bu sürece rağmen aradan 12 yıl geçmesine rağmen hala referandum yapılamamıştır. (<http://arti90dergi.com.tr/details.php?id=94/KERKUK+%E2%80%9Ckaniyor%E2%80%A6%E2%0%9D>, 24.08.2017)

2005 Anayasasında 14. Maddeyle bütün Irak vatandaşlarının kanun önünde eşitliği vurgulanmıştır. Ancak Türkler'in hem etnik dağılım açısından Kürtler ve Araplardan ayrı oluşu hem de Irak'ın geneli itibariyle Şii olan bir coğrafyada ağırlıklı olarak Sünni oluşlarıyla da farklılaştıkları aşikardır. Ortadoğu coğrafyasında mezheplerin de etnik kimlik kadar belirleyici olduğu düşünüldüğünde bu ayrışmalar azınlık grup için tehlikeli hale gelebilmektedir. Bununla birlikte, Batı literatüründe de Irak'taki Sünniler genellikle "azınlık" olarak değerlendirilmektedir. (Terzioğlu 2006: 159-176)

Bahse konu anayasanın giriş kısmında Türkmenlere ilişkin bir atıf bulunmakla birlikte metinde Kürtlere verildiği gibi özerk bölge/vilayet vb. verilmemiştir. Türkmenler yaşadıkları yerin hukuk düzenine tabi sayılmıştır. Bu bağlamda, toprak eksikli bu kolektif haktan Türkmenler mahrum edilmiştir. (Terzioğlu 2006: 159-176)

Bununla birlikte Türkmenler, pozitif haklar içerisinde bulunan temel bireysel haklardan, ana dilde eğitim ve Türkçenin resmi dil olarak kullanımı elde etmişlerdir.

Anayasanın 121. Maddesinde Türkmenlerin, Keldanîlerin, Asurîlerin ve diğer unsurların siyasi, kültürel, eğitim ve idari haklarının güvence altına alındığı ve bunların kanunla düzenleneceği belirtilmiştir. Iraktaki etnik ve dini gruplar siyasal temsil noktasında görece serbesttirler. (Terzioğlu 2006: 169) Örneğin, 2018 seçimleri sonrası

Irak Parlamentosunda 10 Türkmen Milletvekili mevcut olmakla birlikte kabinede Türkmen Bakan olmayışı temsil noktasında adaletsizliği göstermektedir. (Terzioğlu 2006: 159-176)

Anayasanın 4/1. Maddesinde Irak'ın resmi dilleri olarak Arapça ve Kürtçe belirtilmektedir. Bununla birlikte, Türkmençe, Süryanîce ve Ermenicenin de resmi ve özel eğitim alanlarında ana dilinde eğitim hakkı kapsamında öğretilmesi teminatı verilmiştir. Özellikle Türkmençe ve Süryanicenin Türkmen ve Süryani nüfusun çoğunluğu oluşturduğu bölgelerde resmi dil olabilecekleri hususu da anayasa ile kabul edilmiştir (4/4, 4/5 maddeleri). Bu haliyle Türkmençe ve yerel kabul edilen diğer diller için referandum sonucunda çoğunluğu oluşturduğu takdirde resmi dil olma ihtimali teorik olarak mümkün görünmektedir. Bu hususta anayasanın 18/5. maddesinin nüfusa ilişkin müdahaleleri yasaklayarak, doğrudan olmasa da resmî dil ve siyasi alana ilişkin haklar hususunda güvence vermeye çalıştığı şeklinde yorumlanabilir. (Terzioğlu 2006: 169)

Irak Anayasasınının 121. Maddesiyle belirtilen siyasal haklar azınlıkların grup olarak temsil edilmesi ve karar mekanizmalarında yer almalarının önünü açan kolektif haklardır. Anayasa bunu teminat altına almış ancak düzenlemeyi kanuna bırakarak kendi hükmünü bir nebze de olsa zayıflatmıştır. Kolektif haklar Irak'ın bütününde olmasa bile Kürt Bölgesinde tanınmıştır. (Terzioğlu 2006: 169)

Kürt bölgesi anayasasınının 4. Maddesine göre bölgenin halkı Kürtler ile Türmen, Arap, Keldani ve Asuri azınlıklardan müteşekkildir.

Yine anayasaya göre bölgenin resmi dili Kürtçedir. Resmi makamlarla yazışmalar Kürtçe ve Arapça yapılır. Arapça öğretimi mecburi olmakla birlikte Türkmen kültürünü koruma adına Türkmençe eğitim dili olarak dikkate alınabilir.(Anayasa'nın 7/i – ii – iii - iv maddeleri)

Yine aynı şekilde, anayasada Kürt bölgesinde Bakanlar Kurulu, bölgesel meclis ve belediye meclisi oluşturulurken ulusal azınlıkların adilane temsiline uygun hareket edileceği belirtilmiştir.⁵⁵

2008 tarihli Yerel Seçimler Yasası 24. maddesi, Kerkük'e atıf yaparak bölgede ulusal azınlıklar arasında eşit paylaşımın olduğu bir yönetim anlayışından bahsetmektedir. Türkmenlere, Araplara ve Kürtler'e eşit pay verilmesi düşünülmüştür. Ancak 10 yıldan fazladır bölgedeki grupların içinde bulunduğu anlaşmazlıklardan dolayı seçim yapılamamıştır. BM Irak Özel Temsilcisi Martin Kobler, 26 Mayıs 2013'te Kerkük'ü ziyaret taraflarla seçim konusunda görüşmelerde bulunmuş ancak bir sonuç alınamamıştır. (http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20131022_174.pdf, 14.06.2015'te erişildi)

Anayasanın 140. maddesinde bahsedilen başlıklar hayata geçirilememiştir. Çünkü 2019 yılı Mayıs ayı itibariyle Kerkük'te normalleşme sağlanamamıştır. Nüfus sayımı henüz yapılamadığı gibi üçüncü aşama olan referandum da gerçekleştirilememiştir. (<http://arti90dergi.com.tr/details.php?id=94/KERKUK+%E2%80%9Ckaniyor%E2%80%A6%E2%80%9D>, 13.10.2014'te erişildi)

Amerikan 2011'de Kerkük'ten çekilmiş ancak gruplar arasındaki anlaşmazlıklar çözüme kavuşturulamamıştır. Amerika'nın çekilmesiyle sorunların gün yüzüne çıktığını dile getiren Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilcisi Hicran Kazancı;

"Herkes, ABD çekildikten sonra bütün siyasi aktörlerin el ele tutuşup bir fotoğraf vermesini beklerken taraflar birbirlerini tasfiye etme yoluna gitti" şeklinde beyanatta bulunmuştur. (http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20131022_174.pdf, 14.06.2015'te erişildi)

⁵⁵Terzioğlu'na göre: "Kürt Bölgesi Bakanlar Kurulunun oluşturulmasında ulusal azınlıkların, Türkmen, Asurî ve Keldanîlerin temsili dikkate alınacaktır (49. maddesi). Aynı şekilde Kürt Bölgesel Meclisinin teşkilinde ulusal azınlıkların adilâne temsiline riayet edilecektir (26/ii maddesi). Ayrıca Belediye Meclislerinin oluşturulmasında da Kürt Bölgesinin ulusal azınlıklarının adilâne temsili dikkate alınacaktır (66/ii maddesi). Buradaki "adilâne" ifadesi, her zaman tartışma konusu olan nüfus unsurunu öne çıkarmaktadır. Ancak Irak Anayasasının 121. maddesinde olduğu gibi Kürt Bölgesi Anayasasında bazı kolektif nitelikli azınlık hakları teminat altına alınmakla birlikte, oldukça muğlak ifadeler içermektedir. Kanun koyucu bu hakkın içeriğini anayasal sınırları belli olmadığı gibi istediği şekilde doldurabilecektir." (Terzioğlu 2006: 170)

Irak Türkmen Cephesi Selahattin İl Başkanı Ali Haşim Muhtaroğlu ise mevcut durum hakkındaki endişelerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Bugün Irak hükümetinde Türkmenlerin pek yeri yoktur. Anayasaya gelince, anayasada bazı yerlerde Türkmenlere yer verilmiştir. Ama bugüne kadar orada ifade edilenlerin %1’i bile gerçekleştirilmemiştir. Bundan dolayı bugün Türkmenler zor şartlar içinde mücadelelerini veriyorlar. Zor güvenlik şartları altındalar. Bugün Türkmeneli bölgesi en fazla tehlike altında olan bölgedir. Teröre en fazla hedef olan Türkmenlerdir, Türkmeneli bölgesidir. Biliyorsunuz ki Kerkük’le ilgili de Irak Anayasası’nda maddeler oluşturulmuştur, 140. Madde. Bugüne kadar Kürt grupları 2007’nin sonunda süresi bitmesine rağmen hala 140. Madde için bastırıyor. Ondan sonra Irak Parlamentosu’nda 23. Madde çıkartıldı. Ama o da gerçekleştirilmedi. Bir şey yapılmadan onun da süresi bitti.”
(http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20131022_174.pdf, 14.06.2015’te erişildi)

Musul Meselesi, her zaman Türkiye'nin dış politikasında önemli bir yere sahip olmuştur. II. Körfez Harekâtı akabinde Kuzey Irak’taki Kürtlerin kademeli olarak federasyon, bağımsızlık ve konfederasyon hayalleri perçinlenirken, öte yandan 2017’de Irak ordusuyla birlikte bölgeye giren İran yanlısı Haşdi Şabi milis güçlerinin Kerkük üzerinde kurmaya çalıştığı hâkimiyet gözle görülür niteliktedir.

Hal böyleyken, Musul’un Misak-ı Milli sınırları içerisinde neden bulunduğu net şekilde görülmektedir. Petrol, geçer akçe olmaya devam ettiği sürece hem bölgedeki Kürt gruplar, hem uluslararası güçler hem de İran için Kerkük vilayeti önemini devam ettirecek görünmektedir. (Kemal 2007: 685)

Nihayet, Osmanlı toplumu içerisinde Müslüman olarak egemen grubun içerisinde yer alan Irak Türkleri Irak’ta milli bir Arap devletinin kurulmasıyla kendilerini bir anda azınlık kimliği içerisinde bulmuşlardır. Böylece yeni kurulan Irak’ta Türkler azınlık olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Irak Türklerinin azınlık statüsü Osmanlı sonrası Irak’ta çeşitli belgelere yansımış ve kendisine genellikle bireysel haklar çerçevesinde ana dilde eğitim hakkı ve resmi dile ilişkin belli haklar

şeklinde göstermiştir. Anayasada kolektif haklara göndermede bulunan siyasal nitelikli haklardan söz edilse de, bu düzenleme oldukça belirsizdir ve çerçevesi kanunla belirlenecektir. (Terzioğlu 2006: 171) Irak'ta yaşayan Kürtlerin durumu ise biraz farklı bir süreç izlemiştir. Osmanlı sonrası Irak'ta Kürtler önce azınlık statüsüne daha sonra özerkliğe akabinde ise federal yönetime sahip olmuşlardır. (Terzioğlu 2006: 171)

Uluslararası yükümlülükler bakımından Yeni Irak, 1932 tarihinde Milletler Cemiyeti'ne üye olurken Irak Türklerinin de ismen yer aldığı azınlıklara dair bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildirin hükümsüz olduğuna dair herhangi bir gerekçe bulunmamaktadır. Ancak Irak ve Türkiye arasında Türkmenleri güvence altına almış bir anlaşma bulunmamaktadır. Irak Türkmenlerinin haklarının hukuki açıdan korunabilmesi adına Türkiye'nin böyle bir anlaşma için Irak Hükümetine girişimlerde bulunmasının elzem olduğu görülmektedir. (http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu1%20makale/suleyman_sirri_terzioglu.pdf, 15.10.2016'da erişildi)

III. BÖLÜM

3. SONUÇ

“Soydaş ve Akraba Topluluklar Bağlamında Türkiye’nin Sınır Antlaşmaları ve Günümüz Uygulamaları” adlı bu çalışmada 1. Dünya Savaşında yenilen Osmanlı Devleti’nin Birleşik Krallık ile 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros’ta “Silah Bırakışması Sözleşmesi”ni imzalamasıyla başlayan ve 1926 Ankara Antlaşmasına kadar devam eden süreçte, Türkiye’nin sınırlarının tespit edildiği temel uluslararası antlaşmalar soydaş-akraba topluluklar bağlamında ele alınmıştır.

Mevcut çalışma ile 1926 Ankara Antlaşması’na kadarki süreçte, Türkiye’nin gerçekleştirmiş olduğu uluslararası antlaşmalarla, daha önceden Osmanlı İmparatorluğu topraklarında olup, belirlenen yeni sınırlar ile taraf devletlerin topraklarında yaşamak durumunda/mecburiyetinde kalan soydaş ve akraba topluluklarla ilgili antlaşma hükümleri tespit edilmeye çalışılmış ve geride bırakılan bir asrı aşkın süre gözönünde bulundurularak Türkiye’nin ve antlaşma tarafı ülkelerin ilgili hükümler bağlamında bugünkü durumları ortaya konulmuştur.

Antlaşmaların kapsadığı dönemin genişliği ile zaman ve çıktılarının somutluğu açısından nicel ve nitel yöntemlerle analizi çok mümkün olmayan bu çalışmada, evren olarak Türkiye’nin uluslararası antlaşmaları seçilmiş olup örneklem olarak 1918 – 1926 yılları arasındaki temel sınır antlaşmaları ele alınmıştır. Çalışmada resmi, süreli, yayınlar ve yayınlanmış materyaller ile tarih yapan ya da tanık olan kişilerin hatıraları, anıları, günlükleri ile birinci, ikinci ve üçüncü kaynaklardan yararlanılmıştır.

Çalışmada, ilgili antlaşmaların soydaş – akraba topluluklar ile bağlantılı hükümlerinin tespiti ve değerlendirmesi yapılırken uluslararası hukuk nosyonunu gerektiren kısımlarda yalnızca uzman görüşleri verilmiş mevcut durum ortaya

konulmuştur. Çalışma bu yönüyle ağırlıklı olarak uluslararası ilişkiler ve siyasi tarih bağlamında değerlendirilmiştir.

Mevcut çalışmada, Yunanistan ve Bulgaristan sınırlarımızı şekillendiren Lozan Antlaşması ve öncülleri, doğu ve Kafkas sınırlarımızı biçimlendiren; Gümrü, Kars ve Moskova Antlaşması ile güney sınırlarımızı şekillendiren Ankara Antlaşması'nın ilgili hükümleri ele alınmıştır.

Çalışmamızın Batı Trakya Türklerini ele alan bölümünde, Yunanistan'ın bağımsızlığından Lozan'a ve bugüne kadar imzalamış olduğu ve kendisini taraf ve sorumlu hale getiren uluslararası metinler bağlamında, soydaşlarımıza yönelik tutumu ve temel iç düzenlemeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak, Batı Trakya Türklerinin günümüzde, müftülük seçimleri, eğitim, siyasi ve sosyal örgütlenme, yurttaşlık, dürüst yargılanma, din, düşünce, ekonomi ve hatta "Türk" adının kullanılması alanlarında dahi sorunlar yaşadığı ve bütün bu sorunların AB üyesi bir ülkenin çatısı altında gerçekleşmekte olduğu görülmüştür.

Yunanistan, başta 1830 Londra Protokolü olmak üzere, İstanbul Sözleşmesi (2 Temmuz 1881), Atina Barış Antlaşması (14 Kasım 1913), Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına Dair Sevr (10 Ağustos 1920), 1923 Lozan Barış Antlaşması ve 1952 Türk Yunan Kültür Antlaşması ile kendi topraklarındaki Müslüman Türklerin azınlık hakları konusunda yükümlülük altına girmiştir.

Mevcut anlaşmalar getirdikleri haklar bakımından önemlidir. Çünkü Yunanistan'ın AB üyesi olması, Batı Trakya Türklerinin haklarını sadece "Avrupa Birliği normları, müktesebatı" çerçevesinde düşünmek, AB'de benimsenen "bireysel haklar" bağlamında daraltıcı bir yorum olacaktır. Bugün, Müslüman Ahalinin, iki ülkenin de taraf olduğu ve halen yürürlükte olan antlaşmalardan doğan kolektif hak ve özerklikleri mevcuttur.

Çalışmamızda, Lozan antlaşması ile ilgili ve Batı Trakya Türklerini doğrudan ilgilendiren bir diğer husus ise, Yunanistan ve Türkiye arasında birçok zaman birbirine koştur giden meseleler olan “patrikhane ve Başmüftülük” başlıkları olmuştur.

Lozan’da görüleceği üzere, “Patrikhane”nin statüsünde ciddi bir dönüşüm mevcuttur. Osmanlı döneminde, kiliseyi temsil eden idari ve siyasi hüviyetinin aksine Lozan’la patrikhane İstanbul’da mukim Ortodoks Hristiyan azınlığın dini meseleriyle ilgilenen bir başpiskoposluk durumundadır.

Dolayısıyla bugün kullanılan Patrik ve Patrikhane unvanları Lozan’da sınırları net bir şekilde belli edilen Başpiskoposluk statüsüyle örtüşmemektedir. Bu durumun olumsuz yansımalarından biri ise Patrik ve Patrikhane ifadelerinin kullanılmaya devam edilmesiyle Lozan’daki mutabakatın aksine “idari ve siyasi” yetkiler de facto bir şekilde kabul edilmiş sayılmaktadır.

İstanbul Başpiskoposluğunun Yunanistan’daki karşılığı Başmüftülüktür. Yunanlılar, 1913 Atina Barış Antlaşması’nın 11. maddesine aykırı olarak Başmüftülük kurumunun açılmasına izin vermemekte ve müftülük seçimlerine müdahil olmaktadır. Müttekabiliyet ilkesine uygun olarak Türkiye’de Lozan Barış Antlaşması 45. maddesi uyarınca Yunanistan gibi hareket etmesi önünde hukuki bir engel bulunmamaktadır.

Yanı sıra, Yunanistan’da bugün azınlık vakıfları ve vakıflar ile müftülük meselesinde iki ayrı kanun mevcuttur. Türkiye’nin de Lozan Antlaşması 45. maddeye uygun olarak, İstanbul Başpiskoposluğu ve gayrimüslim vakıflarla ilgili benzer kanunlar çıkarması mümkündür.

Bununla birlikte çıkarılacak yasalar kadar kullanılacak terimlerde önemlidir. İki ülke arasında azınlıklara ilişkin temel meselelerin mihenk taşı Lozan Antlaşması’dır. Lozan antlaşmasında ise mevcut topluluklardan bahsedilirken “gayrimüslim” veya “azınlık” ifadeleri kullanılmıştır. Bu yüzden çıkarılacak yasaların cemaat vs.den ziyade bu ifadelerin kullanılması hem sembolik hem de hukuki açıdan önem arz etmektedir.

Benzer şekilde Türkiye’de galatı meşhur ifadesiyle patrikhanenin aslı Lozan’da belirlendiği şekliyle İstanbul Gayrimüslim Başpiskoposluğu’dur. Dolayısıyla bir yasa hazırlanacaksa bunun isminin kesinlikle patrikhane değil İstanbul Gayrimüslim Başpiskoposluğu olması gerekmektedir.

Batı Trakya Türkleri için Eğitim konusu ise bir başka önemli sorundur. Bugün, Lozan’da oluşturulan düzenin mevcut olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Eğitime ilişkin durumun mütekabiliyet ilkesinden kaynaklandığını söyleyenler varsa da Lozan’ın hiç olmadığı düşünüldüğünde bile bugünün çağdaş normlarına göre hazırlanmış uluslararası belgelere de uyulmadığı görülmektedir.

Batı Trakya Türklerinin temel hatları belli ve güvence altında bulunan bir eğitim sistemi mevcuttur. Ancak azınlık eğitimini ortadan kaldırmaya niyetli bir yönetim varlığı da ortadadır. Avrupalı azınlıklar içerisinde de aynı problemleri yaşayanlar mevcuttur. Bu gruplarla işbirliğine gidilerek ortak hareket edilmesi mümkündür. Toplantı, Konferans ve eğitim şuraları düzenlenmesi, işbirliğinin artırılması ve uluslararası kamuoyunda ses getirecek faaliyetler gerçekleştirilmesi yıllardır uygulayan uluslararası antlaşmaların iç hukukta uygulanır hale gelmesi için bir yol açacaktır.

Azınlık eğitiminde üç unsur öne çıkmaktadır. Bunlar: Türkiye – Yunanistan ilişkileri, Yunanistan’ın izlediği azınlık politikası ve Batı Trakyalı azınlığın kendisidir. Bunların ardından ise anadile ilişkin husular olan kendi dilinde eğitim, çift dilli eğitim ve çift dilli okullar gibi faktörler sıralanmaktadır.

Bununla birlikte Batı Trakya Türklerinin uluslararası hukuku ve belgeleri iyi bilmeleri, siyasi tarihi iyi okumaları ve iyi yetişmiş, dil bilgisi kuvvetli insanlara sahip olmaları gerekmektedir. Kendi haklarını kuvvetli şekilde savunabilecek bireylere sahip olmak bir azınlığın en önemli silahlarından biridir.

Bu çalışmaların yanında Türkiye olarak eğitim ve kültür antlaşmaları yanısıra, işbirliği imkânlarını artıracak girişimlerde de bulunulması önemlidir. Akademik boyutuyla iki ülkenin Üniversiteleri arası işbirliği, staj, burs, istihdam ve araştırma

olanakları arttırılmalıdır. Azınlık sorunlarıyla ilgilenen Türk bilim insanları ile Yunanistan'daki meslektaşları arasında bir bağ kurulmalı bunun altyapısı sağlanmalıdır. Ayrıca Bölgeden Türkiye'ye eğitim ve araştırma için gelen insanlara sunulan imkânlar genişletilmelidir.

Bulgaristan'daki soydaşlarımızın yaşadığı sorunlar Batı Trakya'dakilerle çok farklılık göstermemektedir. Kendisinin tarafı olduğu ve imzası bulunan, 1913 İstanbul Antlaşması ve Müftülüklerle İlgili Sözleşme (3 Nolu Protokol), 1919 Neuilly Antlaşması, 1925 Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması ve İkamet Sözleşmesi, 10 Şubat 1947 tarihli Bulgar Barış Antlaşması, 1968 Göç Antlaşması ile azınlıklarla ilgili yükümlülük altına girmiş olan Bulgaristan hem devlet politikası olarak hem de hükümetlerin gelgitli tutumlarıyla istenilen adımları atmamaktadır.

Bulgaristan yukarıda belirtilen antlaşmalar yanısıra, 13 Temmuz 1978 tarihinde imzaladığı Berlin Antlaşması ile ülkesinde yaşayan azınlığın haklarını ilk kez güvence altına almıştır. Yanısıra, sadece Türkiye'ye karşı değil tüm imzacı devletlere⁵⁶ karşı yükümlülük altına girmiştir. 14 Aralık 1955'te Birleşmiş Milletler üyesi olan Bulgaristan, BM'nin amaçları doğrultusunda hareket etmeyi ve onların hükümlerine bağlılığını taahhüt etmiştir.⁵⁷

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) Bulgaristan'a "Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi"nin uygulanması ve "Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı"nın imzalanmasına ilişkin telkinlerde bulunsada Bulgaristan bunları dikkate almamaktadır. AKPM, ayrıca, azınlıklar için anadilde eğitim imkanı, kültürel kimliğin muhafaza edilmesine yönelik hakların temini, ve nefret suçlarının da kınanmasına yönelik olarak Bulgaristan'a taleplerde bulunmaktadır.

⁵⁶ Almanya, Rusya Avusturya-Macaristan Fransa, İtalya ve İngiltere

⁵⁷ "25 Haziran 1945 tarihinde imzalanan Birleşmiş Milletler şartına göre herhangi bir farklılık gözetmeksizin insan haklarına ve özgürlüklerine saygının genişletilmesi BM'nin amaçlarındandır." (<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf/27.05.2019>'da erişildi)

Avrupa Konseyi'nin İnsan Hakları raporunda da yine aynı şekilde talepler dile getirilmekte ve Bulgaristan'ın baskıcı ve asimilasyona dönük politikası neticesinde göç eden Türk azınlığa haklarının iadesi hususu telkin edilmiştir.

Bu bağlamda, Bulgaristan Parlamentosu'nun Müslüman azınlığın yaşamış olduğu zulme atıfla 11 Ocak 2012 tarihli kınama bildirgesi demokratikleşme adına önemli bir merhale olarak görülmüştür. Bildirgede; "Üç yüz atmış binden fazla Türk kökenli Bulgar vatandaşının sınır dışı edilmesini, totaliter rejimin uyguladığı bir etnik temizlik olarak kabul ediyoruz." İfadesi kullanılmıştır. Karar, geç kalınan adaleti tesis anlamında önemli bir adım olsa da yeterli değildir. Sürecin daha etkin yürütülebilmesi ve Bulgaristan hükümetinin daha kararlı bir tavır gösterebilmesi adına baskı döneminin siyasi aktörlerinin yargı karşısına çıkarılması ve bağımsız bir soruşturma sürecinin gerçekleştirilmesi önemlidir.

Bu neviden normalleşme girişimlerine ilk tepki tabiki aşırı sağcı cenahtan gelmektedir. Mevzunun doğasında bu olmakla birlikte bu tür provokasyonlara çok fazla dikkat kesilmeden Türk Müslüman azınlığın haklarını savunmaya devam etmek ve soğukkanlılığı korumak bölgedeki siyasetin temel düsturlarından birisi olmalıdır.

Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi, bu meselede daha öncede belirttiğimiz üzere Bulgar yönetimine azınlıklarla ilgili iyileştirme yapması için talepler iletmiştir. Ayrıca uluslararası sözleşmelere de uyulması, tabi olunması veya onaylanması için Bulgar yönetimine girişimlerde bulunulmuş ancak Bulgaristan isteksizliğini sürdürmeye devam etmiştir.

Bulgaristan'da demokrasiye dair atılacak adımların belki de en önemli muhatabı Türk azınlığıdır. Türklerin siyasi birliği sağlayıp hukuki eşitlik ve insan hakları babında mücadelesini sürdürmesi elzemdir. Bununla birlikte, elzem olan bir diğer husus ise azınlık hukuk ile uyumlu bir yasal reform sürecinin ülkede izlenmeye ve uygulanmaya başlamasıdır.

Çalışmamızda üzerinde önemle durulan bir diğer sınır hattımız ise doğu ve Kafkas bölgesi olmuştur. Bu hattı belirleyen temel antlaşmalar olan Gümrü, Moskova ve Kars antlaşmaları incelenmiştir.

3 Aralık 1920 Gümrü ve 16 Mart 1921 Moskova Antlaşmaları doğu ve Kafkas sınırlarımız ile sınır ötesinde kalan soydaş akraba topluluklar bağlamında büyük önem arz etmektedir. Moskova Antlaşması akabinde ise hem antlaşmanın Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan tarafından tasdik edilmesi, hem de halledilemeyen Batum Limanı'nı Türkiye'nin kullanma hakkı ve Acara'nın özerkliği gibi konuların çözülmesi adına bir konferansın yapılması gündeme gelmiştir. 26 Eylül 1921'de Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'la imza edilecek antlaşmaları belirlemek adına Kars'ta bir Konferansı yapılmış ve 13 Ekim 1921'de Kars Antlaşması imzalanmıştır.

Kars Antlaşması ile Batum'a muhtariyet verilmiş; Batum limanı için Türkiye'ye ayrıcalık verilmiş; Kars ile Ardahan üzerinde Türkiye'nin hakkı kabul edilmiştir. Yalnızca Ermeni esirlerin, ülkelerine geri dönüşleri konusu dışında hiçbir konuda Ermenilerin talepleri kabul edilmemiştir. Ayrıca, 30 Temmuz 1992 tarihinde imzalanan Türkiye - Gürcistan Dostluk Antlaşması'nda da Kars Antlaşması'na atıfta bulunularak, 6 ve 8. maddelerin geçerliliğini koruduğu ifade edilmiştir.

Ancak günümüzde antlaşmanın 6. maddesinin Batum Limanı ile ilgili hükmü uygulanmamaktadır. Bu durum hükmün geçersizliğinden değil, pratik mülahazalardan kaynaklanmaktadır.

Antlaşmanın imzalandığı tarihte, Türkiye'nin Doğu Karadeniz'de Batum dışında ihracat ve ithalat gerçekleştirebileceği bir limanı bulunmamaktadır. Ancak değişen zaman zarfında 2. Dünya Savaşı ve soğuk savaş dönemindeki şartların Türkiye'yi yeni limanlar oluşturmaya ittiği gözlemlenmiş olup, güçlendirilen yeni limanlarla (Samsun, Trabzon, Hopa) Türkiye'nin Batum Limanı'na olan eski elzem ihtiyacı yerini tercihe bırakmıştır.

6. maddede belirtilen Batum Muhtariyeti/Acara Özerk Cumhuriyeti, sosyalist bir devlet olan Gürcistan içerisinde kurulduğu için, sosyalist devlet özelliklerini taşımak zorunda kalmıştır. Sosyalist Acara Özerk Cumhuriyeti, özel mülkiyete ve dine karşı bakış açısı, azınlık vb. hassasiyetleri gözetmemesi açısından çeşitli sakıncalar doğurmuştur. Bu durum Acaralıların kendilerine Moskova, Kars Antlaşması ve Acara anayasası ile tanınan dini, kültürel ve mülki haklardan faydalanamamalarına neden olmuştur. Özetle söz konusu hakların takipçisi olması için kurulan Acara Özerk Cumhuriyeti üzerine düşen vazifeyi yapmakta yetersiz kalmıştır. (Murtazaoğlu 2004: 63)

Hal böyleyken, kolektif olarak özerklikten faydalanan Acaralılar dini, kültürel ve mülki haklar konusunda tam bir asimilasyona tabi tutulmuşlardır. Moskova antlaşmasında bu hakları korumak için kurulan Özerk Cumhuriyet başarısız olmuştur.

Sovyet rejiminin çöküşünden sonra Gürcistan'da anarşi ve kargaşa yaşanmaya başlamıştır. Acaralıların hak ve özgürlük talepleri ise 1995 Gürcistan anayasasında cevap bulmuş, Anayasasının 9. ve 14.-43 maddelerinde belirtilen ve detaylı olarak 1978 Acara Özerk Bölgesi anayasasında da bulunan dini, kültürel ve mülki haklar kabul edilmiştir.

Önce Moskova ve Kars antlaşmalarında da belirtilen dini haklar gözönünde bulundurularak Batum Camisi ve medresesi aktif hale getirilmiş, yıllar sonra Müslüman köylerinde ezan okunmuştur. Bunun yanısıra, tekrardan faaliyete geçen medresede Türkçe dersleri okutulmaya başlanmıştır. (Murtazaoğlu 2004: 65)

Bütün bu gelişmelere rağmen 1995 tarihli Gürcistan anayasası Acara Özerk Cumhuriyetinden bahsetmemiştir. Sosyalist dönemin yasal düzenlemeleri arasına sıkışan özerk cumhuriyet hareket kabiliyetini de günümüz koşullarında iyice kaybetmiştir. Bu eksiklik gözetilerek 20 Nisan 2000 tarihinde Gürcistan Parlamentosunca kabul edilen 260 sayılı kanunla Anayasaya Acara Özerk Cumhuriyetinin statüsüne ilişkin bazı hükümler eklenmiştir. Yeni Anayasanın 3. 4. 55.

67 ve 89. maddeleri Acara Özerk Cumhuriyeti'nin statüsüyle ilgilidir. (Murtazaoğlu 2004: 65)

Bu politikayı destekler nitelikte Türkiye son yıllarda yeni açılımlar sergilenmiştir. Yeni sınır kapıları yanında, Batum Havalimanının iki ülke tarafından ortak kullanılması, gümrük kapılarında “tek pencere” modeline geçilerek ortak işletilmesi için çalışmalar yürütülmekteydi. Bununla birlikte, 31 Mayıs 2011 tarihli protokolle iki ülkenin vatandaşları birbirlerine pasaport kullanmadan kimlik belgeleriyle seyahat edebilmektedirler.

Ayrıca iki ülkenin ortak yürüttüğü projeler mevcuttur. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı ve 30 Ekim 2017 tarihinde faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu gibi projeler bölgesel işbirliklerinin önemli göstergelerindedir. Birçok ortak değere sahip iki ülkenin arasındaki en önemli kültürel bağlardan biri de Ahıska Türkleridir. SSCB'nin 1944 sürgünüyle anavatanlarından kovularak Orta Asya steplerine gönderilen Ahıska Türklerinin Gürcistan'a dönüş süreci Türkiye tarafından yakından takip edilmekte ve önemsenmektedir.

Türkiye için önemli bir mesele olan Gürcistan sınırı ve Batum yanı sıra, Gümrü antlaşması ile Nahçıvan, Türkiye'nin himayesine alınmış ve Türk askerinin hem sınırları koruyacağı hem de kontrolü elinde bulunduracağı kabul edilmiştir.

Moskova Antlaşması'nın 3. Maddesi ile de, Azerbaycan, Nahçıvan'ın himaye hakkını üçüncü bir devlete terk etmemek şartı ile üzerine almıştır.

Azerbaycan, Nahçıvan'ı Ermenistan veya Rusya'ya terk etmesi halinde Türkiye'ye müdahale hakkı doğacağı karara bağlanmıştır. Böylece Nahçıvan Türkiye'ye bağlanamamış ancak Türkiye'nin himayesinde kalması sağlanmıştır.

Moskova Antlaşması'na yakın olan Kars Antlaşması'yla, Nahçıvan bölgesinin statüsü değişmemiştir. Bu Antlaşmayla Moskova Antlaşmasında çizilen sınırlar

Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan tarafından kabul edilmiştir. Misak-ı Milli sınırları kabul edilerek, Azerbaycan himayesinde bir Nahçıvan bölgesi kurulmuştur.

Antlaşmanın diğer önemli yanı ise “*Nahçıvan ile Şerursuz Ermenistan yaşayamaz*” diyen Ermenistan’ın bu yayılmacı anlayıştan vazgeçmek zorunda kalması olmuştur. (Atnur 2001: 446)

Ermenistan, Nahcivan konusunda geri adım atmış görünmemektedir. Ancak Kars antlaşmasıyla garanti altına alınan Nahcivan’ın statüsü ve garantör ülke Türkiye Ermenistan’ı bu meselede sessiz kalmaya zorlamaktadır. Dönem dönem ise Kars antlaşmasının iptaline yönelik çatlak sesler çıkabilmektedir. (Şihaliyev 2013: 15-26)

Anlaşılacağı üzere, Ermenistan Kars Antlaşması’nın süresiz ve lağvedilmesinin kolay olmadığını bilmekle birlikte etkili ve tehlikeli yöntemlerden biri olan dezenformasyonu bugün hala kullanmaya devam etmektedir.

Çalışmamızda incelediğimiz bir diğer antlaşma ise, 1890 yılından itibaren Türk-İngiliz ilişkilerinde en önemli sorunlardan biri olan Musul meselesini sonlandıran ve 5 Haziran 1926 tarihinde Ankara’da imzalanan Türk-İrak Sınırı ve İyi Komşuluk Antlaşması olmuştur. Antlaşma on sekiz maddeden oluşmaktadır.

Antlaşmanın en büyük zaafı Irak Türkleri ile ilgili hiçbir hukuki garantinin getirilmemesidir. Türkiye sonraki yıllarda da herhangi bir garantörlük talebinde bulunmamıştır. Çünkü Irak, İngiltere’nin de etkisiyle Milletler Cemiyeti’ne üye olurken Irak’taki Türklerin ve diğer azınlıkların haklarını koruyacağını bildiri ile duyurmuştur. Bu nedenle Türkiye, Milletler Cemiyeti’nin insan hakları açısından garantörlüğüne güvenmiştir.

Nihayet, Osmanlı toplumu içerisinde Müslüman olarak egemen grubun içerisinde yer alan Irak Türkleri Irak’ta milli bir arap devletinin kurulmasıyla kendilerini bir anda azınlık kimliği içerisinde bulmuşlardır. Böylece yeni kurulan Irak’ta Türkler azınlık olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Irak Türklerinin azınlık statüsü Osmanlı

sonrası Irak'ta çeşitli belgelere yansımış ve kendisine genellikle bireysel haklar çerçevesinde şeklinde göstermiştir. (Terzioğlu 2006: 171)

Irak'ta yaşayan Kürtlerin durumu ise biraz farklı bir süreç izlemiştir. Osmanlı sonrası Irak'ta Kürtler önce azınlık statüsüne daha sonra özerkliğe akabinde ise federal yönetime sahip olmuşlardır. Anayasada kolektif haklardan bahsedilse de düzenleme çok belirsizdir ve şekillenmesi yasaya bırakılmıştır. (Terzioğlu 2006: 171) 2005 Anayasasında 14. Maddeyle bütün Irak vatandaşlarının kanun önünde eşitliği vurgulanmıştır. Ancak Türkler'in hem etnik dağılım açısından Kürtler ve Araplardan ayrı oluşu hem de Irak'ın geneli itibariyle Şii olan bir coğrafyada ağırlıklı olarak Sünni oluşlarıyla da farklılaştıkları aşikârdır. Ortadoğu coğrafyasında mezheplerin de etnik kimlik kadar belirleyici olduğu düşünüldüğünde bu ayrışmalar azınlık grup için tehlikeli hale gelebilmektedir. Bununla birlikte, Batı literatüründe de Irak'taki Sünnîler genellikle "azınlık" olarak değerlendirilmektedir. (Terzioğlu 2006: 171)

Bahse konu anayasanın giriş kısmında Türkmenlere ilişkin bir atf bulunmakla birlikte metinde Kürtlere verildiği gibi özerk bölge/vilayet vb. verilmemiştir. Türkmenler yaşadıkları yerin hukuk düzenine tabi sayılmıştır. Bu bağlamda, toprak eksenli bu kolektif haktan Türkmenler mahrum edilmiştir. (Terzioğlu 2006: 171)

Bununla birlikte Türkmenler, pozitif haklar içerisinde bulunan temel bireysel haklardan, ana dilde eğitim ve Türkçenin resmi dil olarak kullanımı elde etmişlerdir.

Anayasanın 121. Maddesinde Türkmenlerin, Keldanîlerin, Asurîlerin ve diğer unsurların siyasi, kültürel, eğitim ve idari haklarının güvence altına alındığı ve bunların kanunla düzenleneceği belirtilmiştir. Iraktaki etnik ve dini gruplar siyasi temsil noktasında görece serbesttirler. Örneğin, 2018 seçimleri sonrası Irak Parlamentosunda 10 Türkmen Milletvekili mevcut olmakla birlikte kabinede Türkmen Bakan olmayışı temsil noktasında adaletsizliği göstermektedir. (Terzioğlu 2006: 171)

Anayasanın 4/1. Maddesinde Irak'ın resmi dilleri olarak Arapça ve Kürtçe belirtilmektedir. Bununla birlikte, Türkmençe, Süryanîce ve Ermenicenin de resmi ve

özel eğitim alanlarında ana dilde eğitim hakkı kapsamında öğretilmesi teminat altına alınmıştır. Özellikle Türkmençe ve Süryanicenin Türkmen ve Süryani nüfusun çoğunluğu oluşturduğu bölgelerde resmi dil olabilecekleri hususu da anayasa ile kabul edilmiştir (4/4, 4/5 maddeleri). Bu haliyle Türkmençe ve yerel kabul edilen diğer diller için referandum sonucunda çoğunluğu oluşturduğu takdirde resmi dil olma ihtimali teorik olarak mümkün görünmektedir. Bu noktada anayasanın 18/5. maddesinin nüfus dengesinin değiştirilmesini yasaklamak suretiyle, dolaylı da olsa resmî dile ve siyasal alana ilişkin hakları güvence altına almaya çalıştığını şeklinde yorumlanabilir. (Terzioğlu 2006: 170)

Uluslararası yükümlülükler bakımından Yeni Irak, 1932 tarihinde Milletler Cemiyeti'ne üye olurken Irak Türklerinin de ismen yer aldığı azınlıklara dair bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildirin hükümsüz olduğuna dair herhangi bir gerekçe bulunmamaktadır. Ancak Irak ve Türkiye arasında Türkmenleri güvence altına almış bir anlaşma bulunmamaktadır. Irak Türkmenlerinin haklarının hukuki açıdan korunabilmesi adına Türkiye'nin böyle bir anlaşma için Irak Hükümetine girişimlerde bulunmasının elzem olduğu görülmektedir. (http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu1%20makale/suleyman_sirri_terzioglu.pdf, 15.10.2016'da erişildi) (Terzioğlu 2006: 170) Sonuç olarak, çalışmamızla birkaç genel bulgu ön plana çıkmaktadır:

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla etrafa saçılan soydaş akraba topluluklar, son yüzyılda, kimi Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu, kimi farklı ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirdiği uluslararası antlaşmalarda kendilerine yer bulmaya çabalamış, azınlık psikolojisi içerisinde kolektif ve bireysel haklar kazanımında uluslararası sistemin ve hukukun terazisinde yer kapmaya çalışmışlardır.

Ancak, hem Balkan, doğu, Kafkas ve güney sınırlarımızdaki toprak paylaşımı hem de paylaşım sonucu farklı topraklarda kalan soydaş akraba topluluklar masaya yatırıldığında, Milletler Cemiyeti'nin idealizm ile şekillenen ilkeleri hayata geçirilmeye çalışılırken, gelişen ve değişen durumlar neticesinde uygulamanın kendisini realizm olarak gösterdiği görülmektedir.

20. yüzyılda uluslararası sistemde meydana gelen değişim dönüşüm (savaşlar, tek, iki, çok kutuplu sistemler) farklı topraklara saçılmış veya kendi evlerinde yabancı haline gelseler de, Batı Trakya, Bulgaristan, Irak ve Kafkaslardaki soydaş ve akrabalarımızın aynı muameleye maruz kalmalarına sebep olmuştur.

Hak ve özgürlükleri bir lütuf olarak algılayan ve uluslararası sistemden, komşu ülkelerden hissettiği tehdit algısı ile içerisindeki milletlerin hak ve özgürlüklerine sınırlar getiren ülkelerin, ister AB üyesi, ister uluslararası örgütlerde söz sahibi olsunlar, sahip oldukları azınlıklara karşı hemen hemen aynı tutum ve davranışları sergiledikleri görülmüştür.

Ayrıca, AB üyesi olsun veya olmasın inceleme kapsamımızdaki coğrafyalarda yaşayan soydaş ve akraba toplulukların ilgili antlaşmalarla kendilerine tanınmış olsa bile günümüzde hala eğitim, siyasi ve sosyal örgütlenme, yurttaşlık, dürüst yargılanma, din, düşünce ve ekonomi alanlarında sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir.

İkili ilişkilerde, özellikle Bulgaristan ve Yunanistan örneklerinde görüldüğü üzere, soydaşlarımızın, uluslararası antlaşmalarla kendilerine sağlanmış kolektif ve bireysel haklarının teslimi bir yana, konjonktüre göre dönem dönem Türkiye ile pazarlık konusu haline getirildikleri bir gerçekliktir.

Nihayet, uluslararası konjonktüre göre dış politika tercihlerini belirleyen ülkeler, azınlıklar hususunda, uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerini tehdit algısı, hükümetler üstü politikalar, ekonomik gerekçeler, iç siyaset ve bölgesel-küresel dinamiklere göre, “high politics” kapsamına alıp ertelemekte, esnetebilmekte, uluslararası hukuku ve etiği ise “low politics” kabul edip ötelemektedirler.

KAYNAKLAR

Kitaplar

Acaroğlu, M. Türker (1998). *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*. Ankara: Sevinç Matbaası.

Armaoğlu, Fahir (2009). *20. YY. Siyasi Tarihi*. Ankara: Alkım Yayınevi

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı. *Atatürk Ansiklopedisi. Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını

Atatürk, M. Kemal (1995). *Nutuk. 1919 -1927*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını

Atnur, İ. Ethem (2001). *Osmanlı Yönetiminden Sovyet Yönetimine Kadar Nahçıvan (1918 1921)*. Ankara: Tık Yayınları

Aydemir, Ş. Süreyya (2009). *İkinci Adam*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aydemir, Ş. Süreyya (1999). *Menderes'in Dramı (1899-1960)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aydın, Mesut (2001). *Türkiye ve Irak Hududu Meselesi*. Ankara: Asam Yayınları.

Benhür, Çağatay (2008). *1920'li Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma*. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 24. Sayı. Konya

Bilsel, M. Cemil (1998). *Lozan*. Cilt: 2. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

- Canatan, Yaşar (1996). *Türk-İrak Münasebetleri (1926-1958)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Cin, Turgay (2003). *Yunanistan'daki Müslüman Türk Azınlığın Din Ve Vicdan Özgürlüğü Sorunu (Başmüftülük Ve Müftülükler)*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Çavuşoğlu, Hakan (2007). *Yunan Vatandaş(Sız)Lık Kanunları (3370/1955 Ve 3284/2004)*. Ankara: Naturel Yayınları.
- Dufoix, Stephane (2011). *Diasporalar*. Çev: I. Ergüden, İstanbul: Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Eren, Halit (1997). *Batı Trakya Türkleri (Lozan'dan Günümüze)*. İstanbul: Samadirek Yayınları
- Erim, Nihat (1953). *Devletlerarası Hukuk Ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları)*. C.I. Ankara: Ttk Yayınları.
- Eroğlu, Hamza (1992). *Milletler Arası Hukuk Açısından Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Sorunu. Bulgaristan'da Türk Varlığı*. Ankara: TTK Yayınları.
- Genelkurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE). Balkan Harbi Serisi.
- Gönlübol, Mehmet – Sar, Cem (1997). *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Güler, Ali (2000). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlıklar*. Ankara: Tamga Yayıncılık.
- Güler, Ali (2004). *Sorun Olan Avrupa Birliği*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Gürün, Kamuran (1999). *17 Aralık 1925 Türk- Rus Antlaşması. Türk Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491- 1992)*. Ankara. Ttk Basımevi.

- Hatipoğlu, M. Murat (2005). *“Batı Trakya Türkleri. Azınlığın Sorunlarına Tarihsel ve Güncel Yaklaşımlar”*. Aydın: Türk Ocakları
- Jaschke, Gothhard (1973). *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu (TTK) Yayınları.
- Kamil, İbrahim (1989). *Bulgaristan'daki Türklerin Statüsü. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.*
- Karabekir, Kazım (2012). *İstiklal Harbimiz. Mustafa Kemal Paşa'nın Kazım Karabekir Paşa'ya 23 Haziran 1919 Tarihli Amasya Telgrafı*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Keleş, Zülal (2002). *Musul Meselesi. Türkler Ansiklopedisi*. Cilt. 16. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Keskioğlu, Osman (1985). *Bulgaristan'da Türkler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- Korkut, Cevat (1970). *Siyasi Coğrafya Açısından Devlet Sınırları ve Türkiye'nin Sınırları*. İzmir: Karınca Matbaacılık Ve Ticaret Kolektif Şirketi.
- Kürkçüoğlu, Ömer (2006). *Mondros'tan Musul'a Türk - İngiliz İlişkileri (1919-1926)*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Lewis, Bernard (2004). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Çev. M. Kıratlı. Ankara: TTK Basımevi.
- Meray, Seha L. (1969). *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*. Takım I. C: 1. Kitap: 1. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Oran, Baskın (Edit.) (2001). *Türk Dış Politikası. Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular. Belgeler Yorumlar (1919-1980)* . Cilt: 1. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, Baskın (1998). *Türk Dış Politikası Ve Batı Trakya. Türk Dış Politikasının Analizi* (Der. F. Sönmezoğlu). İstanbul: Der Yayınları.
- Özbirdir, Kamuran (1986). *Bulgar Yönetimi Gerçeği Gizleyemez*. İstanbul: Son Havadis Yayınları.
- Perinçek, Mehmet B. (2005). *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri*. İstanbul: Kaynak Yay.
- Sander, Oral (2001). *Türkiye'nin Dış Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Soysal, İsmail (1983). *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*. I. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Şanlı, Cemal (1995). *Batı Trakya Türklerinin Gayrimenkul Mülkiyetine İlişkin Sorunları*. Mhb. 15.Yıl. Sayı 1-2
- Şimşir, Bilal N. (1972). *Rumeli'den Türk Göçleri. I-II*. Ankara: TTK Yay.
- Şükürova, Kiyas – Qafarova, Vasif (Ed.) (2010). *Büyük Devletler Kısacasında Bağımsız Azerbaycan (1918-1920)* . İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Tengirşek, Y. Kemal (1981). *Vatan Hizmetinde*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tuncay, Mete (2011). *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Teori Yayınları.
- Uluğbay, Hikmet (1995). *İmparatorluktan Cumhuriyet'e Petropolitik*. Ankara. Turkish Daily News Yayınları.

Vahapoğlu, M. Hidayet (2005). *Osmanlı'dan Günüümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Yerasimos, Stefanos (1979). *Türk Sovyet İlişkileri*. İstanbul: Gözlem Yayınları.

Yılmaz, İskender (2001). *Gümrü Antlaşması*. İstanbul: Atatürk Araştırma Merkezi.

Yurdakul, Şahin (1975). *Musul Meselesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Yurtdışı Türkler Başkanlığı "*Diasporaya Genel Bir Bakış (Dgb)*" Belgesi(2012)

Makaleler

- Avcı, Cemal (1992). “Milli Mücadele Döneminde Türk Ermeni Ve Gürcü İlişkileri”. *Atatürk Araştırma Merkezi*. Ankara. S. 6 - 7
- Aydınlı, Ersel (2009). “Türkiye’nin NATO’nun Dönüşümüne Katkıda Bulunması Gerekir”. *Mülakatlarla Türk Dış Politikası*. Cilt 1. Edt: Habibe Özdal. Osman Bahadır Dinçer. Mehmet Yeğin. USAK Yayınları. S. 139 - 140
- Cin, Turgay (2009). “Batı Trakya Türklerinin Hukuki Statüsü Sorunları ve Avrupa Birliği”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt: 11. Sayı: 1. S. 151 - 152
- Cin, Turgay (2007). “Türkiye İle Yunanistan’daki Azınlık Vakıflarının Hukuki Düzenlemelerinin Karşılaştırılması” *Dokuz Eylül Üniversitesi. Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt: 9. Özel Sayı. S.1112 - 1113
- Danış, Didem - Parla, Ayşe (2009). “Nafile Soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri Örneğinde Göçmen. Dernek ve Devlet”. *Toplum Ve Bilim Dergisi*. S. 114 - 116
- Elma, Fikret (2009). “Küreselleşme Sürecinde Güney Kafkasya Demokrasi. Güvenlik ve İşbirliği Sorunu”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Kış.
- Erhan, Çağrı (2009). “Türkiye Ortadoğu’da ABD Ne İstediye Yapmıştır”. Habibe Özdal (Der.). *Mülakatlarla Türk Dış Politikası*. USAK Yayınları. Cilt I. S. 51 - 54
- Erim, Nihat (1952). “Türkiye Cumhuriyetinin Kuzey Doğu Ve Doğu Sınırları”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. C. IX. S. 458-461

- Gümüşçü, Osman (2010). “Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye’de Sınır Kavramı”. Çankırı Karatekin Üniversitesi. Fen-Edebiyat Fakültesi. Coğrafya Bölümü. *Bilig.* Kış. Sayı 52 - 79
- Kabasakal, Hüseyin (1981). “1912-1913 Balkan Savaşında Mustafa Kemal”. *Silahlı Kuvvetler Dergisi.* Sayı 279. S. 42 - 47
- Kaymaz, İ. Şerif (2007). “Geçmişten Geleceğe Musul”. *Türkiye Günlüğü.* Sayı 91. Ankara. (Güz). S. 31 - 37
- Kemal, Cemal (2007).“Birinci Dünya Savaşı Ve Sonrasında Musul Meselesi”. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü. *Atatürk Yolu Dergisi.* S.40-45
- Kısıklı, Emine (1999). “Yeni Gelişmelerin Işığında Geçmişten Günümüze Musul”. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü. *Atatürk Yolu Dergisi.* S. 24. S. 487-526
- Murtazaoglu, Fahrettin (2004). “Acaralıların Siyasi Özerklik Hakkının Süjesi Haline Gelmeleri ve Türkiye’nin Bu Sürece Etkisi”. Ahmet Yesevi Üniversitesi. *Bilig.* Bahar S. 29. S. 41-82. S.63
- Oran, Baskın (2003). “Lozan’da Azınlıkların Korunması”. *Toplumsal Tarih Dergisi.* 112.Sayı. S. 72 - 78
- Parla, Reha (1987). “Belgelerle Türkiye Cumhuriyetinin Uluslar Arası Temelleri Lozan Montrö Türkiye’nin Komşularıyla İmzaladığı Başlıca Belgeler (Suriye. Irak. İran. SSCB. Bulgaristan. Yunanistan) NATO. AET. Avrupa Konseyi. Kıbrıs. Ege Adalar Sevr Tehlikesi”. *Askeri Yargıtay Kararları Dergisi.* 1987. S.1-2
- Sarısr, Serdar (2006). “1913 Türk-Bulgar Mübadele Sözleşmesi”. *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi.* Genelkurmay Yay. S.55 - 59

Şihaliyev, Emin (2013). “Kars Antlaşması. Nahçıvan’la Bağlı Siyasi Meseleler Üzerine Yeni Bir Değerlendirme Ve Ermeni İddiaları”. Çankırı Karatekin Üniversitesi. *Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi* 2(1). S. 5-26

Terzioğlu, S. Süleyman (2006). “Tarihsel Süreç Çerçevesinde 2005 Irak Anayasasına Göre Irak Türklerinin (Türkmenlerinin) Hukuksal Konumları”. *Akademik Orta Doğu*. Cilt 1. Sayı 1. S. 159-176.

Yaldız, Fırat (2013). “Diaspora Kavramı: Tarihçe. Gelişme ve Tartışmalar”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. Bahar (18). S. 289-318

Tezler

- Biçer, A. Rıza (2000). *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri ve Mustafa Suphi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir. Dokuz Eylül Üniversitesi. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Çolak, Özlem (2010). *Lenin Döneminde Türk Rus İlişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta. Süleyman Demirel Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Gül, Nihat (2007). *Balkan Harbi ve Takip Eden On Yıllık Süreçte Yunan Dış Politikası Esasları Ekseninde Türk ve Gayrimüslimleri Hedef Alan Baskıcı ve Asimilasyona Matuf Uygulamalar ve Günümüze Yansımaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne. Trakya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnal, Necmi (2007). *Türkiye Cumhuriyeti Trakya Kara Sınırları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
- Önder, Selahattin (1990). *Balkan Devletleriyle Türkiye Arasındaki Nüfus Mübadeleleri (1912- 1913)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara. Ankara Üniversitesi. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Özgür, Gülay (2008). *Balkan Savaşları ve Sonrasında Bulgaristan ve Osmanlı Devleti Arasında Nüfus Göçü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir. Dokuz Eylül Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, Onur (2010) *Türkiye-İrak İlişkileri ve Kürt Sorunu (1926-1990)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

- Sarı, Mustafa (2010). *Türkiye-Kafkasya İlişkilerinde Batum (1917-1921)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Selvi, Ömer (2007). *Milli Mücadele Döneminde Türk-Ermeni İlişkileri ve Gümrü Antlaşması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, Bülent (2006). *Lozan Barış Antlaşması ve Avrupa Birliği Çerçevesinde Azınlıklar ve Ulusal Güvenliğe Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Şen, Levent (2008). *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

İnternet Siteleri

- (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5356b17b1978d7.43133089, 14 Ekim 2014'te erişildi) Sınır Kelimesinin Anlamı.
- Alp. İlker (1995), “Batı Trakya Türkleri”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Cilt: XI / Kasım 1995 / Sayı: 33, (<http://atam.gov.tr/bati-trakya-turkleri>, 31.10.2013'da erişildi.)
- Hatipoğlu, M. M. (2005) “Batı Trakya Türkleri, 1830 Londra Protokolü” (<https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=50&arsiv=1&typ=1>, 23.05.2019'te erişildi.)
- Yunan Dışişleri Bakanlığı 2019, Antlaşma Metni, (<http://www.mfa.gr/toypourgeio/diethneis-symvaseis/semantikes-diethneis-suntheke-pou-aphorounten-ellada.html> Yunan Dışişleri Bakanlığındaki resmi Fransızca metin, 21.04.2019'da erişildi.)
- Avrupa Batı Trakya Türk Federasyonu 2019, 1881 Milletlerarası Sözleşmesi (<https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=51&arsiv=1&typ=1> 31.10.2013'te erişildi.)
- Oran, Baskın (1989). “Türk Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu” (<http://mulkiye.org.tr/wp-content/uploads/2015/09/2.pdf>, 03.12.2019'da erişildi)
- Uluslararası Hukuk'ta Halefiyet, (<https://myuniversities.wordpress.com/2014/01/23/514/>, 02.11.2019'da erişildi)
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı, 22. Dönem 4. Yasama Yılı 26. Birleşim 01/Aralık /2005 Perşembe, (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=15485&P5=B&page1=10&page2=10, 21.08.2018'te erişildi)
- Yücel, Özge (2007) “Lozan Barış Antlaşmasında Azınlıklar” (<http://www.turkhukuk sitesi.com/showthread.php?t=11786>, 21.04.2018'de erişildi)
- “Şeriat yasası davasında AİHM Yunanistan'ı mahkûm etti” (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46625592>, 01.03.2019'da erişildi)
- “Rum Azınlığa özgürlük, Türk Azınlığa yasaklar” (<http://milletgazetesi.gr/view.php?id=11802>, 06.01.2019'da erişildi)
- “1933 Şehir Planı'nda bir adım daha: Yine istimlâk yine yıkım” (<https://www.abttf.org/html/?link=detay&id=2180&l=tr>, 31.07.2019'da erişildi)

- “Gümülcine Poşpoş Tekkesi yeniden inşa ediliyor...”
(<https://batitrakyam.eu/gumulcine-pospos-tekkesi-yeniden-insa-ediliyor/>,01.04.2019’da erişildi)
- “Gümülcine Yenicemahalle’de 77 yıllık mağduriyet bitiyor...”
(<http://www.gundemgazetesi.com/trakyahaber/detay/3343>,01.04.2019’da erişildi)
- “İlhan Ahmet, Vakıf mallarının gayrimenkul vergisinden muaf tutulmasını istedi”
(<http://www.gundemgazetesi.com/haber/detay/868>, 16.10.2015’te erişildi)
- “Batı Trakya'daki Azınlık Vakıfları” (<http://www.istanbulermenivakiflari.org/tr/azinlik-vakiflari/bati-trakyadaki-azinlik-vakiflari/7>, 08.07.2018 tarihinde erişildi)
- “Batı Trakya'da Türkçe seçmeli ders”
(<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/4892009.asp?gid=51>, 09.08.2016’da erişildi)
- “ABTTF’den Azınlık Eğitim İle İlgili Açıklama” (<http://www.azinlikca.net/bati-trakya-haber/abttden-azinlik-egitimiyle-ilgili-aciklama-9132012.html>, 15.06.2018’de erişildi)
- “Batı Trakya’da Türkçe Dersi Protestosu”, (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bati-trakyada-turkce-dersi-protestosu/1321043>, 25.11.2018’de erişildi)
- Ahmetoğlu, Ozan (2018), “SÖPA ve Türk Okulları” (<http://www.batitrakya.org/kose-yazilari/ozan-ahmetoglu/sopa-ve-anaokullari.html>, 28.08.2018’de erişildi)
- “DiğerHaksızlıklar”
(<https://www.abtff.org/html/index.php?link=detay&id=66&arsiv=1&typ=1>,29.03.2019’da erişildi)
- “HRWF’den AB Dönem Başkanı Yunanistan’a Çağrı”
(<https://www.abtff.org/html/index.php?link=detay&id=5015&grup=4&arsiv=0,0> 9.01.14’te erişildi)
- Kaştan, Yüksel (2008), “Atatürk Dönemi Türkiye Bulgaristan İlişkileri”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Cilt : XXIV / Kasım 2008 / Sayı: 72 (<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-72/ataturk-donemi-turkiye-bulgaristan-iliskileri>, 10.01.2019’da erişildi.)
- “Bulgar Bakanın Türkiye Özrü”
(<http://www4.cnnturk.com/2010/dunya/01/07/bulgar.bakanin.turkiye.ozru/558374.0/>, 23.01.2014’te erişildi)

“Bulgaristan’dan Tarihi Karar”

(<http://www.sabah.com.tr/Dunya/2012/01/11/bulgaristandan-tarihi-karar>,01.02.2019’da erişildi)

“Bulgaristan Seçimleri, Yeni Krizler”

(<http://ajansbkose.blogspot.com.tr/2013/05/bulgaristan-secimleri-yeni-krizler.html#sthash.vp5kjvpM.dpuf>, 01.02.2019’da erişildi)

<http://t-tercuman.com/popup/haber-yazdir.asp?haber=4601&resim=False>,
14.12.2018’de erişildi

“Gürcistan’da Yeni Dönem ve Kars Antlaşması” (<http://www.turkishnews.com/tr/content/2013/11/09/gurcistanda-yeni-donem-ve-kars-antlasmasi/>,12.02.2015’te erişildi)

“Gürcistan Anayasası”, (<http://csb.gov.ge/uploads/2081806.pdf>, 08.08.2018’de erişildi.)

“Kars Antlaşmasının Maddeleri.”

(http://tr.wikisource.org/wiki/Kars_Antla%C5%9Fmas%C4%B123.11.2013’te erişildi)

“Yazılı Soru Önergesi” (<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-6265c.pdf>, 12.02.2019’da erişildi)

Taştekin, Fehim (2011) “Batım’a İstanbul Rolü” (http://www.radikal.com.tr/yazarlar/fehim_tastekin/batuma_istanbul_rolu-1039940,

14.03.2019’da erişildi)

“Gürcistan İhracat Verileri” (<http://www.tesk.org.tr/tr/calisma/ihracat/14.html> ,
14.04.2015’te erişildi)

“Türkiye Gürcistan Siyasi İlişkileri” (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, 16.04.2019’da erişildi)

Dayı, Derinsu, Esin, (2006), “Millî Mücadele Döneminde Elviye-i Selâse ve Nahçıvan”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Cilt: XXII / Mart-Temmuz-Kasım 2006 / Sayı: 64, (<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-64-65-66/milli-mucadele-doneminde-elviye-i-selase-ve-nahcivan>, 14.08.2018’de erişildi)

“Azerbaycan’ın Askeri Tarihi” (http://www.azerbaijans.com/content_651_tr.html,
22.10.2013’te erişildi)

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/810/10296.pdf>, 10.05.2013’te erişildi

Atlı 2013:8,http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt6/cilt6sayi28_pdf/atli_cengiz.pdf

“Kerkük Kanıyor”,

(<http://arti90dergi.com.tr/details.php?id=94/KERKUK+%E2%80%9Ckaniyor%E2%80%A6%E2%0%9D>, 24.08.2017’de erişildi.)

“Irak Anayasası”

(http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20101224_irakanayasasi.pdf, 14.08.2017’de erişildi)

Terzioğlu, Süleyman (2006), “Tarihsel Süreç Çerçevesinde 2005 Anayasasına Göre Irak Türkmenlerinin Hukuksal Konumları”, Akademik ORTA DOĞU, Cilt 1, Sayı 1, 2006, (http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu1%20makale/suleyman_sirri_terzioglu.pdf, 15.10.2016’da erişildi)

Avcı, Cemal (1994), “Milli Mücadele Döneminde Türk- Ermeni ve Gürcü İlişkileri”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Cilt 4, Sayı 13, 1994, (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/810/10296.pdf>, 10.05.2013’te erişildi)

EKLER

Ek 1: Lozan Konferansı Görüşmeleri Fotoğrafı (Fransa Milli Kütüphanesi Arşivi)

MADDE 36 — İşbu fasıl ahkâmının tatbıkına mütedair olan kâffeî hususatta zatüzzevç kadınlar zevçlerinin ve on sekiz yaşından dun olan çocuklar da ebeveynlerinin tâbi oldukları şeraite ittîba edeceklerdir .

FASIL III.

Akalliyetlerin himayesi .

MADDE 37 — Türkiye , 38 den 44 e kadar olan Madde-lerde musarrah ahkâmın kavainini asliye şeklinde tanınmasını ve hiç bir kanun, hiç bir nizam ve hiç bir muamelei resmiyenin bu ahkâma münafi veya muarız olmamasını ve hiç bir kanun , hiç bir nizam ve hiç bir muamelei resmiyenin ahkâmı mezkûreye ihrazı tefevvuk etmesini taahhüt eder .

MADDE 38 — Türkiye Hükûmeti , tevellüt, milliyet , lisan, ırk veya din tefrik etmeksizin Türkiye ahalisinin kâffesine hayyat ve hürriyetlerince himayei tamme ve kâmile bahşetmeği taahhüt eder .

Türkiyenin bütün ahalisi intizamı âm ve adabı umumiye ile gayri kabili telif olmayan her din, mezhep veya itikadın gerek umumî ve gerek hususî surette serbestii icrası hakkına malik

ARTICLE 36 — Les femmes mariées suivront la condition de leurs maris et les enfants âgés de moins de 18 ans suivront la condition de leurs parents pour tout ce qui concerne l'application des dispositions de la présente Section.

SECTION III.

Protection des Minorités.

ARTICLE 37 — La Turquie s'engage à ce que les stipulations contenues dans les Articles 38 à 44 soient reconnues comme lois fondamentales, à ce qu'aucune loi, aucun règlement, ni aucune action officielle ne soient en contradiction ou en opposition avec ces stipulations et à ce qu'aucune loi, aucun règlement ni aucune action officielle ne prévalent contre elles.

ARTICLE 38 — Le Gouvernement turc s'engage à accorder à tous les habitants de la Turquie , pleine et entière protection de leur vie et de leur liberté, sans distinction de naissance, de nationalité, de langue, de race ou de religion.

Tous les habitants de la Turquie auront droit au libre exercice, tant public que privé , de toute foi, religion ou croyance dont la pratique ne sera pas incompatible avec l'ordre public et les bonnes mœurs.

olacaklardır. Gayri müslim akalliyetler, bütün Türk tebaasına tatbik edilen ve Türkiye Hükûmeti tarafından müdafaai milliye veya intizamı âmmın muhafazası için memleketin her tarafında veya bir kısmında ittihaz edilen tedabir mahfuz kalmak şartile serbestii seyri sefer ve hicretten tamamen istifade edeceklerdir .

MADDE 39 — Gayri müslim akalliyetlere mensup Türk tabası, müslümanların istifade ettikleri aynı hukuku medeniye ve siyasiyeden istifade edeceklerdir .

Türkiyenin bütün ahalisi din tefrik edilmeksizin kanun nazarında müsavi olacaklardır .

Din, itikat veya mezhep farkı hiç bir Türk tebaasının hukuku medeniye ve siyasiyeden istifadesine ve bilhassa hidedematı umumiyeye kabulüne, memuriyete ve meratibe nailiyetine veya muhtelif mesaliki ve sanayii icra etmesine bir mania teşkil etmeyecektir .

Her hangi Türkiye tebaasının gerek münasebatı hususiye veya ticariyede, gerek din, matbuat veya her nevi neşriyat hususunda ve gerek içtimaatı umumiyede her hangi bir lisani serbestçe istimal etmesine karşı hiç bir kayıt vaz'edilmeyecektir .

Les minorités non-musulmanes jouiront pleinement de la liberté de circulation et d'émigration sous réserve des mesurs s'appliquant, sur la totalité ou sur une partie du territoire, à tous les ressortissants turcs et qui seraient prises par le Gouvernement turc pour la défense nationale ou pour le maintien de l'ordre public.

ARTICLE 39— Les ressortissants turcs appartenant aux minorité non-musulmanes jouiront des mêmes droits civils et politiques que les musulmans.

Tous les habitants de la Turquie, sans distinction de religion, seront égaux devant la loi.

La différence de religion, de croyance ou de confession ne devra nuire à aucun ressortissant turc en ce qui concerne la jouissance des droits civils et politiques, notamment pour l'admission aux emplois publics, fonctions et honneurs ou l'exercice des différentes professions et industries.

Il ne sera édicté aucune restriction contre le libre usage par tout ressortissant turc d'une langue quelconque, soit dans les relations privées ou de commerce, soit en matière de religion, de presse ou de publications de toute nature, soit dans les réunions publiques .

Lisanı resmî mevcut olmakla beraber , Türkçeden gayri lisan ile mütekellim bulunan Türk tebaasına mehakim huzurunda kendi lisanlarını şifahî surette istimal edebilmeleri zımında teshilâtı münasibe ibraz olunacaktır .

MADDE 40 — Gayri müslim akaliyetlere mensup olan Türk tebaası hukukan ve filen diğer Türk tebaaya tatbik edilen aynı muamele ve aynı teminattan müstefit olacaklar ve bilhassa , masrafları kendilerine ait olmak üzere her türlü müessesatı hayriye , diniye veya içtimaiyeyi , her türlü mektepve sair müessesatı talim ve terbiyeyi tesis , idare ve murakabe etmek ve buralarda kendi lisanlarını serbestçe istimal ve âyini dinilerini serbestçe icra etmek hususlarında müsavi bir hakka malik bulunacaklardır .

MADDE 41 — Tedrisatı umumiyeye hususunda, Türkiye Hükûmeti gayri müslim tebaanın mühim bir nisbet dahilinde mütemekkin oldukları şehirler ve kazalarda bu Türk tebaasının çocuklarının iptidai mekteplerde kendi lisanlarile tahsil etmelerini temin zımında teshilâtı münasibe ibraz edecektir . Bu hükûm Türkiye Hükûmetinin mezkûr

Nonobstant l'existence de la langue officielle, des facilités appropriées seront données aux ressortissants turcs de langue autre que le turc, pour l'usage oral de leur langue devant les tribunaux.

ARTICLE 40 — Les ressortissants turcs appartenant à des minorités non-musulmanes jouiront du même traitement et des mêmes garanties en droit et en fait que les autres ressortissants turcs. Ils auront notamment un droit égal à créer, diriger et contrôler à leurs frais toutes institutions charitables, religieuses ou sociales, toutes écoles et autres établissements d'enseignement et d'éducation, avec le droit d'y faire librement usage de leur propre langue et d'y exercer librement leur religion.

ARTICLE 41 — En matière d'enseignement public, le Gouvernement turc accordera dans les villes et districts où réside une proportion considérable de ressortissants non-musulmans, des facilités appropriées pour assurer que dans les écoles primaires l'instruction soit donnée dans leur propre langue aux enfants de ces ressortissants turcs. Cette stipulation n'empêchera pas le Gouver-

hukukşinasları meyanından mün-
tehap bir hakem alelhakem ta-
yin edeceklerdir .

Türkiye Hükûmeti mezkûr akal-
liyetlere ait kiliselere, havralara,
mezarlıklara ve sair müessesatı
diniyeye her türlü himayeyi
bahşeyemeği taahhüt eder .
Aynı akalliyetlerin hali hazır-
da Türkiyede mevcut olan ev-
kafına ve müessesatı diniye ve
hayriyelerine her türlü teshilât
ve müsaadat ita olunacak ve
Türkiye Hükûmeti yeni müesse-
satı diniye ve hayriye ihdası
için bu kabîl sair müessesatı
hususiyeye temin edilmiş olan
teshilâtı lâzimededen hiç birini
diriğ etmeyecektir .

MADDE 43 — Gayri müslim
akalliyetlere mensup Türk teba-
ası, ahkâmı itikadiyelerine mu-
gayır veya dinî ayinlerini muhil
her hangi bir muamelenin ifa-
sına mecbur tutulmayacakları
gibi hafta tatilleri gününde mah-
kemelerde ispatı vücut etmekten
veya her hangi bir muamelei
kanuniye icrasından istinkâf et-
tiklerinden dolayı bunların hiç
bir hakları sakit olmayacaktır .

Maamafih bu hüküm, mezkûr
Türk tebaasını intizamı âmme-
nin muhafazası için diğér her
hangi Türk tebaasına tahmil
edilen mecburiyetlerden azade
kılmayacaktır .

ront d'un commun accord un
surarbitre choisi parmi les juris-
consultes européens.

Le Gouvernement turc s'en-
gage à accorder toute protection
aux églises, synagogues, cimeti-
ères et autres établissements
religieux des minorités précitées.
Toutes facilités et autorisations
seront données aux fondations
pieuses et aux établissements
religieux et charitables des mê-
mes minorités actuellement exis-
tant en Turquie, et le Gouver-
nement turc ne refusera pas,
pour la création de nouveaux
établissements religieux et cha-
ritables, aucune des facilités
nécessaires qui sont garanties
aux autres établissements pri-
vés de cette nature.

ARTICLE 43 — Les ressortis-
sants turcs, appartenant aux
minorités non-musulmanes, ne
seront pas astreints à accomplir
un acte quelconque constituant
une violation de leur foi ou de
leurs pratiques religieuses, ni
frappés d'aucune incapacité s'ils
refusent de comparaître devant
les tribunaux ou d'accomplir
quelque acte légal le jour de
leur repos hebdomadaire.

Toutefois, cette disposition ne
dispensera pas ces ressortissants
turcs des obligations imposées à
tous autres ressortissants turcs
en vue du maintien de l'ordre
public.

MADDE 44 — Türkiye, işbu Fashın yukarıki maddelerinin Türkiyenin gayri müslim akalliyetlerine teallük ettiği mertebede mezkûr maddeler ahkâmının beynelmîlel menfaati haiz taahhüdât teşkil etmelerini ve Cemiyeti Akvamın kefaleti altına vaz'edilmelerini kabul eyler. İşbu ahkâm Cemiyeti Akvam Meclisinin ekseriyetinin muvafakati olmaksızın tadil edilemeyeceklerdir. Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya, Cemiyeti Akvam Meclisi ekseriyeti tarafından işbu mevât hakkında usulü dairesinde kabul edilecek olan her türlü tadilâtı reddetmemegi Muahedei hazıra ile taahhüt eylerler.

Türkiye, Cemiyeti Akvam Meclisi âzasından her birinin bu taahhüddattan her hangi birine karşı vuku bulan tecavüzü veya tecavüz tehdidini Meclisin nazari dikkatine arza salâhiyettar olacağı ve Meclisin icabı hale göre münasip ve müessir telâkki edilecek bir sureti hareket ittihaz ve talimat ita edebileceğini kabul eder.

Bundan başaka Türkiye, işbu maddelere mütedair hukuku veya filî mesailde Türkiye Hükümetile vaziülümza diğer Devletlerden her hangi biri veya Cemiyeti Akvam Meclisi âzasından her hangi diğer bir Devlet

ARTICLE 44 — La Turquie convient que, dans la mesure où les articles précédents de la présente Section affectent les ressortissants non-musulmans de la Turquie, ces stipulations constituent des obligations d'intérêt international et soient placées sous la garantie de la Société des Nations. Elles ne pourront être modifiées sans l'assentiment de la majorité du Conseil de la Société des Nations. L'Empire britannique, la France, l'Italie et le Japon s'engagent, par les présentes, à ne pas refuser leur assentiment à toute modification desdits articles qui serait consentie en due forme par la majorité du Conseil de la Société des Nations.

La Turquie agréee que tout membre du Conseil de la Société des Nations aura le droit de signaler à l'attention du Conseil toute infraction ou danger d'infraction à l'une quelconque de ces obligations, et que le Conseil pourra procéder de telle façon et donner telles instructions qui paraîtront appropriées et efficaces dans la circonstance.

La Turquie agréee, en outre, qu'en cas de divergence d'opinion sur des questions de droit ou de fait concernant ces articles, entre le Gouvernement turc et l'une quelconque des autres

beyninde ihtilâfi efkâr vukua geldiği takdirde işbu ihtilâfın , Cemiyeti Akvam Ahitnamesinin 14 üncü maddesi mefadına nazaran beynelmilel mahiyeti haiz bir ihtilâf gibi telâkki edilmesini kabul eder . Türkiye Hükûmeti bu kabilden olan her hangi ihtilâfın, diğer taraf talep ettiği takdirde Beynelmilel Adalet Mahkemei Daimesine tevdiini kabul eder. Mahkemi Daimenin kararı kabili istinaf olmayıp Cemiyeti Akvam Ahitnamesinin on üçüncü Maddesi mucibince verilmiş bir kararın kuvvet ve hükmünün aynını haiz olacaktır.

MADDE 45 — İşbu Fasil ahkâmı ile Türkiynin gayri müslim akalliyetleri hakkında tanınan hukuk , Yunanistan tarafından dahi kendi arazisinde bulunan müslüman akalliyet hakkında tanınmıştır .

KISIM II.

Malî ahkâm.

FASIL I.

Düyunu Umumiyei Osmaniye .

MADDE 46— İşbu Fasla merbut Cetvelde muharrer Düyunu Umumiyei Osmaniye işbu Fasıl-da münderiç şerait dairesinde

Puissances signataires ou toute autre Puissance, membre du Conseil de la Société des Nations, cette divergence sera considérée comme un différend ayant un caractère international selon les termes de l'Article 14 du Pacte de la Société des Nation. Le Gouvernement turc agrée que tout différend de ce genre sera, si l'autre partie le demande, déféré à la Cour permanente de Justice internationale. La décision de la Cour permanente sera sans appel et aura la même force et valeur qu'une décision rendue en vertu de l'Article 13 du Pacte .

ARTICLE 45 — Les droits reconnus par les stipulations de la présente Section aux minorités non-musulmanes de la Turquie, sont également reconnus par la Grèce à la minorité musulmane se trouvant sur son territoire .

PARTIE II.

Clauses Financières.

SECTION I.

Detle publique ottomane.

ARTICLE 46 — La Dette Publique Ottomane, telle qu'elle est définie dans le Tableau annexé à la présente Section,

Ek 2: Lozan Antlaşması Fasıll III – Akalliyetler Himayesi

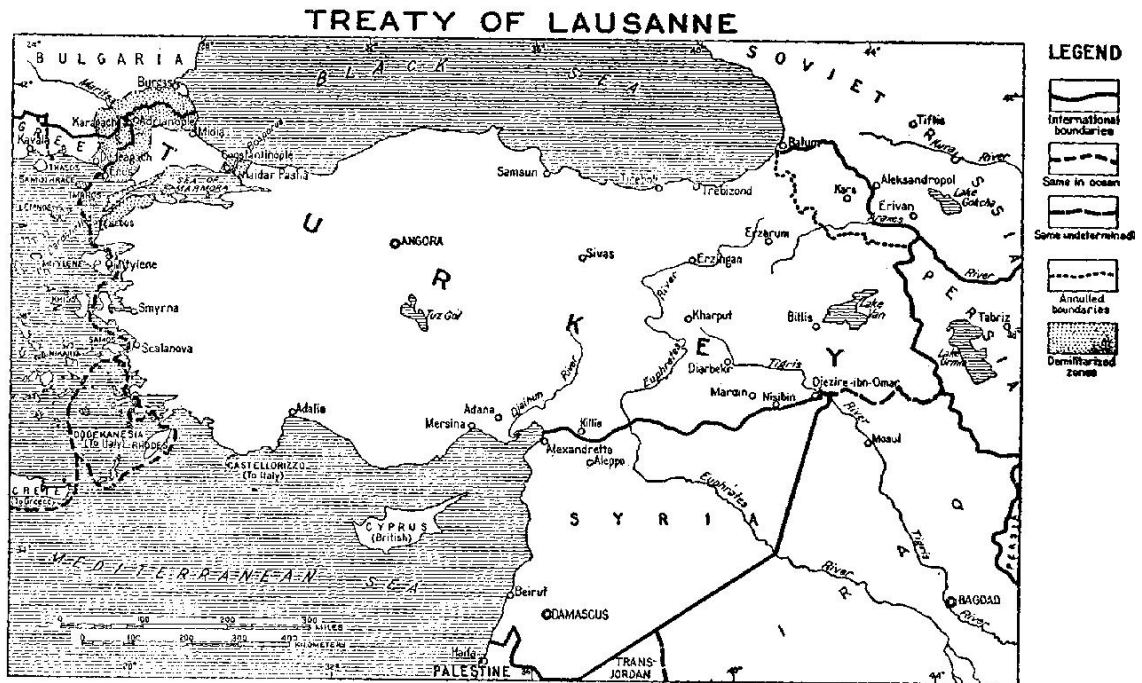

FIGURE 14 Turkey in 1923

Compiled by Col. Lawrence Martin

Ek 3: Lozan Antlaşması Türkiye Haritası

ANADOLU'NUN BÜYÜK VE AZİM KÂRANE MÜCAHEDATINI DOĞURAN ESABİ VE MUKADDES DAVAYI MİLLİMİZİN ESASATINI İHTİVA EDEN 28 KANUNİSANI 336 (1920) TARİHLİ **MİSAK-I MİLLİ** BEYANNAMESİNİN METNİDİR.

Zirde vaziülümza Osmanlı Meclisi Meb'usan azaları istiklali devlet ve istikbali millinin, haklı ve devamlı bir sulhe nailiyet için ihtiyar edebileceği fedakârlığın haddi azamını mutazammın olan esasatı atiyeye tamamii riayetin mümkünüttemin olduğunu ve esasatı mezkure haricinde payidar bir Osmanlı Saltanatı ve Cemiyetinin devamı vücudu, gayrimümkün bulunduğunu kabul ve tasdik eylemişlerdir.

Madde 1. Devleti Osmaniyenin münhasıran Arap ekseriyetiyle meskun olup 30 Teşrinievvel 1918 tarihli mütarekenin hini aktinde muhasım orduların işgali altında kalan aksamının mukadderatı, ahalsinin serbestçe beyan edecekleri araya tevfikân tayin edilmeklazım geleceğinden, mezkur hattı mütareke dahilinde dinen, ırken müttehî olan, yekdiğerine karşı hürmeti mütekebile ve fedakârlık hissiyatıyla meşhun ve hukuku ictmaiyeleleriyle şeraiti muhitiyelerine tamamiyle riayetkâr Osmanlı-İslam ekseriyetiyle meskun bulunan aksamın heyeti mecmuası hakikaten veya hükmen hiçbir sebeple tefrik kabul etmez bir küldür.

Madde 2. Ahalisi ilk serbest kaldıkları zamanda arayı ammeleriyle Anavatana iltihak etmiş olan Evliye-i Selase için ledelicap tekrar serbestçe arayı ammeye müracaat edilmesini kabul ederiz.

Madde 3. Türkiye sulhüne talik edilen Garbi Trakya vaziyeti hukukiyesinin tespiti de sekenesinin kemali hürriyetle beyan edecekleri araya tebaan vaki olmalıdır.

Madde 4. Makarrı Hilafet-i İslamiye ve payitahtı Saltanatı Seniyye ve Merkezi Hükümeti Osmaniye olan İstanbul şehri ile Marmara Denizinin emniyeti her türlü halelden masun olmalıdır. Bu esas mahfuz kalmak şartı ile Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarının ticaret ve münakalat-ı aleme küşadı hakkında bizimle sair bilumum alakadar devletlerin müttefikân verecekleri karar muteberdir.

Madde 5. Düveli İtilafiye ile muhasımları ve bazı müşarikleri arasında takarrür eden esasat-ı ahdiye dairesinde ekalliyetlerin hukuku, memaliki mütecavirdeki Müslüman ahalinin de aynı hukuktan istifadeleri ümniyesiyle tarafımızdan teyit ve temin edilecektir.

Madde 6. Milli ve iktisadi inkişafatımız daire-i imkâna girmek ve daha asri bir idare-i muntazama şeklinde tedvir-i umura muvaffak olabilmek için her devlet gibi bizimde temini esbabı inkişafatımızda istiklal ve serbesti-i tamma mazhar olmamız üssülesas hayat ve bekamızdır. Bu sebeple siyasi, adli, mali vesair inkişafatımıza mani kuyuda muhalifiz. Tahakkuk edecek düyunatımızın şeraiti tesviyesi de bu esasata mugayir olmayacaktır. 28 Kanunisani 1336 (1920)

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΕΥΧΟΣ Α'

ΑΡΙΘ ΦΥΛΛΟΥ 229

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΤΗ 14 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ

1913

Παρά παραβίασιν της μεριμνῆς Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας διὰ
ἀνάγκης κατὰ ἐπίκλησιν τῆς 1/14 Νοεμβρίου 1913.

Νόμος ΔΣΠ (ἀπ' ἀριθ. 4213)

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ ΝΟΜΟΥ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐγκρίθησαν δημοσίως κατὰ τὴν Βουλὴν Ἐπιτελείου καὶ
ἐκ διακρίσεως

Ἄρθρον 1ον.

Ἡ μετὰ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συνεπισημειωθεὶς καὶ ἐν
Ἀθήναις ἐπισημειωθεὶς τῆς 1/14 Νοεμβρίου 1913 Σύμβασις
κατὰ Πόλεμος, ἐξ ἄρθρου 10, κατὰ κράτος Προεδρῆσιον καὶ
κατὰ διαπίστωσιν παρασημειωθεὶς ἀπὸ τῶν ἐν κείμενῳ ἑαυτῶν ἐν-
δεικνόμενῶν, ἔχει ἀπόρρον καὶ νόμιμον ἐκ τῆς ἡμέρας τῆς 14
τῆς τῆς αὐτῆς ἡμέρας.

Προσθήκην

Ἡ Ἀυτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων
καὶ ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ἡ Αυτοκράτειρα τῶν Ὁσμή-
νων, διαπιστώσαντες ὅτι ἐκ τῆς ἐπιθρητικῆς καὶ ἀνεπι-
στασίας τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς φιλικῆς ἀσέβειας ἀνε-
πιστησίας μετὰ Ἀλλοτῶν, καὶ τῆς διαπολιτευτικῆς ἐπι-
πονητικῆς μετὰ τῶν ἐν Χερσὶ ἡμίτων ἑαυτῶν, ἀπερῶσαν
τὴν ἐπισημειωθεὶσαν ἀπὸ τῆς Σύμβασιν καὶ ἡμέρας Περὶ-
φωτικῆς ἀποδοῦ ἐξ ἑαυτῶν :

Ἡ Ἀυτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων
καὶ ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ἡ Αυτοκράτειρα τῶν Ὁσμή-
νων ἐπὶ τῶν ἑαυτῶν

Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Αυτοκράτωρ τῶν Ὁσμή-
νων καὶ ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ἡ Αυτοκράτειρα τῶν Ὁσμή-
νων ἐπισημειωθεὶσαν ἀπὸ τῆς Σύμβασιν καὶ ἡμέρας Περὶ-
φωτικῆς ἀποδοῦ ἐξ ἑαυτῶν :

Ἡμεῖς ἑαυτοὺς ἀποφασίζομεν ἐπὶ ἀνεπισημειωθεὶς ἀπὸ τῆς
Σύμβασιν καὶ τῆς ἐπισημειωθεὶς ἀπὸ τῆς Σύμβασιν :

Ἄρθρον 1.

Ἡ μετὰ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συνεπισημειωθεὶς καὶ ἐν
Ἀθήναις ἐπισημειωθεὶς τῆς 1/14 Νοεμβρίου 1913 Σύμβασις
κατὰ Πόλεμος, ἐξ ἄρθρου 10, κατὰ κράτος Προεδρῆσιον καὶ
κατὰ διαπίστωσιν παρασημειωθεὶς ἀπὸ τῶν ἐν κείμενῳ ἑαυτῶν ἐν-
δεικνόμενῶν, ἔχει ἀπόρρον καὶ νόμιμον ἐκ τῆς ἡμέρας τῆς 14
τῆς τῆς αὐτῆς ἡμέρας.

Ἡ Αὐτοκρατορικὴ Ὑπομοναρχικὴ Κυβέρνησις εὐδὲ δύναται ἐν
ὄψει Πραξιοτικῆς ἐπισημειωθεὶς ἀπὸ τῆς Σύμβασιν καὶ ἡμέρας
Περὶφωτικῆς ἀποδοῦ ἐξ ἑαυτῶν, κατὰ τὴν ἐπισημειωθεὶσαν ἀπὸ
τῆς Σύμβασιν καὶ ἡμέρας Περὶφωτικῆς ἀποδοῦ ἐξ ἑαυτῶν :

Ἄρθρον 2.

Ἡ Σουλτικὴ καὶ Χαμιδανικὴ καὶ Ἑλλήτικα, ἀνεπισημειωθεὶς
καὶ ἐπισημειωθεὶς ἀπὸ τῆς Σύμβασιν καὶ ἡμέρας Περὶφωτικῆς
ἀποδοῦ ἐξ ἑαυτῶν, ἀνεπισημειωθεὶς ἀπὸ τῆς Σύμβασιν καὶ ἡμέρας
Περὶφωτικῆς ἀποδοῦ ἐξ ἑαυτῶν, ἀνεπισημειωθεὶς ἀπὸ τῆς
Σύμβασιν καὶ ἡμέρας Περὶφωτικῆς ἀποδοῦ ἐξ ἑαυτῶν :

Ἡ μετὰ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συνεπισημειωθεὶς καὶ ἐν
Ἀθήναις ἐπισημειωθεὶς τῆς 1/14 Νοεμβρίου 1913 Σύμβασις
κατὰ Πόλεμος, ἐξ ἄρθρου 10, κατὰ κράτος Προεδρῆσιον καὶ
κατὰ διαπίστωσιν παρασημειωθεὶς ἀπὸ τῶν ἐν κείμενῳ ἑαυτῶν ἐν-
δεικνόμενῶν, ἔχει ἀπόρρον καὶ νόμιμον ἐκ τῆς ἡμέρας τῆς 14
τῆς τῆς αὐτῆς ἡμέρας.

Ἄρθρον 3.

Ἡ μετὰ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συνεπισημειωθεὶς καὶ ἐν
Ἀθήναις ἐπισημειωθεὶς τῆς 1/14 Νοεμβρίου 1913 Σύμβασις
κατὰ Πόλεμος, ἐξ ἄρθρου 10, κατὰ κράτος Προεδρῆσιον καὶ
κατὰ διαπίστωσιν παρασημειωθεὶς ἀπὸ τῶν ἐν κείμενῳ ἑαυτῶν ἐν-
δεικνόμενῶν, ἔχει ἀπόρρον καὶ νόμιμον ἐκ τῆς ἡμέρας τῆς 14
τῆς τῆς αὐτῆς ἡμέρας.

Ἡ Αὐτοκρατορικὴ Ὑπομοναρχικὴ Κυβέρνησις εὐδὲ δύναται ἐν
ὄψει Πραξιοτικῆς ἐπισημειωθεὶς ἀπὸ τῆς Σύμβασιν καὶ ἡμέρας
Περὶφωτικῆς ἀποδοῦ ἐξ ἑαυτῶν, κατὰ τὴν ἐπισημειωθεὶσαν ἀπὸ
τῆς Σύμβασιν καὶ ἡμέρας Περὶφωτικῆς ἀποδοῦ ἐξ ἑαυτῶν :

Ek 4: 14 Kasım 1913 Atina Antlaşması'nın Yunanca Orijinal Metni

YUNANİSTAN 1913 _____ 485

119 parça arsa 2 673 dönüm vüsatinde 235 lira-yı
Osmanî kıymetinde

193 çiftlik 550 380 dönüm vüsatinde 200000 lira-yı
Osmanî kıymetinde 48 parça bina kıymeti tahmin
olunmamıştır.

3 — Selânik vilâyetinde 14 adet dalyan

12 506 lira-yı Osmanî kıymetinde

(İmza) : Galip Kemalî

„ : D. Panas

Hazine-i hassadan hükûmete devir olunan maadin
ve teşebbüsât imtiyazatı

1 — Selânik Vilâyeti

Vardar nahiyesine mülhak Lanya karyesindeki maadin
Aynı nahije dahilindeki Boşnak ve Stanova çiftlikleri maadini
Avrathisar kazasındaki altın maadini

Selânik'teki petrol depoları

“Ladova” bataklığının kurutulması

Selânik'in sahil-i şarkisinde denizden kazanılacak arsalar

Selânik körfezinde rıhtım ve liman inşası

Kesendire ve Selânik körfezlerinde vapur işletilmesi

2 — Yanya vilâyeti

Leniçe, bitüm madeni :

Leniçe çiftliği petrol madeni : Bunlar kırk sene müddetle
Mösyö Frederik Ispadel'e ihale
olunmuştur. Yalnız çinko ma-
deni işletilmektedir.

(İmza) : Galip Kemalî

(İmza) : D. Panas

3 — NUMARALI PROTOKOL

1 — Vaktiyle camie kalbolunmuş ve esna-yı muhasamatta
hal-i aslilerine irca edilmiş olan eski hıristiyan kiliseleri hakkında
canib-i hükûmet-i seniyyeden her ne suretle olursa olsun hiç bir
talep ve iddia dermeyan olunamayacaktır.

2 — Kiliseye kalbolunan cevamiin vaktiyle kilise olmadıklarına dair canib-i hükümet-i seniyeden serdolunacak her bir iddia hükümet-i Yunaniyece tetkik edilecektir.

3 — Mamafih (1) numaralı fıkrada zikrolunan cevamiie ait emval-i vakfiyenin varidatı mevcut ise bunlar mahfuz kalacak ve muhtas-sı aslılerine mümasil makasıt uğruna serbestçe sarf olunmak üzere yeni ilhak olunan arazideki cemaat-ı islâmiyeye teslim edilecektir.

4 — Hükümet-i kiralıye kendi masrafına olarak payitahta, bir cami ve lüzumu his olunacak köylerde dahi diğer dört cami inşa ettirecektir.

5 — Mevad-dı salifenin tefsir veya tatbikine müteallik bilcümle ihtilâfat akddolunacak bir tahkimnameye tevfikan Lahay'de bir mahkeme-i hakemiye marifetiyle fasl edilecektir.

6 — Nüvvap yetiştirmek üzere bir müessese-i mahsusa dahi tesis edilecektir.

7 — Baş müftü ile müftüler ve bir de onların aklâmındaki memurin ve müstahdimin Yunan memurininin haiz oldukları aynı hukuk ve vazaifi haiz olacaklardır.

8 — Baş müftü intihap olunan müftünün şeran matlup olan kâffe-i evsafı cami olup olmadığını tahkik eder.

9 — Müftüler ancak Yunan kırallığı kanunu esasisinin 88 inci maddesi ahkâmına tevfikan azlolunabilecektir.

10 — Cemaat-ı islâmiyeye nezaret ve idare-i evkaf ile de mükellef olduklarından baş müftünün başlıca vazaifinden biri de anlardan hesap talep etmek ve buna müteallik muhasebe cetvellerini hazırlamaktır.

11 — Menfaat-ı umumîyeye müstenit olduğu tahakkuk etmedikçe ve evvel beevvel muhik bir taviz verilmedikçe hiç bir vakıf yer istimplâk edilemeyecektir.

12 — Makabir-i umumîye-i islâmiye emval-i vakfiyeden olmak üzere tanınacaktır.

13 — Cemaat-ı islâmiyenin şahsiyet-i maneviyesi tanınmıştır.

14 — Müftüler tarafından isdar olunan hüccet ve ilâmlar baş müftü tarafından tetkik olunacak ve baş müftü bunları ahkâm-ı şer'iyeye muvafık bulduğu takdirde tasdik edilecektir.

Ek 6: “Yunan Sevri” Yunanca Orijinal Metni

16.01.2011

Valsamon.com

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΝΟΜΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

ΑΠ 331/1995

Αριθμός Απόφασης : 331

Έτος : 1995

Δικαστήριο : ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ

Αριθμός 331/1995
ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ
Γ' Πολιτικό Τμήμα

Συγκροτήθηκε από τους δικαστές Ευάγγελο Ρίκο, Αντιπρόεδρο, Βασίλειο Κούσουλα, Παύλο Ζιάνη, Γεώργιο Αρβανίτη και Γεώργιο Σκαρλάτο, Αρεοπαγίτες.

Συνήλθε σε δημόσια συνεδρίαση στο Κατόστημά του στις 7 Δεκεμβρίου 1994, με την παρουσία του Αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου Σταύρου Κουτελιδάκη (ο Εισαγγελέας είχε κώλυμα να μετόσχει) και της Γραμματέως Αικατερίνης Μακρυνιώτη, για να δικάσει μεταξύ:

Τ ω ν αναιρεσιδόντων: 1. Ι.Χ.Κ., κάτοικο Αθηνών, ο οποίος παραστάθηκε με τον πληρεξούσιο δικηγόρο του Ν.Α. και 2. Δ.Χ.Κ., κάτοικο Αθηνών, ο οποίος εκπροσωπήθηκε από τον πληρεξούσιο δικηγόρο του Ι.Χ.Κ. ο οποίος διόρισε στο ακροατήριο και τον δικηγόρο Ι.Α..

Τ ο υ αναιρεσιβλήτου: Ελληνικού Δημοσίου, νόμιμα εκπροσωπούμενου από τον Υπουργό Οικονομικών που κατοικεοδρεύει στην Αθήνα, το οποίο εκπροσωπήθηκε από τον πληρεξούσιο δικηγόρο του Ι.Χ., Πάρεδρο Ν.Σ.Κ.

Η ένδικη διαφορά άρχισε με την από 10/7/1987 αγωγή που κατατέθηκε στο Πολυμελές Πρωτοδικείο Ρεθύμνου. Εκδόθηκαν οι αποφάσεις: 49/1989 του ίδιου Δικαστηρίου και 121/1990 του Εφετείου Κρήτης. Την ανáιρεση της τελευταίας αποφάσεως ζητεί το εναγόμενο με την από 28/8/1990 αίτηση και τους από 3 Σεπτεμβρίου 1992 πρόσθετους λόγους αυτής.

Κατά τη συζήτηση της απήσεως αυτής, που εκφωνήθηκε από το πινάκιο, οι διάδικοι παραστάθηκαν όπως σημειώνεται πιο πάνω, ο Εισηγητής Αρεοπαγίτης Γεώργιος Αρβανίτης ανέγνωσε την από 20/10/1992 έκθεση του αποθανόντος Αρεοπαγίτη Ιωάννη Αραχωβίτη με την οποία ζητεί την παραδοχή της απήσεως, οι πληρεξούσιοι των αναιρεσιδόντων ζήτησαν την παραδοχή της απήσεως και ο πληρεξούσιος του αναιρεσιβλήτου την απόρριψή της και καθένas την καταδίκη του αντιδίκου μέρους στη δικαστική δαπάνη.

Ο Εισαγγελέας πρότεινε την παραδοχή της απήσεως.

Σ Κ Ε Φ Θ Η Κ Ε Σ Υ Μ Φ Ω Ν Α Μ Ε Τ Ο Ν Ο Μ Ο

Επειδή, βακούφιον (βάκφ) κατά τον ιερών μουσουλμανικών νόμων («Σερή»), είναι περιουσιακό στοιχείο το οποίο αφιερώνεται προς εκπλήρωση διηνεκούς ευαγούς σκοπού, έτσι ώστε αυτό να θεωρείται ως θείον πράγμα, του οποίου η ωφέλεια ανήκει στους ανθρώπους. Σε περίπτωση που τα βακούφια είναι ακίνητα, διακρίνονται, αναλόγως των παρεχομένων δυνατοτήτων εκμεταλλεύσεως αυτών, σε αυτή καταστήματα (μουσεετάτι χαρηγιέ), δηλ. σ' εκείνα που υπηρετούν άμεσα τον σκοπό τον οποίο όρισε ο αφιερωτής (βακήφ), χωρίς να αποφέρουν κάποια πρόσοδο (με κάρπωση ή εκμίσθωση προς τρίτους) και σε προσοδοφόρα (μουστεγάλ, πληθ. μουστεγαλάτ), ήτοι εκείνα που συμβάλλουν μόνον έμμεσα στην εκπλήρωση του σκοπού του έταξε ο αφιερωτής με τα εισοδήματα, τα οποία επιτυγχάνονται με τη μίσθωση ή παραχώρηση αυτών σε ιδιώτες, αντί τελέσματος. Ο ιερός μουσουλμανικός νόμος αγνοεί τη νομική προσωπικότητα του αφιερώματος, γι' αυτό και το βακουφικό κτήμα είτε της πρώτης είτε της δεύτερης κατηγορίας, λογίζεται ότι ανήκει στο Θεό με την έννοια ότι είναι res divini iuris ήτοι res extra commercium και επομένως αναπαλλοτρίωτο, ο δε οριζόμενος με το αφιερωτήριο (βακφγιέ) ή διοριζόμενος από το δικαστή έφορος (μουτεβελή) είναι το πρόσωπο, στο οποίο χορηγείται η εξουσία διευθύνσεως και διεξαγωγής των

Ek 7: Batı Trakya Eğitimle İlgili Mevzuat Örnekleri

Türk Azınlığının Eğitimini İlgilendiren, Eğitime Yön Vermiş Antlaşmalar, Kanunlar, Kral İradeleri ve Bakanlık Kararları

- 1- Müttefik devletler ile Türkiye arasında (aynı zamanda Yunanistan ile Türkiye arasında) 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan, 25 sayılı ve 25 Ağustos 1923 tarihli kanunla Yunanistan tarafından onaylanan Lozan Antlaşması'nın 37. – 45. Maddeleri.
- 2- 1951 tarihinde Yunanistan ile Türkiye arasında imzalanan ikili Kültür Antlaşması.
- 3- Batı Trakya Türk okullarına ilişkin 3065 / 1954 sayılı ve tarihli yasa.
- 4- Batı Trakya'daki Müslüman Azınlığının Azınlık Okulları hakkındaki 694 / 1977 sayılı kanun.
- 5- Müslüman okullarının ve Özel Pedagoji Akademisi'nin bazı sorunlarının ve öğretim kadrolarının düzenlenmesi hakkındaki 695 / 1977 sayılı kanun.
- 6 - Selânik şehrinde Özel Pedagoji Akademisi şubesinin kurulması hakkındaki 31 numaralı ve 10 Ekim 1968, 22 Ocak 1969 tarihli Kral İradesi.
- 7- Gümülcine'de (Komotini) "Celâl Bayar Lisesi" adıyla bir lise kurulması hakkındaki 2203 / 15. 8. 1952 sayılı kararname.
- 8- 2203/1952 sayılı kararnamenin değiştirilmesi ve tamamlanması hakkındaki 2567/3.9.1953 sayılı kararname.
- 9- Milli Eğitim ve Din İşleri Bakan yardımcısı Petro Morali'nin 21 Temmuz 1983 tarihli kararı.
- 10- Genel Eğitimin idaresi ve organize edilmesi hakkındaki 309 / 1976 sayılı kanun.
- 11- 21 Ekim-9 Kasım 1968, 11-20 Aralık 1968 Kültür Protokolü.
- 12-1109 / 72 Sayılı Yasa. 231
- 13- Milli Eğitim ve Din İşleri Bakanlığının G2 / 640 / 6. 5. 1984 tarihli kararın dördüncü bölümü.
- 14- Milli Eğitim ve Din İşleri Bakanlığının (21. 5. 1984 tarih ve 316 sayılı Resmi Gazete cilt 2) Z2 /277/ 17 . 5. 1984 tarihli kararı.
- 15- Özel okullar, özel dersaneler ve yurtlar hakkındaki 2545 /1940 sayılı kanun.
- 16- Milli Eğitim ve Din İşleri Bakanlığının (27 .4. 1965 tarih ve 142 sayılı Resmi Gazete cilt 3) İskeçe'de (Ksanthi) bir Azınlık Lisesi'nin açılması için izin verilmesi hakkındaki kararı.
- 17- Milli Eğitim ve Din İşleri Bakanlığının (17 . 1. 1985 tarihli Resmi Gazete cilt 2) Azınlık İlkokulları birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarında, haftada iki saat okutulan Hayat Bilgisi dersinin Yunanca okutulması hakkındaki kararı.
- 18- 2341 / 1995 Kanunu (Batı Trakya Azınlık Okullarında çalışanların kadro ayarlaması ile ilgili kanun)
- 19- 27 Ağustos 1985 tarihli 2/636 protokol numaralı genelge."
- 20- G2 / 5560 Sayılı Bakanlık kararı ile medreselerin eğitim programı tekrar düzenlenmiş ve 2621 sayılı yasayla öğrenim süresi 6 yıla çıkartılmıştır.
- 21- 1995 tarihli F12 / 921 / 61 / 1058 sayılı ve 31 / 8 / 1995 tarihli Milli Eğitim ve Din İşleri Bakanlığı genelgesi ile okullara İngilizce dersi konularak, beden eğitimi, resim, müzik derslerini Yunanlı öğretmenlerin yapmaları kabul edilmiştir.
- 22- İskeçe ve Gümülcine'deki bazı devlet okullarında Türkçe'nin tercihli yabancı dil olarak okutulmasının kararlaştırıldığını açıklayan 10 Temmuz 2006 tarihli resmi gazete ve 61539 / G2 sayılı karar.

Ek 8: Yıllara Göre Azınlık Eğitimi

- “1923-1950 arası eğitimde kayda değer bir gelişme olmamış.
- 1951 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında kültür anlaşması imzalanmış. Anlaşma uyarınca Türkiye öğretmen okullarına azınlık gençleri alınmış.
- 1952 yılına kadar Batı Trakya’da azınlık orta öğretim kurumu yok.
- 1952 yılında Celal Bayar Azınlık Lisesi öğretime açılmış.
- 1952 yılında Türkiye Batı Trakya’ya kontenjan öğretmenleri göndermeye başlamış.
- 1960 yılından sonra Türkiye’deki öğretmen okullarında yetişen formasyonlu azınlık öğretmenleri göreve başlamış. Çağdaş eğitim yolunda ileri adımlar atılmış.
- 1965 yılında İskeçe’de Muzaffer Salihoğlu azınlık lisesi öğretime açılmış.
- 1967 yılında darbe ile işbaşına gelen albaylar cuntası döneminden sonra sıkıntılar başlamış.
- 1968 yılında Selanik özel pedagoji akademisi açılmış ve Türkiye öğretmen okullarına öğrenci göndermeye son verilmiş.
- Albaylar cuntası döneminde 40 tane formasyonlu öğretmenin görevine son verilmiş. 1974 yılında cuntanın görevden aldığı Yunanistan’daki bütün memurlar görevlerine iade edildikleri halde azınlık okullarında görevli öğretmenler görevlerine iade edilmemişler.(Demokrasi Batı Trakya’nın sınırı olan KARASU nehrinden bu tarafa geçememiş!)
- Yunanistan genelinde zorunlu eğitim 9 yıl olduğu halde Batı Trakya’daki azınlık okullarında sadece 6 yıl.
- 1950’li yıllarda geçerli olan ders programlarına göre Yunanca, Tarih ve Coğrafya dersleri Yunanca, diğer dersler ise Türkçe yapılmıyordu. Bu programa göre öğrencilerin Yunanca haftada 20 saat Türkçe 38 saat ders görmeleri öngörülmüştü. Beş yıl sonra bu oran 30 saat olarak belirlenmiş. Son zamanlarda ise Yunanca ders saatleri azaltılmaksızın Türkçe ders saatleri azaltılarak yerine İngilizce ders saatleri konmuş.
- 1983-84 öğretim yılından itibaren azınlık liselerinde dönem sınavları Yunanca yapılmaya başlanmıştır.
- 1990’dan itibaren Yükseköğrenim için Türkiye’ye yönelim büyük bir ivme kazanmıştır.
- 1995’ten itibaren Yunan Üniversitelerinin azınlık öğrencilerine de açılmış.
- 1997’ten itibaren Müslüman Çocukların Eğitim Programı Yürürlüğe konmuş.

Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına İlişkin Lahey Tavsiyeleri

Başlık: “Uluslararası Belgelerin Anlamı”

1. Ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi kimliklerini sürdürme hakkı, ancak eğitim sürecinde anadilleri hakkında gerekli bilgiye ulaşmaları ile tam olarak gerçekleşebilir. Ulusal azınlıklara mensup kişiler, aynı anda Devlet dilini yeterli düzeyde öğrenerek daha geniş anlamda ulusal topluma entegre olmakla da sorumludurlar.

Başlık: “ Önlemler ve Kaynaklar”

4. Devletler, azınlıkların eğitim hakları konusuna etkin bir yaklaşım içinde olmalıdırlar. Devletler, gerektiği yerde, kendi mevcut kaynaklarını maksimum düzeyde kullanarak ve özellikle ekonomik ve teknik yardım alanlarında uluslararası yardım ve işbirliğine giderek azınlık dilinde eğitim haklarının aktif bir biçimde uygulanmasını sağlayacak özel önlemler almalıdırlar. Başlık: “ Ademi Merkeziyet (Desentralizasyon) ve Katılım”

5. Devletler, ulusal azınlık üyelerini temsil eden kuruluşların azınlık eğitimi ile ilgili politika ve programların geliştirilmesi ve yürütülmesine gerçek anlamda katılımlarını sağlayacak koşulları yaratmalıdırlar.

6. Devletler, bölgesel ve yerel yönetimleri, azınlık eğitimi alanında gerekli yetkilerle donatmalı ve buna uygun olarak azınlıkların bölgesel ve/veya yerel düzeyde politikaların belirlenmesi sürecinde katılımlarını sağlamalıdır.

7. Devletler, azınlık dilinde eğitimi kapsayacak şekilde, anne-babanın eğitim sistemine yerel düzeyde katılmasını ve tercihte bulunmasını teşvik edecek önlemler almalıdır.

Başlık: “ İlk ve Ortaokul Düzeyinde Azınlık Eğitimi”

11. Eğitimin, ilk yılları, çocuk gelişiminde özel bir öneme sahiptir. Eğitim alanında yapılan araştırmalar, *okul öncesi* ve *anaokulu* döneminde öğrenim dilinin, çocuğun kendi anadili olması gerektiğini göstermektedir. Devletler mümkün olan her yerde, ailelerin bu seçenekten yararlanmalarını sağlayacak koşulları yaratmalıdırlar.

12. Araştırmalar, ayrıca *ilkokulda* müfredat programının azınlık dilinde verilmesinin ideal olduğunu göstermektedir. Azınlık dili, düzenli bir ders olarak öğretilmelidir. Devletin resmi dili de, tercihen her iki dilen bilen ve çocukların kültürel, dilsel geçmişleri hakkında yeterli bilgiye sahip öğretmenler tarafında düzenli bir ders olarak öğretilmelidir. Bu sürecin sonuna doğru, bir kısım kurumsal olmayan veya uygulamalı dersler devletin resmi dili ile öğretilmelidir. Devletler, mümkün olan her yerde, ailelerin bu seçenekten yararlanmalarını sağlayacak koşulları yaratmalıdırlar.

14. İlk ve ortaokul düzeylerinde azınlık dilinde eğitimin sürdürülebilmesi, büyük ölçüde, bütün ders konularında azınlığın anadilinde iyi eğitilmiş öğretmenlerin varlığına bağlıdır. Bu nedenle devletler, azınlık dilinde eğitim için gerekli olanakları yaratma yükümlülükleri doğrultusunda, öğretmenlerin uygun bir eğitim alması için yeterli koşulları sağlamalı ve bu tür bir eğitim alınmasını kolaylaştırmalıdır.” (Burma 2008: 155-156) “Lozandan Günümüze Batı Trakya’da Azınlık Eğitim” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Ek 9: 11 Ocak 2012 Bulgaristan Parlamentosu Asimilasyon Bildirisi Metninin Çevirisi

Bulgaristan Müslümanlarına Karşı Uygulanan Zorla Asimilasyon Sürecinin Kınanmasına İlişkin Olarak Bulgar Ulusal Meclisi'nde Kabul Edilen Bildiri*
(11 Ocak 2012, Sofya)

- Avrupa ve dünya düşüncesinin, insan ve azınlık hakları alanında uluslararası hukukun en yüksek kazanımlarına atıfta bulunarak,
- Avrupa İnsan Hakları Şartı ile Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'ne atıfta bulunarak,
- Demokratik değişimin başlangıcından bu yana geçen 20 yıl boyunca Bulgar adalet sisteminin, sözde "Soya Dönüş Süreci" de dahil, Bulgaristan Müslümanlarına karşı uygulanan zorla asimilasyon girişiminin suçlularını cezalandıramamasından duyduğumuz üzüntüyü dile getirerek,
- Bu tür suçlar için zamanaşımı olamayacağına ilişkin kesin kanaatimizi ifade ederek,

Biz, 41. Ulusal Meclis'in milletvekilleri ilan ediyoruz;

1. Totaliter komünist rejimin, sözde "Soya Dönüş Süreci" de dahil olmak üzere, Bulgaristan Cumhuriyeti'nde yaşayan Müslüman azınlığa karşı uyguladığı asimilasyon politikasını şiddetle kınıyoruz.
2. 360.000'den fazla Türk kökenli Bulgar vatandaşının 1989 yılında ülkeden kovulmasını, totaliter rejim tarafından işlenen bir tür etnik temizlik olarak ilan ediyoruz.
3. Bulgar adaleti ve Bulgaristan Cumhuriyeti Başsavcısı'nı, sözde "Soya Dönüş Süreci"nin suçlularına karşı başlatılan davanın sonuçlandırılması için her türlü çabayı sarf etmeye çağırıyoruz. Bunun üzerinin zamanaşımı ile örtülmeye çalışılması, bu suçu gerçek suçlulardan tüm Bulgar halkı üzerine yılmaktadır.

11 Ocak 2012 Bulgaristan Parlamentosu Asimilasyon Bildirisi Metninin Çevirisi

Ek 10: 2 -3 Aralık 1920 Gümrü Antlaşması Metni

TÜRKİYE-ERMENİSTAN BARIŞ ANDLAŞMASI

Gümrü (Alexandropol), 2 Aralık 1920

(Metin)

Bir yandan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, öte yandan Ermenistan Cumhuriyeti, aralarındaki savaş durumuna son vermek ve sürekli bir barış yaratmak amacıyla, aşağıda adları yazılı yetkili Temsilcileri, görüşmeler yapmak için, görevlendirilmişlerdir:

Türkiye Hükümetince:

Doğu Cephesi Komutam Ferik Kâzım Karabekir Paşa,

Erzurum Valisi Hamid Bey,

Erzurum Milletvekili Süleyman Necati Bey;

Ermenistan Cumhuriyetince:

Eski Başbakan Mösyö Aleksander Hatisiyan,

Eski Maliye Bakanı Mösyö Avram Gülhandaniyan,

İçişleri Bakan Yardımcısı Mösyö İstapan Gorganiyan.

Adı geçen yetkili temsilciler, barış görüşmeleri için Gümrü'de toplanıp yöntemince uygun görülen yetki belgelerinin verişimi üzerine, aşağıdaki maddeleri kararlaştırmışlardır:

1. Türkiye ile Ermenistan arasında savaş durumuna son verilmiştir.

2. Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınır, ilişik krokide gösterildiği üzere, (Aşağı Karasu'nun döküldüğü yerden başlayarak, Araş ırmağı Kekaç kuzeyine dek Arpaçayı, daha sonra Karahan Deresi Tiğnis batısı Büyük Kımlı doğusu - Kızıltaş- Büyük Akbaba Dağı) çizgisinden oluşur. Sınır çizgisinin kesin biçimde belirlenmesi işi, bu antlaşmanın imzası gününden iki hafta sonra, karma bir komisyonca yerinde yapılacaktır.

Kuki Dağı 10282-8022-Gamasur Dağı 8160-Kurdkulak Köyü-Saat Dağı 7868-Arpaçay Evleri 3080-Kemurlu Dağı 6930-Saraybulak 8071-Ararat istasyonu-Aras ırmağı üzerinde Aşağı Karasu'nun döküldüğü yerden geçen çizginin güneyindeki (Nahçıvan, Şahtahtı, Şarur) bölgesinde daha sonra bir plebisitle saptanacak yönetim biçimine ve bu 20 yönetimin kapsayacağı topraklara Ermenistan karışmayacak ve işbu bölgede şimdilik Türkiye koruyuculuğunda bir yerel yönetim kurulacaktır.

3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, ikinci maddede sözü geçen sınır ile Osmanlı sınırı arasında bulunup iş bu antlaşma uyarınca Türkiye'de kalacak olan ve üzerine Türkiye'nin tarihsel, etnik ve hukuksal ilişkisi inkâr edilemez toprakların hukuksal durumu konusunda, Ermenistan Cumhuriyeti istediği takdirde, asıl halkının tümüyle geri dönmesinin gerçekleşebilmesi için, antlaşmanın onaylanmasından sonra üç yıl geçince plebisite başvurmaya kabul eder. Bir alt komisyon bunun biçimini belirleyecektir.

4. Emperyalist Devletlerin kışkırtma ve özendirilmeleri sonucu olarak, düzen ve güvenliği bozucu durum ve eylemlere bundan böyle olanak bırakılmaması yolundaki iyi niyeti nedeniyle, Erivan (Ermenistan) Cumhuriyeti iç güvenliği korumağa yetecek düzeyde, hafif silâhlı jandarma kuvveti ve ülkeyi savunmaya ayrılan sekiz dağ ya da sahra topu ile yirmi makineli tüfeğe sahip ücretle tutulacak bin beş yüz askerden oluşan bir birlikten fazla bir askersel kuruluşa izin vermemeye yükümlenir. Ermenistan'da zorunlu askerlik hizmeti olmayacaktır. Ülkeyi dış düşmanlara karşı savunmak için tahkimat yapmak ve bu tahkimata istediği sayıda ağır toplar yerleştirmekte Ermenistan Cumhuriyeti özgürdür. Bu ağır toplar arasında, hareket halindeki

yerel müftülerin seçecekleri Basmüftü'nün memurluk görevinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Şer'îye Vekâleti'nce onaylanmasını kabul ederek yükümlenir.

12. Bağlı Taraflardan her biri, karşı tarafa ilintili kişi ve malların kendi demiryolları ve genellikle tüm ulaşım yolları üzerinden özgürce geçmelerini ve öteki tarafın denize ya da herhangi bir ülkeye transitini, hiç bir biçimde, engellememeği yükümlenir. Türkiye Hükümeti, Şerur, Nahçıvan, Şahtahtı ve Culfa yoluyla İran, Maktu ve Ermenistan arasında transit işlerinin serbestliğini sağlar. Ermenistan Hükümeti, Azerbaycan, İran, Gürcistan ve Türkiye arasında eşya, araba, vagon ve tüm transit işlerinden vergi almamağı yükümlenir.

Türkiye Devleti, varlık ve yaşamına Emperyalistler tarafından girişilmesi kesinlikle beklenen yıkıcı kışkırtmalara karşı koymak zorunluluğunda bulunduğundan, genel barışın gerçekleşmesine değin, ulaşım serbestliğini bozmamak koşulu ile, dördüncü maddede sözü edilen sayıdan fazla silâh sokulmasını önlemek için, Erivan Cumhuriyeti içindeki demiryolları ve ulaşım yollarını denetim ve gözetim altında bulunduracaktır. Emperyalist devletlere ilintili resmi olmayan heyetlerin bu ülkeye girme ve sızmalarına taraflar engel olacaklardır.

13. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, devletin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü tehdit edebilecek saldırılara karşı, işbu Antlaşmanın Erivan Cumhuriyeti'ne sağladığı haklara zarar gelmemek koşulu ile Ermenistan içinde geçici olarak askersel önlemler alabilir.

14. Erivan Cumhuriyetince her hangi bir devletle yapılmış olan tüm antlaşmaların Türkiye'yi ilgilendiren, ya da Türkiye'nin çıkarlarına zararlı hükümlerini geçersiz saymayı bu Cumhuriyet kabul eder ve yükümlenir.

15. Bağlı taraflar arasında antlaşmanın imzasından sonra ticaret ilişkileri başlayacak ve taraflar büyükelçi ve konsolos atayabileceklerdir.

16. Telgraf, posta, telefon, konsolosluk ve ticarete ilişkin bağlar Alt - Komisyonlarca işbu antlaşma hükümleri uyarınca yapılacaktır. Bununla birlikte, komşu ülke ve işgal altındaki topraklar ile Ermenistan arasında demiryolu, telgraf ve posta ulaşımının, bu antlaşma imza edilir edilmez, başlamasına Türkiye Hükümetince izin verilecektir.

17. Bu antlaşma gereğince Ermenistan'ın olup Türk Ordusu işgali altında bulunan toprakların boşaltılması ve tutsakların geri verilmesi ve değiştirilmesi, antlaşmada Ermenistan Hükümeti'ne ilişkin yükümlülüklerin yerine getirilmesinden sonra gerçekleştirilecektir. Alıkonulan siviller ve devlet ileri gelenleri geri verilecektir. Tutukluların geri verilmesi işi Alt Komisyonca yerine getirilecektir.

18. İşbu Antlaşma bir ay içinde onaylanarak, onaylanmış örnekleri Ankara'da verişilecektir-

Bu hükümlere olan inançla, yukarıda adları yazılı yetkili temsilciler işbu Barış ve Dostluk Antlaşmasını imza etmişlerdir. Antlaşma iki örnek olarak 2 Aralık 1920 günü Gümrü (Aleksandropol)'de düzenlenmiştir. Anlaşmazlık çıkınca, Türkçe metnine başvurulacak çözümlenecektir.

Kâzım Karabekir
Hamid
Süleyman Necati

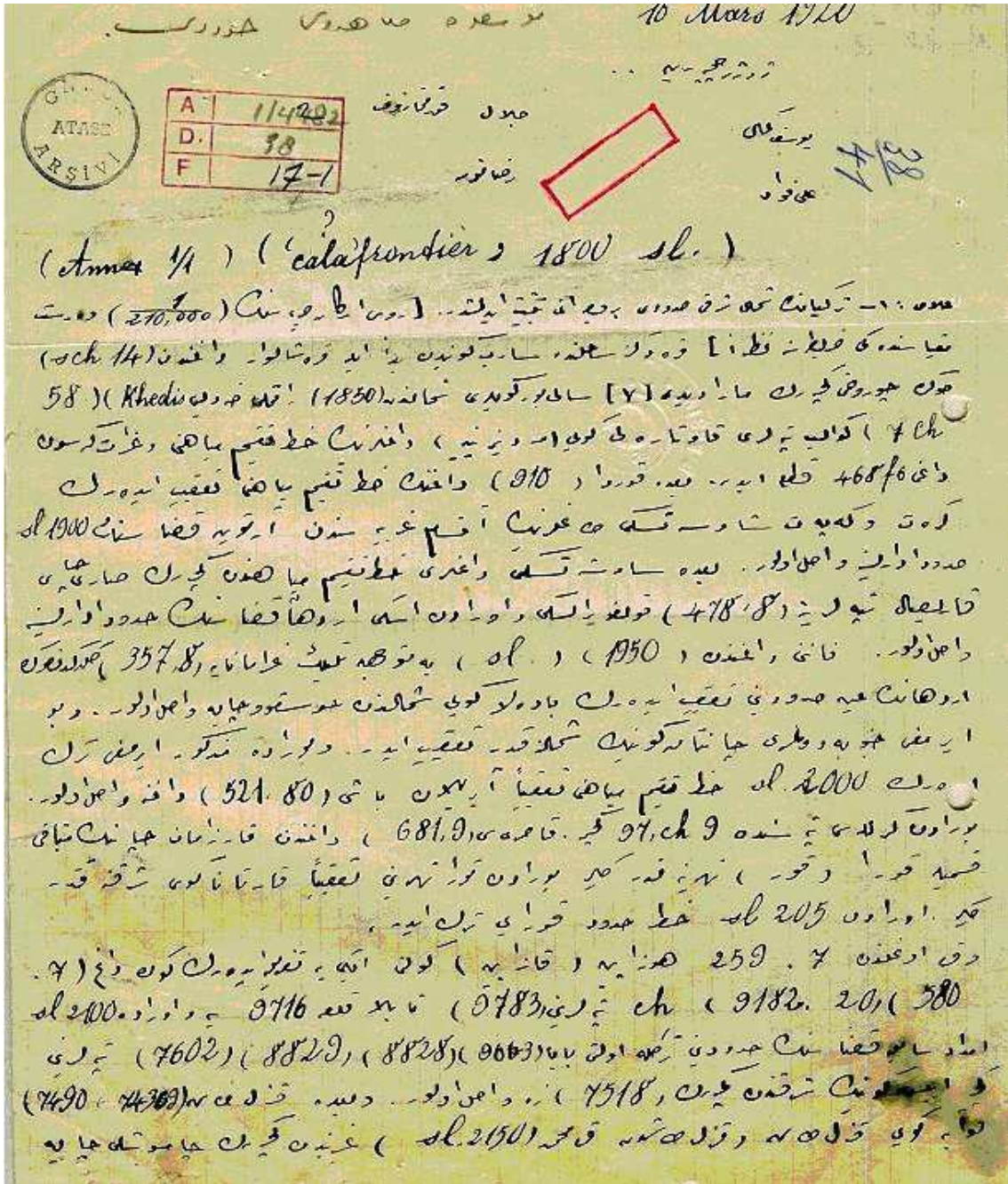
Aleksander Hatisiyan
Avram Gülhandaniyan
Istepan Gordanian

EK 11: Rusya ve Türkiye arasında Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması'nın imzalama töreni, 16 Mart 1921, Moskova

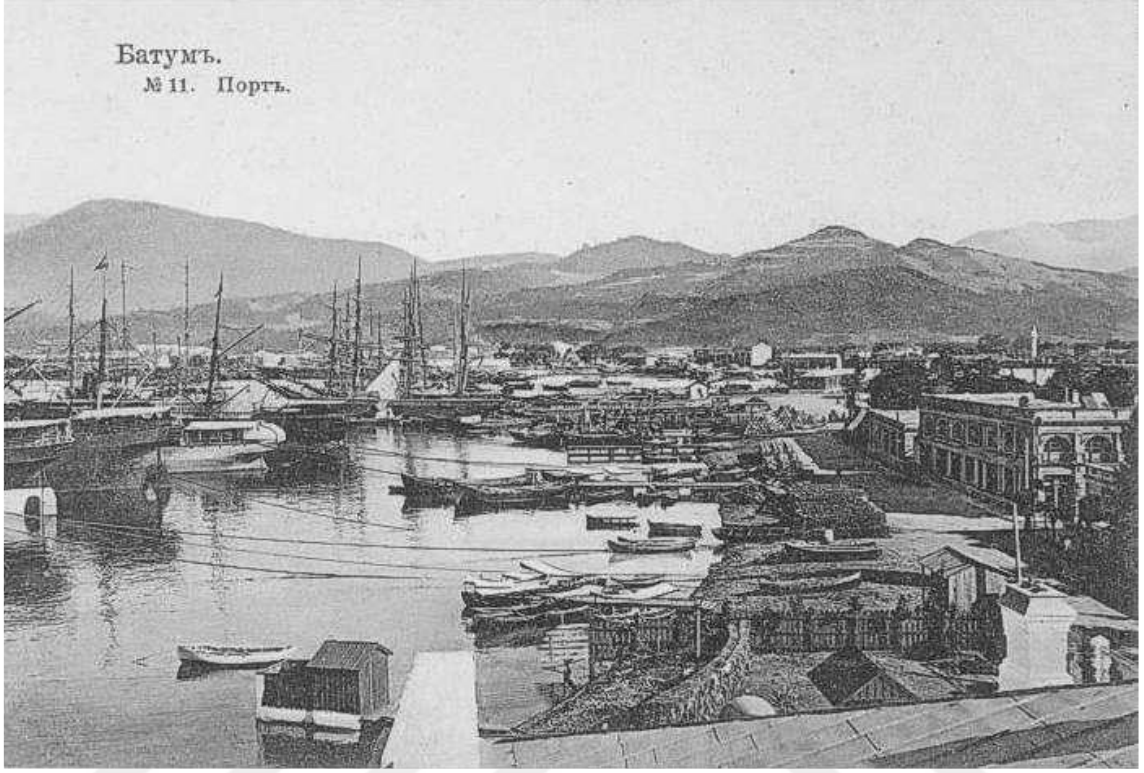

EK 13: Moskova Antlaşması'na göre Batum'un yeni sınırları

(ATASE, İSH, K.619, G:32, B: 32-2)

EK 14: 1900'lü Yıllarda Batum Limanı'ndan Bir Görünüş

7/558

T.C.
DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI
Siyaset Planlama Genel M¼d¼r Yardımcılığı

Sayı : 026.21/2003/SPGY/231163
Konu : Yazılı Soru Önergesi

05.06.2003
S¼RELİ - ÇOK İVEDİ

T¼RKİYE B¼Y¼K MİLLET MECLİSİ BAŐKANLIĐINA

İlgi: 28.05.2003 tarih ve A.01.0.GNS.0.10.00.02-7/558-1780/7392 sayılı yazıları.

Kahramanmaraş Milletvekili Sayın Mehmet Yılmazcan'ın yazılı soru önergesinin yanıtı ilişikte sunulmaktadır.

Saygılarımla arz ederim.

Abdullah G¼L
Dışişleri Bakanı ve
Başbakan Yardımcısı

EK: Soru önergesi yanıtı

7/558

**KAHRAMANMARAŞ MİLLETVEKİLİ SAYIN MEHMET YILMAZCAN'IN
YAZILI SORU ÖNERGESİ**

SORULAR:

Irak petrollerinden Türkiye'ye bir pay verilmesi veya belirli bir para karşılığında bu haktan vazgeçilmesi yolunda 1926 tarihli Ankara Antlaşması'nda hüküm olduğu söylenmektedir. Bu antlaşmanın yazılı metnine ulaşmak mümkün olmamıştır. Ancak 1954 yılına kadar bu antlaşma hükümlerine dayalı olarak Irak'tan belirli bir gelir elde edilmiştir. 1954'ten sonra böyle bir durum olmamıştır. Ama basından öğrenildiğine göre Turgut Özal dönemine kadar Bütçe Kanununun gelirler bölümünde sembolik olarak buradan bir gelir gelmesi gerektiği yolunda hükümler yazılmış ve Turgut Özal döneminde bu hükmün Bütçe Kanunundan çıkarıldığı iddia edilmektedir.

1. Irak petroleri üzerindeki haklarımız hangi antlaşmalar ile belirlenmiştir?
2. Lozan Antlaşması, 1926 tarihli Ankara Antlaşması, 1954 Bağdat Paktı'nın ülkemize Irak petroleri ile ilgili olarak tanıdığı haklar nelerdir?
3. Bu antlaşmalarda ülkemiz lehine hükümler olduğu halde bunların detaylarının milletimizden gizlenmesinin sebebi nedir?
4. Lehimize olan bu hükümlerin yer aldığı antlaşmaları tüm detaylarıyla açıklamayı düşünüyor musunuz?
5. Bu haklarımızın korunması ve tahsili için neler yapmayı düşünüyorsunuz?
6. Irak petrolerindeki haklarımızdan dolayı şimdiye kadar ülkemize ne kadar ödeme yapılmıştır? Daha ne kadar alacağımız vardır?
7. Irak petrolerindeki alacağımız daha sonraları hangi gerekçelerle Bütçe Kanunundan çıkarılmıştır?

YANITLAR:

1. Türkiye'nin Irak petroleri üzerindeki hakları 5 Haziran 1926 tarihli Ankara Antlaşması ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması ile belirlenmiştir.
2. Türkiye, İngiltere ve Irak arasında 5 Haziran 1926 tarihinde Ankara'da imzalanan Sınır ve İyi Komşuluk Antlaşması'nın 14. maddesi uyarınca, Irak hükümeti bu antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 25 yıl süreyle Turkish Petroleum Company'den (şirketin adı 1929 yılında Iraq Petroleum Company olarak değişmiştir) alacağı tüm aidatın yüzde 10'unu Türkiye hükümetine ödemeyi taahhüt etmiştir. Antlaşmanın ekinde yer alan ve tamamlayıcı cüzünü teşkil eden nota teatisinde, antlaşmanın 14. maddesine atfen antlaşmanın yürürlüğe girmesini izleyen 12 ay içinde Türkiye hükümetinin anılan maddede sözü edilen aidattaki hissesini sermayeye tahvil etmek arzusunda bulunduğu takdirde Irak hükümetini bu arzusundan haberdar edeceği ve Irak hükümetinin bildirimini izleyen 30 gün zarfında Türkiye hükümetine 500.000 Sterlin ödeyeceği kaydına yer verilmektedir. Hükümetimiz bu seçeneğe itibar etmeyerek Irak hükümetinin Iraq Petroleum Company'den elde edeceği tüm aidatın yüzde 10'unun 25 yıl süreyle kendisine ödenmesini yeğlemiştir.

Irak petroleri üzerindeki haklarımız bakımından değinilecek bir nokta da yurttaşlarımızın malik oldukları petrol arama ruhsatnameleridir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan

7/558

topraklar üzerinde mal, hak ve çıkarları bulunan yurttaşlarımızın hukuku 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşmasının 65, 66 ve 139. maddeleriyle korunmuştur. 65. madde Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmış arazi üzerinde bulunup Türkiye uyruklulara ait olan mallar, haklar ve çıkarların iadesini öngörmektedir. 66. madde, bu iade keyfiyetinin cereyan tarzından ve çıkacak uyuşmazlığın çözüm şekliinden söz etmektedir. 139. madde ise, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan arazide ve Türkiye'de bulunan, fakat diğer devlet uyruklularını ilgilendiren evrak, defterler, planlar, senetler ve benzerlerinin iade edilmesi hakkındadır. Bunun dışında münhasıran ruhsatname hükümlerinin saklı tutulması amacıyla Irak hükümetiyle yapılmış bir anlaşma mevcut değildir. Osmanlı İmparatorluğu yıllarında sağlanan bu ruhsatnamelere ait tasarruf hukuku Cumhuriyet döneminde de tanınmış olup bu amaçla Bakanlar Kurulu Kararnameleri çıkartılmıştır.

24 Şubat 1955 tarihli Bağdat Paktı'nda Türkiye'nin Irak petroleri üzerindeki haklarına dair bir hüküm bulunmamaktadır.

- 3ve 4. Sözü edilen antlaşmaların metinleri T.C. Resmi Gazetesinde yayımlanmış olup gizli yönleri bulunmamaktadır.
5. Irak'ta normal yönetim kurulduğunda Hükümetimiz aşağıda 7. maddede kayıtlı alacak konusunu gündeme getirebilecektir.
6. Irak hükümeti, 5 Haziran 1926 tarihli Ankara Antlaşması ve Irak ile Iraq Petroleum Company arasında 14 Mart 1925 tarihinde imzalanan imtiyaz sözleşmesi uyarınca, 25 yıl süreyle Iraq Petroleum Company'den alacağı tüm aidatın yüzde 10'unu ödemeyi üstlenmiştir.
- Irak hükümeti 1931'den başlayarak 1950'ye kadar 20 yıl boyunca Irak petrol aidatından Türkiye'nin hissesine düşen yüzde 10 kapsamında 3,5 milyon sterlin ödemiştir.
- Irak hükümeti 1951-1956 yıllarında ise Türkiye hükümetine herhangi bir petrol aidat hissesi ödemesi yapmamıştır.
7. Türkiye'nin Irak petrol gelirlerinden hissesi konusu 1931 ile 1985 yılları arasında Bütçe Kanunlarının gelirlerine ait B cetvelinde "varidatın nevi" ana başlığı altında bazı yıllar dokuzuncu kısımda "fevkalade varidat", bazı yıllarda da altıncı ve yedinci kısımlarda "umumî müesseseler ve şirketler hasılatından devlet hissesi" alt başlıklarıyla "mukavelesi mucibince Musul petrolerinden alınan" veya "5 Haziran 1926 tarihli mukaveleden 14. maddesine müsteniden Irak Petrol Şirketinden yüzde on Hazine hissesi" ibareleri şeklinde yer almaktadır.

Bütçe Kanunlarına bağlı B işaretli cetvele konulan 100 milyon liralık bakiye Irak petroleri alacağımıza dair hükme 1986 yılından sonra rastlanmamaktadır. Hükümetimizin bu hareketi o dönemde Irak'la gittikçe gelişen ekonomik ilişkilerimiz muvacehesinde sembolik bir nişane olarak görülmelidir. Bu uygulama Türkiye'nin 1926 Antlaşmasından doğan beş yıllık alacak bakiyesinin anaparası ve bunun gecikme faizinden feragat ettiği anlamına gelmemektedir. Devletler hukukunun genel ilkeleri uyarınca da devletlerin alacakları süre aşımına uğramamaktadır.

EK 16: 27 Haziran 2005 Tarihli Yazılı Soru Önergesi

7/6265

T.C.
DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI
Siyaset Planlama Genel Müdür Yardımcılığı

Sayı : 026.21/2005/SPGY/247170
Konu : Yazılı soru önergesi

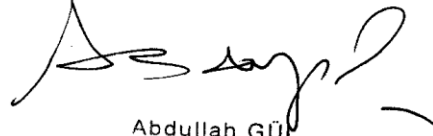
27 Haziran 2005

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŐKANLIĐINA

İlgi: 24 Mayıs 2005 tarihli ve A.01.0.GNS.0.10.00.02-11279 sayılı yazıları.

İstanbul Milletvekili Sayın Emin Şirin'in 7/6265 esas numaralı yazılı soru önergesinin yanıtı ilişikte sunulmuştur.

Saygılarımla arz ederim.

Abdullah GÜL
Dışişleri Bakanı ve
Başbakan Yardımcısı

EK: soru önergesi yanıtı

7/6265

**İSTANBUL MİLLETVEKİLİ SAYIN EMİN ŞİRİN'İN
YAZILI SORU ÖNERGESİ**

SORU:

TBMM Hükümeti ile Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan arasında imzalanan ve TBMM tarafından 16 Mart 1338 tarihinde kabul edilen Kars Antlaşması'nın 6. ve 8. maddeleri şu şekildedir:

Madde 6: Türkiye evvela- işbu maddede tahsis ve tayin olunan mahaller ahalisi, her cemaatin dini ve harsi hukukunu temin edecek vasi bir muhtariyeti idariyeye nail olmak ve mezkur mahallere ahalinin arzularına muvafık bir usulü tasarruf arazi ithaline imkan baş etmek, saniyen Batum Limanı tarihiyle Türkiye'ye ithal veya Türkiye'den ihraç olunacak bilyümlü mevat ile eşyayı ticariyenin gümrük resmine tabii tutulmayarak bila müşkülât ve mevanii bilyümlü rüsum ve tekaliften muaf olarak serbest bir surette imrarı hakkı, her nevi masarifi hususiyeden müstesna olarak Batum Limanından istifade hakkıyla birlikte Türkiye'ye temin edilmek şartıyla Batum liman ve şehrinin ve işbu maddenin dördüncü maddesinde gösterilen hududun şimalinde bulunan ve Batum livasına ait olan arazinin hakkı metbuyetini Gürcistan'a terke rıza gösterir.

Madde 8: Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Gürcistan Şuralar Cumhuriyeti iki memleketin hemhudut havalisi ahalisinin hududun diğer tarafında kain kışık ve yazlık meralardan istifade etmeleri zaruretini nazarı dikkate alarak ahali mezkureye hayvanlarını huduttan geçirmek ve mutat meralardan istifade etmek hakkını bahşetmeyi kabul ederler. Hududun müruru esnasında tatbik edilecek gümrük muamelaıyla tedabiri inzibatiye ve sıhhiye ve saire muhtelit bir komisyon tarafından tayin edilecektir.

Sorular:

1. Bu maddelerin tüm hükümleri eksiksiz uygulanmakta mıdır?
2. Özellikle, 6. maddedeki Batum Limanı tarihi ile Türkiye'ye ithal edilen tüm malların gümrük resmine tabii tutulmaması hükmü işletilmekte midir? Eğer bu hüküm işlemiyor ise, işletmeme kararı hangi hukuki dayanağa dayandırılmıştır.

Yanıt:

13 Ekim 1921 tarihinde Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile Türkiye arasında imzalanan Kars Antlaşması sınır tespit eden bir Antlaşma olduğu cihetle süresizdir ve feshi için bir mekanizma öngörülmemiştir. Ayrıca, 30 Temmuz 1992 tarihinde imzalanan Türkiye-Gürcistan Dostluk Antlaşması'nda da Kars Antlaşması'na atıfta bulunularak, anılan Antlaşma'nın geçerliliği teyit edilmiştir. Dolayısıyla, Antlaşma'nın 6. ve 8. maddeleri geçerliliğini korumaktadır.

Bununla birlikte, günümüzde, Antlaşmanın 6. maddesinin "Batum üzerinden Türkiye'ye giden veya oradan çıkan bütün mal ve eşyanın gümrük vergisine tabii olmadan ve hiçbir güçlülükle karşılaşmadan, her türlü vergi ve harçtan bağışık olarak serbest geçiş hakkı ve hiçbir özel masraf yapmaksızın Batum Limanı'ndan yararlanma hakkının Türkiye'ye sağlanması" şeklindeki hükmü uygulanmamaktadır. Bu durum, hükmün geçersizliğinden değil, pratik mülahazalardan kaynaklanmaktadır.

7/6265

Antlaşma'nın imzalandığı tarihte, Türkiye'nin Doğu Karadeniz'de Batum dışında ihracat ve ithalat gerçekleştirebileceği bir limanı bulunmamaktaydı. Bu nedenle, Batum Limanı üzerinde bir takım haklara sahip olmak o tarihte Türkiye için bir zorunluluktur. Ancak, daha sonraki tarihlerde SSCB'nin Türkiye'ye yönelik tutumu ile Doğu ve Batı blokları arasındaki çekişme Türkiye'nin Batum'dan yararlanmasına imkan vermemiş; Türkiye Doğu Karadeniz'de kendi limanlarını geliştirmiştir. Bugün itibarıyla, Doğu Karadeniz kıyısında sahip olduğumuz, Samsun, Trabzon ve Hopa Limanları Batum Limanı'na olan ihtiyacımızı ortan kaldırmış bulunmaktadır.

Kars Antlaşması'nın 8. maddesinde öngörülen sınır bölgelerindeki halkın mutlak meralardan yararlanma hakkı konusundaki tutumumuz da benzer şekilde oluşturulmuştur. Öte yandan, sınır bölgelerinde yaşayan halkın hayatını kolaylaştırmak için Türkiye ile Gürcistan arasında işbirliği yapılmaktadır. Örneğin, Gürcistan sınırımızda yer alan Camili bölgesi halkı, hastalık, ölüm gibi acil durumlarda ya da ekonomik ve hukuki işlemler için, bağlı oldukları Borçka ilçesine Gürcistan topraklarından geçerek Sarp sınır kapısı üzerinden ulaşabilmektedirler.

ÖZ GEÇMİŞ

- Adı ve Soyadı** : Veysel GÜNDÜZ
- Doğum Tarihi** : 25.11.1982
- Doğum Yeri** : Ankara
- Eğitim Durumu** : 2006 – 2007 Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, İngilizce Hazırlık Kursu, Proficiency Belgesi
- 2000 – 2004 Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Bolu)
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Eğitimi.
- 1996 – 2000 Mehmetçik Süper Lisesi (Ankara)
- 1988 – 1993 Güneşevler İlköğretim Okulu (Ankara)
- Yabancı Diller** : İngilizce
- Deneyimler** : 2011 – Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı,
YTB Uzmanı (Koordinatör)
- 2008 – 2011 (Müteşebbis – KOBİ) (Ankara)